

**HALKEVLERİ
VE
İZMİR HALKEVİ'NİN FAALİYETLERİ
(1932-1951)
Sultan CİVCI
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Eskişehir 2013**

**HALKEVLERİ
VE
İZMİR HALKEVİ'NİN FAALİYETLERİ
(1932-1951)**

Sultan CİVCI

**T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Tarih Anabilim Dalı
T.C. Tarihi Bilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Eskişehir
2013**

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĐÜNE

Sultan CİVCİ tarafından hazırlanan “Halkevleri ve İzmir Halkevi’nin Faaliyetleri” başlıklı bu çalışma 24.04.2013 tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı/Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ali GÜLTEKİN

Danışman : Prof. Dr. Osman KÖKSAL

Üye : Doç. Dr. Mesut ERŐAN

ONAY
.../.../2013
Enstitü Müdürü

Doç. Dr. H. Hüseyin ADALIOĐLU

ÖZET

HALKEVLERİ VE İZMİR HALKEVİ'NİN FAALİYETLERİ (1932-1951)

CİVCI, Sultan

Yüksek Lisans-2013

Tarih Anabilim Dalı

T.C. Tarihi Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Osman KÖKSAL

Atatürk gerek Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda, gerekse Cumhuriyet yönetimi ile çağdaşlaşma yolunda devrimlerini gerçekleştirirken bağımsız, laik, çağdaş bir devlet oluşturmayı hedeflemiş ve siyasi iktidarın dayanağı olarak gördüğü halktan hiçbir zaman kopmamıştır. Çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak, güçlenmek ve uluslararası ilişkilerde söz sahibi olmak için değişim ve eğitim konusunda ısrarlı bir tutum sergilemiştir.

1923 yılında yeni Türk devletinin kurulmasından hemen sonra da devrimler birbirini izlemiştir; fakat bunların topluma aynı hızda ve düzeyde ulaşmadığı görülmüştür. Bu nedenle devlet ile halk arasındaki kopukluğu gidermek amacıyla, Türkiye'de 1931 yılında dönemin iç ve dış gelişmeleri göz önüne alınarak CHP'nin 3. Büyük Kongresi'nde tek parti yönetiminin pekiştirilmesi yolunda adımlar atılmıştır. Bu dönemde CHP dışındaki örgütlerin etkinliği sona erdirilmiş; Türk Ocakları gibi örgütler kapatılarak mal varlıkları CHP'ye devredilmiştir. Türk Ocaklarının yerini, yeni toplumsal koşullara uygun; ideolojisi partiyle/Kemalizm'le tamamıyla örtüşen denetimi ve kontrolü sorunsuz bir kuruluş olan Halkevleri almıştır.

Halkevleri 19 Şubat 1932'de 14 ilde resmen açılmıştır. Açılan ilk Halkevleri arasında İzmir Halkevi de bulunmaktadır. İzmir Halkevi açıldığı günden itibaren dokuz şubesi ile CHP'nin parti programındaki ilkeler doğrultusunda faaliyet göstermiş; Cumhuriyetin getirmiş olduğu yeni düşünce ve yaşayış tarzı doğrultusunda ve yeni yurttaş tipinin yaratılmasında önemli bir görev üstlenerek, kısa sürede etkin faaliyetleriyle kentin sosyo-kültürel tarihi için büyük katkı sağlamıştır.

Halkevleri, 1930'lara kadar süren devrimlerin birer uygulama merkezi olmuş, Cumhuriyet ideolojisini ve çağdaş yaşam tarzını benimsetmeye çalışmış, Türk

Devrimi'nin toplumsal tabana yayılmasına ve halkın bilinçlenmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak Halkevlerinin ilk yıllardaki çalışma hızı 1940'lı yıllarda giderek azalmıştır. II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sıkıntılar ve 1946 yılında çok partili hayata geçilmesi ile Halkevlerinin durumu CHP ve Demokrat Parti arasında tartışma konusu olmuş ve Halkevleri 1951 yılında da Demokrat Parti iktidarınca kapatılmıştır.

Anahtar kelimeler: Halkevleri, İzmir Halkevi, Kültür kurumu.

ABSTRACT**THE PEOPLE'S HOUSES
AND
THE ACTIVITIES OF THE PEOPLE'S HOUSE OF İZMİR
(1932-1951)****CİVCI, Sultan****Master Degree-2013****Department of History****Branch of the Republic of Turkey****Adviser:** Professor Osman KÖKSAL

While Atatürk was carrying out revolutions in both the National Independence War and on the path to modernisation with the Republican administration, he aimed to constitute an independent, laic, modern state, and he never drifted away from the public whom he considered as the basis of the political power. He exhibited an insistent attitude about change and education in order to reach the level of contemporary civilization, get strong and have a say in international relations.

In 1923 just after the new Turkish state was founded, all the reforms were successive; but it was seen that these reforms could not be accepted by the society at the same level. For this reason in order to emphasize the gap between the government and the society; some steps were taken with the aim of enhancing one-party rule in the 3rd Grand Congress of CHP (Republican People's Party) by considering the domestic and international developments in Turkey in 1931. In this period efficiency of the organizations except CHP was put an end; some organizations such as Türk Ocakları (Turkish Hearts) were closed down and their properties were given to CHP. Instead of Turkish Hearts, community centres which were proper for the new communal conditions and totally supporting ideological party/ Kemalizm as institution were set up. In addition supervision and control of those institutions were trouble-free.

People's houses were formally established in 14 cities on 19th February 1932. İzmir People's House was also included among them. It had been active in accordance with the principles of CHP since it was set up with its nine desks. Its duty was to help creating new citizen profile that was in accordance with the new thinking skills and living style brought by Republic. It contributed to the socio-cultural history of the city with its effective activities in a short time.

People's houses were the implementation centres of the reforms that continued until 1930s. They tried to have people internalize the Republic ideology and new living style, contributed to enlargement of Turkish Reform to society and awakens of people as well. However, the effectiveness of People's houses gradually slowed down in 1940s. Because of the economic problems caused by World War II and beginning of multi-party system in 1946, they were a controversy between CHP and Demokrat parti (Social Democratic Party). At the end they were closed down by Demokrat Parti government in 1951.

Key Words: People's Houses, İzmir People's House, Cultural Institution.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
EKLER LİSTESİ	xiii
ÖNSÖZ	xiv
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

HALKEVLERİNİN KURULUŞU

1.1. HALKEVLERİ DÜŞÜNÇESİNİN ORTAYA ÇIKMASI	7
1.1.1. Örgütlenme İhtiyacının Doğuşu	7
1.1.2. Türk Ocakları Konusu	12
1.1.2.1. Türk Ocakları Kurultayı	22
1.2. HALKEVLERİNİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ	24
1.2.1. Kuruluşu ve Gelişim Süreci	24
1.2.2. Kuruluş ve Gelişim Sürecinde Yurt Dışındaki Benzer Örgütlerin Etkisi ve Buna İlişkin Gelişmeler	33
1.2.3. Halkodaları	36

2. BÖLÜM

HALKEVLERİNİN KURUMSAL VE İDARİ YAPISI

2.1. KURUMSAL YAPI	40
2.1.1. Halkevlerine Girebilme Koşulları	40
2.1.2. Açılma, Kurulma ve Kontrol işleri	40
2.1.3. Çalışma Şubeleri ve Üye Kaydı	40
2.1.4. Şube Üye Defterleri, Halkevi Yönetim Kurulu ve Şube Yönetim Komiteleri	41

2.1.5. Özel Öğreneler	42
2.1.6. Halkevi Kurulabilmesi İçin Genel Esaslar	42
2.1.7. Gelir ve Bütçe Kontrolü	42
2.1.8. Halkevleri ve Diğer Ulusal Cemiyetler	42
2.1.9. Halkevlerinde Yasak Olanlar ve Olmayanlar	43
2.1.10. Aylık Müsamereleler	43
2.1.11. Gelir, Bütçe ve Demirbaş	43
2.2. İDARİ YAPI	44
2.2.1. Halkevlerinin ve Şubelerinin Yönetim Kurulları	44
2.2.2. Halkevlerinin İlk Yönetim Kurulu	46
2.3. HALKEVLERİNDE DİSİPLİN VE DÜZEN	47

3. BÖLÜM

HALKEVLERİNİN AMAÇLARI, İŞLEVLERİ VE ÇALIŞMA ALANLARI

3.1. AMAÇLARI	49
3.2. İŞLEVLERİ	50
3.2.1. Devrimin Aşılması	50
3.2.2. Geçmişe Ait İzleri Silmek	50
3.2.3. Kaynaşmış Kütle Yaratmak	51
3.2.4. Canlandırma	52
3.2.5. Laiklik	52
3.2.6. Terbiye	52
3.2.7. Telkin	53
3.2.8. Güven Verme, Onore Etme	53
3.3. ÇALIŞMA ALANLARI	54
3.3.1. Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi	55
3.3.2. Güzel Sanatlar Şubesi	55
3.3.3. Temsil Şubesi	56
3.3.4. Spor Şubesi	56
3.3.5. Sosyal Yardım Şubesi	57

3.3.6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi	57
3.3.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi	58
3.3.8. Köycülük Şubesi	58
3.3.9. Müze ve Sergi Şubesi	59

4. BÖLÜM

HALKEVLERİNİN GELİŞİMİNE VE FAALİYETLERİNE İLİŞKİN SAYISAL VERİLER VE KAPATILMASI

4.1. YILLARA GÖRE AÇILAN HALKEVİ SAYILARI	60
4.2. YILLARA GÖRE HALKEVLERİNİN FAALİYETLERİNE İLİŞKİN SAYISAL VERİLER	61
4.3. HALKEVLERİNE YAPILAN MADDİ YARDIMLAR	66
4.4. HALKEVLERİNİN KAPATILMASI	67

5. BÖLÜM

İZMİR'DE AÇILAN HALKEVLERİ VE İZMİR HALKEVİ'NİN KURULUŞ SÜRECİ İLE FAALİYETLERİNİ DÜZENLEYEN İDARE HEYETİ

5.1. İZMİR'DE AÇILAN HALKEVLERİ	80
5.2. İZMİR HALKEVİ'NİN KURULUŞ SÜRECİ	81
5.3. İZMİR HALKEVİ'NİN FAALİYETLERİNİ DÜZENLEYEN İDARE HEYETİ	85
5.3.1. Halkevi Başkanları	85
5.3.2. Şube İdare Heyetleri	86
5.3.3. Halkevi Yönetim Kurulu	87

6. BÖLÜM

İZMİR HALKEVİ'NİN ŞUBE FAALİYETLERİ

6.1. DİL, TARİH, EDEBİYAT ŞUBESİ	89
--	----

6.2. GÜZEL SANATLAR ŞUBESİ	92
6.3. TEMSİL ŞUBESİ	96
6.4. SPOR ŞUBESİ	103
6.5. SOSYAL YARDIM ŞUBESİ	106
6.6. HALK DERSHANELERİ VE KURSLAR ŞUBESİ	109
6.7. KÜTÜPHANE VE YAYIN ŞUBESİ	112
6.8. KÖYCÜLÜK ŞUBESİ	116
6.9. MÜZE VE SERGİ ŞUBESİ	121

7. BÖLÜM

İZMİR HALKEVİ DERGİSİ VE İZMİR'DE ÇIKARILAN DİĞER HALKEVİ DERGİLERİ

7.1. GENEL OLARAK HALKEVİ DERGİLERİ	125
7.2. FİKİRLER (İZMİR HALKEVİ DERGİSİ)	126
7.2.1. Dergide Yer Alan Konular	127
7.2.2. Derginin Biçimsel Özellikleri	128
7.2.3. Derginin Yazar Kadrosu	129
7.3. İZMİR İLİ DAHİLİNDE ÇIKARILAN DİĞER HALKEVİ DERGİLERİ ...	129
7.3.1. Ocak (Urla Halkevi Dergisi)	129
7.3.2. Küçük Menderes (Tire Halkevi Dergisi)	130
7.3.3. Güzel Günler (İzmir Halkevi Dergisi)	131
SONUÇ	132
KAYNAKÇA	137
EKLER	144

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
AAMD	: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
ASD	: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CHPHÇT	: Cumhuriyet Halk Partisi Halkevleri Çalışma Talimatnamesi
CHPHÖ	: Cumhuriyet Halk Partisi Halkevleri Öğreneği
ÇTTAD	: Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
DP	: Demokrat Parti
HİTT	: Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi
Mad.	: Madde
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
s.y.	: Sayfa yok
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
ed.	: Editör
der.	: Derleyen
vs.	: Vesaire
y.y.y.	: Yayın yeri yok
Yay.	: Yayınlayan
yy.	: yüzyıl

EKLER LİSTESİ

Ek-1: İzmir Halkevi binası	144
Ek-2: İzmir Halkevi'nin bir aylık çalışma raporu	144
Ek-3: Fethi Okyar'ın İzmir Halkevi'ni ziyareti	145
Ek-4: İzmir Halkevi'nde düzenlenen yılbaşı kutlaması	146
Ek-5: İzmir Halkevi'nde düzenlenen resmi kostümlü balo	146
Ek-6: Halkevleri yıldönümü kutlaması	147
Ek-7: Fikirler dergisi tahrir heyetinden bir grup	147
Ek-8: Fikirler dergisi kapak resmi	148
Ek-9: İzmir Halkevi kitapsarayına devam eden gençler	149
Ek-10: 1935-1945 yılları arasında kitap ve okuyucu sayısındaki değişim	149
Ek-11: İzmir Halkevi'nde düzenlenen daktilo kursu	150
Ek-12: İzmir Halkevi'nin düzenlediği gece kurslarına katılanlar	150
Ek-13: Sosyal Yardım Şubesi'nin hapisanede kadın tutuklulara verdiği dersler ..	151
Ek-14: Hapisanede halk dershanesine devam edenler	151
Ek-15: Halk Dershanesi ve Kurslar Şubesi'nin düzenlediği Türkçe kursuna devam eden Musevi gençleri	152
Ek-16: İzmir Halkevi mandolin kursu katılımcıları	152
Ek-17: Sosyal Yardım Şubesi'nin düzenlediği millî kıyafet balosu	153
Ek-18: İzmir Halkevi'nde düzenlene millî kıyafet balosu	153
Ek-19: Halkevleri yıldönümünde kızlar korusu	154
Ek-20: Müzik kolunun düzenlediği halk şarkıları konseri	154
Ek-21: Spor kolunun düzenlediği yöle ve şarpi yarışları	155
Ek-22: Avcılar kulübü müzesinden bir köşe	155
Ek-23: İzmir Halkevi resim çalışmalarından bir görüntü	156
Ek-24: İzmir Halkevi'nde düzenlenen Karagöz oyunu	156
Ek-25: Halkevi Marşı	157
Ek-26: 1948 yılında yurt genelinde Halkevleri ve Halkodaları dağılımı	158

ÖNSÖZ

Yakın dönem tarihimiz boyunca gündemde kalmış olan Halkevleri, hem sosyal tarih hem de siyasal tarih açısından oldukça önemli kuruluşlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında gerçekleştirilen bir modernleşme hareketi olan Halkevleri, Cumhuriyetin getirdiği yeni değerler sistemi ve yeni yaşam tarzının oluşmasında önemli görevler üstlenerek, pek çok etkinliğin Türkiye'de ilk uygulandığı yapılar olma özelliğini göstermektedirler.

Çalışmamızın konusu olan ve modernleşme hareketinin yurttaki ilk uygulandığı merkezlerden birisi olan İzmir Halkevi de, 1932-1951 yılları arasında gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerle kentin sosyo-kültürel gelişimi için büyük katkı sağlamıştır.

Bu çalışma sürecinde danışmanlığımı yapma zahmetine katlanarak nezaket gösteren, benden yardımlarını ve zamanını esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Osman KÖKSAL'a teşekkür ederim. Kaynak araştırması sırasında bana her türlü kolaylığı sağlayan İzmir Milli Kütüphane ve APİKAM (Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi) çalışanlarına müteşekkirim. Ayrıca her türlü desteği ile daima yanımda olan aileme teşekkür ederim.

Sultan CİVCI
Eskişehir, 2013

GİRİŞ

Türk Devrimi, tarihin bir devirden öteki devre aktığı intikâl zamanlarında baş gösteren büyük devrimlerden biridir.¹ O, tam manâsıyla yaşayan, büyüyen bir devrim olmuş,² nedenleri, oluşumu ve etkileri ile Yakınçağ Tarihi'nin büyük devrimleri arasında yer almıştır. Dolayısıyla yalnız kendisinin sahip bulunduğu özelliklerin yanında, büyük devrimlere has genel vasıflar da taşımaktadır.³ O, özel tarihi ile toplumsal şartlar içinde doğmuş ve kendini yenileme yeteneğini yitirmiş bir kültürün, Osmanlı kültürünün, 19. yüzyılda batı etkisiyle bütünlüğünü kaybedip ikili bir hüviyet kazanmasıyla ortaya çıkan sıradışı bir durumun tasfiyesidir.⁴

Türk Devrimi, geçmişle bütün bağlarını koparmış yepyeni bir toplum idealine yönelmiştir. Altı asırlık bir imparatorluğun hiçbir izini taşımayan yeni bir düzen öngörmektedir⁵ ve tümcü bir özellik taşımaktadır. Genel anlamda yalnız siyasal, yalnız sosyal ve yalnız iktisadi bir devrim değildir. Bunların ayrıntılı bölümlerinde ve bunların üstünde de bir devrimdir. Devlet ve toplumun bütün kurumlarında, bireylerin yaşantı ve hayat görüşlerinde köklü bir değişmedir.⁶ Bu açıdan onun en büyük eseri “Türkiye Cumhuriyeti”dir. Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk devrimlerinin bütün verimli başarılarını toplu olarak canlandıran bir kavramdır.⁷

Bu anlamda Türk Devrimi, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş uygarlık düzeyine çıkartılması olayıdır ki,⁸ Cumhuriyetin ilanı sonrası ülkede başlatılan devrim hareketi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen çağın gereklerine göre, bütün manâ ve biçimiyle medenî bir toplum haline ulaştırmayı hedeflemiştir. Zaten bundan sonra yapılan devrimlerin temel prensibini de hep bu hedef teşkil etmiştir. Geçen süre zarfında ülkede yaşanan siyasi, sosyal ve iktisadi sıkıntılar, beraberinde kültür hayatını da yakında etkilemiş, bu da Atatürk'ü 1930'lu yıllarda Cumhuriyetin kültür

¹ “Türk İnkılâbının Doğuşu”, *Kadro*, C: II, S. 21, Eylül 1933, s. 47.

² “İnkılâp Ülkülerini Yayma Yolunda”, *Ülkü*, C: II, S. 7, Ağustos 1933, s. 25.

³ Enver Ziya Karal, *Atatürk ve Devrim (Konferans ve Makaleler) 1935-1978*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yay., Ankara, 1998, s. 39.

⁴ Taner Timur, *Türk Devrimi, Tarihi Anlamı ve Felsefi Temeli*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1968, s. 157.

⁵ Timur, *a.g.e.*, s. 3-4.

⁶ Karal, *a.g.e.*, s. 42-43.

⁷ Timur, *a.g.e.*, s. 157.

⁸ Ergün Aybars, *Atatürk, Çağdaşlaşma ve Laik Demokrasi*, İleri Kitabevi, y.y.y., 1994, s. 49.

hayatını gözden geçirmeye ve yeni politikalar üretmeye sevk etmiştir. Bu durum da, 1930 ve sonrasında şekillenmeye başlayan Cumhuriyet dönemi kültür hayatının ele alınarak millî ve resmî bir kültür politikasının oluşturulmasına kadar gitmiştir.⁹

Bu bağlamda Cumhuriyet dönemi, sosyal yapımız ve kültürel hayatımız bakımından yeni bir çağın başlangıcı olmuştur. Cumhuriyet Türkiye'si, Batıdaki gelişmeleri ve yaratıcılığı doğuran düşünce kaynaklarına yönelerek, yeni değerler sistemine bağlı millî bir Türk kültürü meydana getirme çabası içine girmiştir.¹⁰

1930 sonrası Türk milletine kendi tarihi ve dilinin zenginliğinin farkına vardırıan, kendi sanatının öneminin, zenginliğinin ve inceliğinin bütün ayrıntılarını sunan Atatürk, geçen süre zarfında tarih ve dil kongrelerinin toplanmasından sanatçıların yetişmesine, konservatuvarların kurulmasından orkestraların oluşturulmasına ve yeni sanat eserlerinin meydana getirilmesine kadar pek çok şeye öncülük etmiştir.

Atatürk bu çalışmaları yaparken millî kültüre ve önemine sürekli dikkat çekmeyi unutmamıştır. Bu çerçevede hem politika üretmiş, hem de kendi ulusal kültürümüzü ve öğelerini bir potada eritmeye ve bir sentez oluşturmaya çalışmıştır. Elbette ki Atatürk'ün Türk milletini muasır medeniyet seviyesine çıkarma niyeti ve çabası bunda önemli bir rol oynamıştır. Ona göre bu, zorunlu ve yapılması gereken bir değişimdir. Çünkü “*değişme yeteneğini yitirmiş olan sosyal sistemler hayatta kalma imkânını*” da kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalabilirlerdi.¹¹

Atatürk'ün kültür politikasının temelinde yer alan İnkılâpçılık, Halkçılık ve Laiklik ilkeleri ise onun bu mücadelesinin en etkili silahlarıdır. Zaten bir toplumun modern bir toplum kimliğine dönüşmesinde ilmî yapıda bu üç prensibin olması kaçınılmazdır. Osmanlı'dan itibaren geçerliliğini koruyan en etkili yaklaşım ise pozitivistizmdir. Osmanlı modernleşmesinde önemli katkıları olan sezginin yerine aklın egemenliğini esas alan pozitivistizm, bu anlamda hem laik yapıyı kabul etmenin felsefi

⁹ Seda Bayındır Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2010, s. 1-2.

¹⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, C: II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2008, s. 189.

¹¹ Uluskan, *a.g.e.*, s. 12; Sulhi Dönmezer, “Atatürk İnkılâpları ve Sosyal Değişme Teorileri”, *Atatürk Konferansları*, TTK, Ankara, 1989, s. 524.

dayanağı, hem de kültürel sürecin laikleşmesini sağlayan temel prensiptir. Kısacası toplumsal kimlik sorunu ve arayışı, Atatürk'ü temel aldığı bu ilkeler yardımıyla yeni bir kültürel model aramaya itmiş ve O da, yeni Türk devletinin kimlik kartına milliliği ve çağdaşlığı iki temel unsur olarak eklemiştir. Böylelikle milliyetçilik ve batılılaşma ekseninden hareketle, uluslaşma sürecinin gerekleri yerine getirilmeye çalışılmıştır.¹²

Modernleşme çabasında sadece teknik unsurlarda bir değişime gidilmemiş, davranışta ve hayat görüşünde topyekün bir değişim kararı alınmıştır. Atatürk bu değişim sırasında da halk ile aydını yakınlaştırmayı, halkı eğitip bilinçlendirmeyi ve en mühimi de bu uğurda dünyanın her türlü ilminden, keşfinden istifade etmeyi, “*ama asıl temeli içimizden çıkarmak mecburiyetini*” asla unutmamıştır.¹³

Gelişmenin asla tek taraflı olmayacağını gören ve bundan ötürü de ilim, sanat ve kültürel alanda bir modernleşme formülü hazırlayan Atatürk, sözü edilen bu değişim sürecinde çalışmalarını topluma götürmede ve demokrasi düşüncesinin gelişmesinde önemli rol oynayan sivil toplum örgütlerinin önemini anlaşılması üzerine, Türk Ocaklarından sonra yola Halkevleri ile devam etme gereği duymuştur.¹⁴

Halkevlerinin kurulmasında dönemin siyasi ve ekonomik durumu da son derece etkili olmuştur. 1929 yılında dünya ekonomisindeki bunalım Türkiye'yi de olumsuz etkilemiştir. 1930 yılında gerçekleşen Menemen olayı sonrasında da, devlet ekonomik ve toplumsal hayatın her noktasına müdahale etme gereği duymuş, bu çerçevede pek çok kurum yenilenirken, bir kısmı da tasfiye edilmiştir. 1930 yılında Serbest Fırka denemesinin de olumsuz bir şekilde sonuçlanmasıyla birlikte, devrimi toplumsal tabana yaymak ve yerleştirmek amacıyla Halkevlerinin kurulması gündeme gelmiştir.¹⁵

¹² Uluskan, *a.g.e.*, s. 14.

¹³ Uluskan, *a.g.e.*, s. 15; Halil İncalcık, “Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi”, *Atatürk Konferansları*, C: II, TTK, Ankara, 1991, s. 189-190,192; 20 Mart 1923'te Konya Gençleriyle Konuşma, *Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri (ASD)*, C: II, TTK, Ankara, 1997, s. 145.

¹⁴ Uluskan, *a.g.e.*, s. 20.

¹⁵ Tefik Çavdar, “Halkevleri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi (CDTA)*, C: IV, İletişim Yay., İstanbul, 1983, s. 880.

İşte böyle bir ortamda Halkevleri, devletin halkla temasını arttırmak, aradaki kopukluğu gidermek ve yeni rejimi halka benimsetmek düşüncesini uygulamaya dönük kültür kurumları olarak 19 Şubat 1932 tarihinde yurt genelinde 14 merkezde birden resmi törenlerle açılmış¹⁶ ve Türk kültür tarihindeki yerini almıştır.¹⁷

Açılan ilk Halkevleri arasında İzmir Halkevi de bulunmaktadır. 19 Şubat 1932 günü diğer halkevlerine paralel olarak program gereğince resmen açılmıştır. İzmir Halkevi açıldığı günden itibaren CHP Halkevleri Talimatnamesi'nde belirtilmiş olan hemen her alanda çalışmalarını yürütmüş ve adından söz ettiren bir kültür kurumu olmayı başarmıştır.¹⁸

Halkın Atatürk devrimleri doğrultusunda siyasal ve ideolojik eğitimlerini gerçekleştirmek amacıyla kurulan Halkevleri, Cumhuriyet dönemi açısından yeni bir aşama olmuş ve ülke çapında yeni bir dönem başlatmıştır.¹⁹ Halkevleri, devletle toplum arasındaki kopukluğu azaltmak amacıyla devletin öngördüğü doğrultuda ve çerçevede toplumu seferber etme görevini üstlenmiştir.²⁰

Türkiye'nin kültür ocakları haline gelen Halkevlerinde bu uğurda her kesimden sayısız insan çalışmış ve bu sayede edebiyat, tiyatro, el sanatları, halk müziği vs. hemen her konuda ilerleme kaydedilmiştir. Halkevleri bu yoğun çalışmalarını sahip olduğu büyük mâli destek ile yapabilme imkânı bulmuş ve dokuz koldan oluşan şubeleri ile kültür hayatının canlanması için 19 yıl sürecek olan yoğun bir çalışma temposu içine girmiştir.

Halkevlerinde yapılan çalışmalar, kesinlikle Atatürk'ün rotasını çizdiği ve prensiplerini belirlemeye çalıştığı kültür politikaları çerçevesinde yürütülmüş, ilke ve devrimlerin ruhu her zaman için ön planda tutulmuştur.²¹

¹⁶ Anıl Çeçen, "Atatürk'ün Kurduğu Halkevleri", *Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler, Atatürk ve Halkevleri*, TTK, Ankara, 1974, s. 89; Neşe G. Yeşilkaya, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim Yay., İstanbul, 1999, s. 63.

¹⁷ Uluskan, *a.g.e.*, s. 44.

¹⁸ Mustafa Özser, "Ege Bölgesi Halkevleri ve Yayın Çalışmaları", *Atatürk Yolu*, C: VI, S. 23, Mayıs 1999, s. 402.

¹⁹ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000, s. 92.

²⁰ Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri (1932-1951)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 12.

²¹ Uluskan, *a.g.e.*, s. 49,55.

Bütün bu anlatılanlar ışığında bu çalışmanın amacı da, Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk kültür hayatında önemli bir yer tutan, aydınlanma ve toplumsal dayanışma merkezi olan Halkevlerini genel olarak tanıtip değerlendirmek ve bu zincirin bir parçası olarak, tarihsel ve kültürel bir değere sahip olan İzmir Halkevi'nin 1932-1951 yılları arasında halk eğitimi adına önemli sayılabilecek faaliyetlerini değerlendirerek, Cumhuriyet dönemi İzmir'inin sosyal ve kültürel hayatının değişimine ne tür katkı sağladığı ve kentin değişimi, gelişimi açısından taşıdığı önemi açıklamaktır.

Amaca ulaşabilmek için kullanılan araştırma yöntemi ise, süreli yayınlar (dergi ve gazeteler) başta olmak üzere, Halkevleri Talimatnameleri ve kütüphane taraması ile toplanan belgelerin genel bir analiz-senteze tâbi tutularak irdelenmesi olmuştur.

Yapılan bu araştırma neticesinde hazırladığımız tez çalışması yedi ana bölümden oluşmuştur.

Birinci Bölüm'de, Halkevleri kurma düşüncesini ortaya iten toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal nedenleri açıklayıp, Halkevlerinin kuruluş ve gelişim süreçlerini ele aldık.

İkinci Bölüm'de, Halkevlerinin kurumsal ve idari yapısı üzerinde durduk.

Üçüncü Bölüm'de, Halkevlerinin amaçları, işlevleri ve çalışma alanlarını açıkladık.

Dördüncü Bölüm'de, Halkevlerinin gelişimi ve faaliyetleriyle ilgili olarak sayısal verilere yer verdik. Ayrıca Halkevlerinin kapatılma gerekçelerini açıklamaya çalıştık.

Beşinci Bölüm'de, İzmir'de açılan halkevlerini belirtip, bunlardan biri olan İzmir Halkevi'nin kuruluş süreci ve faaliyetlerini düzenleyen idare heyetinin işleyişi hakkında bilgiler verdik.

Altıncı Bölüm'de, İzmir Halkevi şubelerinin gerçekleştirmiş olduğu faaliyetleri geniş bir şekilde anlatmaya çalıştık.

Yedinci Bölüm’de, Halkevlerinin gerçekleştirdiği faaliyetlerden biri olan dergi yayını ele alarak, İzmir Halkevi Dergisi’nin tanıtımını yapıp, İzmir’de çıkarılan diğer halkevi dergileri hakkında da genel bilgiler verdik.

Sonuç bölümünde, Halkevlerinin 1932-1951 yılları arasında yaptığı çalışmalar itibarıyla genel bir değerlendirmesini yaparak, Türk Devrim Tarihi içindeki yeri ve önemi; bu süreçte İzmir Halkevi’nin gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler ile kentte yaratmış olduğu değişim ve sosyo-kültürel etki üzerinde durduk.

Son olarak Ekler bölümünde ise, çalışmaya görsellik katmak düşüncesi ile İzmir Halkevi faaliyetlerinin resimlerine yer verdik.

1. BÖLÜM

HALKEVLERİNİN KURULUŞU

1.1. HALKEVLERİ DÜŞÜNÇESİNİN ORTAYA ÇIKMASI

1.1.1. Örgütlenme İhtiyacının Doğuşu

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başarıya kavuşturulmasından sonra Cumhuriyet kurulmuş, yeni bir devlet düzenine geçilmişti. Bu, bir halk yönetimi idi. Ne var ki, kurmak yeterli değildi. Saltanattan Cumhuriyete giden yolda yapılması gereken önemli işler vardı. Türk toplumsal yapısına da, çağdaş bir uygarlık, yeni bir düşünce aşısı gerekiyordu. Eski geleneksel yapı, Cumhuriyeti kaldıramazdı. Çünkü o, Doğu uygarlık değerleri ile, çağın gerisinde kalan islâm gelenekleriyle yoğrulmuştu. Bu duruk yapıdan ne Batılı anlamda çağdaş bir toplum çıkarılabılırdi, ne de dolayısıyla bağımsız, özgür, etkin yaşamaya dönük yaratıcı insanlar yetiştirilebilirdi. Bunun için de, bu yapının değişmesi zorunluydu. Kurtuluşun da, gelişmenin ve ilerlemenin de anahtarı bu geleneksel yapının değişmesinde saklıydı.¹

Bu amaçla yeni bir anayasa ile devletin ana çatısı belirlenirken ve yeni seçimler sonucunda oluşan meclislerde halkın yönetime katılımı arttırılırken, ülkede bir canlanma oluyor ve kitleler harekete geldikçe yapılanların az geldiği, bunların daha fazlasını yapmak gerektiği açıkça ortaya çıkıyordu. Sıra artık toplumsal devrimlere gelmişti.

Türk halkını kısa zamanda çağdaş düzeye getirecek sosyal ve ekonomik atılımlar birbirinin ardı sıra uygulama alanına aktarılmaya başlandı. Fakat devletin öncü kadroları devlet işlerinden yeterince zaman bulamıyorlar ve bu nedenle halk kitlelerinin arasına gerektiği kadar giremiyorlardı. Kitleler ise yapılan değişiklikleri zamanında izleyemiyor, böylece de bazılarını anlamakta zorluk çekiyorlardı. Kitlelerin okumamışlık düzeyi, ülkede yapılanların son derece hızlı biçimde uygulama alanına getirilmesi, aydın ve halk kopukluğu birçok sorun yaratıyor ve ülke işlerinin yürütülmesinde birbiri ardı sıra zorluklar çıkarıyordu. Aradaki

¹ Mehmet Salihoğlu, "Atatürk Devriminin Anlamı ve Ereği", *Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler, Atatürk ve Devrim*, Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yardımcı Yay., Ankara, 1973, s. 57.

kopukluğu giderecek, aydın ve halk kaynaşmasını sağlayacak, devrimin öncü kadrosu ile halk kitleleri arasında bağ kuracak, halkı devrim ilkeleri doğrultusunda eğitecek ve yönlendirecek yeni bir yapının gereksinmesi duyuluyordu.

Kemalist devrimin halkçılık ilkesi yeni yönetimin halk yönetimi olmasını ve yöneticilerin halkın içinden gelmesini, kitlelerle kaynaşmasını öngörüyordu. Bu ilke doğrultusunda yepyeni bir örgütlenmeye tüm ülke düzeyinde ihtiyaç vardı. Yöneticilerin yanı sıra, halkın çeşitli kesimleri de böylesine bir gereksinme içinde olduklarını belirtiyorlar ve yeni yönetimden bir çözüm bekliyorlardı.

Atatürk yurt gezilerinde cumhuriyetin, demokrasinin ana ilkelerini halka anlatıyor, bunun gereklerinin yerine getirilmesini onlardan istiyordu. Yeni kurulan devletin bir halk devleti olması ve buna kitlelerin sahip çıkması istenen bir amaçtı; ama bu kendiliğinden gerçekleşmiyordu. Bu hedef doğrultusunda yeni bir örgütlenmenin sancısı toplumun ve yönetimin çeşitli kesimlerinde duyulmaya başlanınca diğer ülkelerdeki sistemler incelenmeye başlandı. Günümüzün deyişi ile bir kitle eğitime ve yetişkinlerin eğitilmesine gereksinme vardı. Batı demokrasileri çağdaş düzeye gelebilmek için yetişkinlerin eğitilmesine çok önem vermişlerdi. Demokratik devlet ve yetişkinlerin eğitiminin çağdaş toplumlarda birbirine çok yakından bağlı olduğu genellikle benimseniyordu. Her demokratik devletin kendine özgü bir yetişkinler eğitim kurumu bulunuyordu. Bu kurumlar hem partilerüstü hem de inançlarüstü olarak insanların bir araya geldikleri ve kaynaştıkları merkezler oluyordu. Demokratik yaşamın toplumsal anlamda kurulduğu bu merkezlerde yurttaşlık bilgilerinin yanı sıra, toplumsal yaşamın düzenli yürümesi için de gerekli bilgiler veriliyordu. Demokratik devletin kendisi de, yetişkinler eğitime, öğretim ve kendi kendini yönetim özgürlüğünün gerçekten korunmasına ve yaşamasına dikkat ediyordu. Kendi halkını yetiştirerek devlet de, gene kendi yararı için dolaylı yollardan bir sınırlılık düzenini toplum içine yerleştiriyordu.²

Bazı ülkelerde özel halk okulları, bazılarında ise kitle eğitime yönelik benzeri halk kuruluşları oluşturuluyordu. Resmi devlet eğitiminin yanı sıra, bunlar daha özgür ve kendiliğinden bir kitle eğitiminin örgütleri olarak ortaya çıkıyorlardı.

² Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000, s. 75,77-78.

Devletin yanı sıra belediyelerin de bölge halkının eğitimi için halk merkezleri oluşturduğu görülüyordu. Devlet okullarına oranla özgür ve demokratik bir ortamda çalışan bu tür halk merkezlerinin yöneticileri, genellikle o merkeze gelen insanların seçimleri ile belirleniyor ve böylesine demokratik bir ortamda çalışmalar sürdürülüyordu.³

Bugünkü anlamda dünyada yetişkin eğitimi hareketinin kurucusu, Kuzeyin en büyük eğitimcisi unvanını taşıyan ve yüksek halk okullarının kurucusu olan Danimarkalı din adamı piskopos .N. F. Grundtvig'dir. Bugün Avrupa Birliği'nin yetişkin eğitimi programlarına adını veren Grundtvig, 19. yy. başlarında yetişkin eğitiminin Danimarka halkı için bir ölüm kalım meselesi olduğunu anlamıştır. Grundtvig, yabancı kültür içinde yüzen aydın sınıfla, çağdaş uygarlığın ve ulusal kültürün en alt seviyesinde olan halkın büyük kümeleri arasındaki uçuruma bir köprü kurmak gerektiğini vurgulamıştır. O'na göre bu köprü, yüksek halk okullarıdır. Bu okullarda, orta sınıf halkı oluşturan aydınlar, büyük halk kümelerine ulusal kalkınmaya katılmaları için rehberlik etmektedirler.⁴

Orta Avrupa ülkeleri de, eğitim sistemleri içinde yüksek halk okulları oluşturuyorlar ve yetişkinlerin eğitimine genel eğitim sistemi içinde önde gelen bir yer veriyorlardı. Özellikle Almanya, yüksek halk okulları sisteminin öncüsü oluyor ve dünyaya bu sistemi öneriyordu. Bu merkezlerde kitle eğitiminin yanı sıra boş zaman değerlendirme eğitimine de ağırlık veriliyor ve bölge insanının işten arta kalan zamanını boş geçirmesi önleniyordu. Bu tür çalışmalar, yan uğraşları destekleyerek daha çalışkan bir toplumun yaratılmasını sağlıyordu. Olumsuz ve zararlı alışkanlıklar, tembellik, durgunluk, başıboşluk gibi toplumsal hastalıkların

³Mehmet Rauf İnan, *Orta Avrupa'da Gelişmenin ve Demokrasinin Temeli*, İş bankası Kültür Yay., Ankara, 1971, s. 285-292; Çeçen, *a.g.e.*, s. 78.

⁴ Yetişkin eğitimi hareketlerinin amaçları her ulusta hemen hemen aynı olmakla beraber, hareket noktası ve çalışma tarzları başka başkadır. Ulusların içinde buldukları durum, öncelikli gereksinimleri ve o ulusun karakterine göre bu eğitim tarzı değişmektedir. Yetişkin eğitimi, örgütlenmiş öğretimin okuldışı ayağını tamamlayan ve yetişkinler için girişilen sistemli, planlı ve programlı bir etkinliktir. Başlangıçta dinsel ve insancıl duygularla toplumun yoksunluk içindeki halk kesimlerini dinsel öğretilere göre eğitmek amacıyla ele alınırken, daha sonraları seçkin gruplara yönelmiştir. Bugün ise, toplumu oluşturan tüm kesimleri kapsamına almış durumdadır. Yetişkin eğitiminin tarihsel süreç içinde kazandığı bu gelişmeler dünyadaki sosyal, kültürel, ekonomik, yönetsel ve teknolojik değişme ve gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkmıştır (Ahmet Yıldız, Meral Uysal (der.), *Yetişkin Eğitimi*, Kaldeon Yay., İstanbul, 2009, s. 29-30).

önüne geçilmesinde gene boş zaman değerlendirme etkinliklerinin önemli rolleri oluyordu. Boş zamanları değerlendirmeye yönelik toplum merkezlerinin, çağdaş demokrasilerin gelişmesine önemli katkılar getirdiği gözlemlenince, Türkiye’de de benzeri bir örgütlenmenin yolları araştırılmaya başlanır.⁵

Halkın eğitilmesine ve yetiştirilmesine yönelik olan örgütlenmeler her ülkenin gereksinmelerine göre biçimleniyordu. Gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki uçurumun her geçen gün daha da fazlaşması, zaman içinde üçüncü dünya ülkelerinin bilinçlenmesine yardımcı oldu. Kendilerinin ne olduğunu ve nasıl bir dünyada, gelişmiş ülkelerin ne gibi tuzakları ile karşı karşıya olduklarını yakından görerek yavaş yavaş tutum değiştirdiler. Geriliklerinin ve yoksulluklarının kendi ellerinde olmayan dış nedenler yüzünden anormal bir düzeyde olduğunu anlamışlardı. Dünya savaşları ile başlayan yeni dönem bu bilinçlenmenin geliştiği yıllar olmuştur. Dış ilişkilerin artması, yabancı ülkelerde öğrenim gören aydınların ülkelerine dönmeleri, üçüncü dünyanın büyük uyanışına giden yolu açmıştır. Aydınlar ve yöneticilerde başlayan bilinçlenme zaman içinde kitlelere de yansımaya başlamıştır. Üçüncü dünyanın sancılarını dile getiren büyük uyanış, az gelişmişliğin bilincine varıldığı ölçüde ulusal kalkınma iradesini beslemiştir.

Atatürk’ün önderliğindeki Türkiye Cumhuriyeti de, böylesine bir bilinçlenmeyi kendi halkına taşımak istiyordu. Çeşitli nedenlerle amacına tam olarak ulaşamayan bu istek, bir yandan ana doğrultusundan saptırılmak istenirken, bir yandan da iç ve dış oluşların etkisiyle küçümsenmeyecek bir birikime yol açmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş sürecindeki yenilgiyle biten savaşlar, Batı’nın sömürgeci devletlerinin ülkeyi işgal etmeleri önemli bir bilinçlenme yaratmış ve bu bilinç ile Türk Ulusu Kurtuluş Savaşı’nı kazanmıştır. Bilinçlenme sürecindeki Türk toplumu kendi devletini çağdaş bir yapıda kurmuştur. Artık ülkedeki bu bilinç birikimini ve yeni devlet düzeninin ilkelerini halka anlatmak ve kitlelerdeki bilinçlenme düzeyini yükseltmek gerekiyordu.⁶

Eğitim bilimine göre de, ülkelerin kalkınma dereceleri ile okur-yazarlık

⁵ İnan, *a.g.e.*, s. 285-292.

⁶ Çeçen, *a.g.e.*, s. 79-81.

oranları arasında doğrudan bir bağlantı olduğu ileri sürülmektedir. Okuma-yazma bilmezlik, insanları kendi durumlarını düzeltmekten alıkoyduğu gibi, ülkelerin kalkınmasında aktif bir rol oynamalarını da önlemektedir. İşlevsel okuma-yazma öğrenimi insanların çeşitli alanlarda yeni uğraşlar edinmelerini, dış dünyayı kavrayarak bilinçlenmelerini sağlamaktadır. Bilgisizliğe karşı savaşın yalnızca okullarla kazanılamayacağı dünya deneyleri ile ortaya çıkınca, bu kez yeni arayışlar gündeme gelmiştir. İlköğretimin yanı sıra, yetişkinlerin eğitilmesi için bir de halk eğitimine gereksinme bulunduğu çeşitli ülkelerce görülmüş ve buna göre eğitim sistemleri geliştirilmiştir. İlköğretimin açığını her yerde halk eğitimi kapatmıştır.⁷

Halk eğitiminin ülkemizde yetersiz olması ve tam bir eğitim sistemi kurulamaması yüzünden, Kemalist devrimler kitlelere zamanında ve tam olarak yansıyamıyordu. Aydınların, yönetici çevrelerin ve eğitim kurumlarının çabaları Kemalist devrimlerin kitlelere götürülmesinde yeterli olamıyordu. İşte bu noktada yoğun bir halk eğitiminin ve bu doğrultuda yeni bir örgütlenmenin zorunluluğu ortaya çıkıyor ve Kemalist kadro, böyle bir ortamda halkla temasını arttırmak, rejimi halka benimsetmek çabası içerisinde bu konuda arayışa giriyordu.⁸

Devrimlerin ve cumhuriyetin ilkelerinin halkta yankı bulması için, halk da belirli kültür seviyesine sahip olmalıydı. Cumhuriyet yöneticilerine göre modern bir topluma ulaşmak amacıyla Türk milletinin asli unsurunu oluşturan halkı ortak bir ülkü etrafında toplamak, kenetlemek ve bilinçlendirmek için “terbiye etmek” gerekiyordu. Hatta bilgi ve görgü eksikliği cumhuriyetin geleceği açısından tehlikeli görülüyordu.⁹

⁷ Çeçen, *a.g.e.*, s. 81.

⁸ Zeki Arıkan, “Halkevleri’nin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, *Atatürk Yolu*, C: VI, S. 23, İstanbul, 1999, s. 261-281; M. Asım Karaömerlioğlu, “Tek Parti Döneminde Halkevleri ve Halkçılık”, *Toplum ve Bilim*, S. 88, Birikim Yay., İstanbul, 2001, s. 165.

⁹ Fatih Tuğluoğlu, “Türkiye’de Halkçılık İdeolojisi ve Halkevleri”, *Erdem*, Atatürk Kültür Merkezi, C: XIV, S. 42, Ankara, Ocak 2005, s. 107. Cumhuriyetin ilk yıllarında halkın %90’ının okur-yazar bile olmadığı düşünülürse, yaygın eğitimin ya da halkın eğitiminin ne kadar önemli olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Nitekim Cumhuriyet kurulduktan sonra hız verilen halk eğitimi çalışmalarının düşünsel temeli, Atatürk’ün daha Kurtuluş Savaşı sırasında, 1922 yılında dile getirdiği, “eğitimin amacının köylüye okuma yazma öğretmek ve temel bilgi vermek olduğu ve okumaz yazmazlığın ortadan kaldırılması gerektiği” görüşlerine dayanır (Ersan Sözer, Tanju Gürkan, Şefik Yaşar, *Türk Eğitim Tarihi*, ed: Mustafa Sağlam, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, No: 913, Eskişehir, 2011, s. 252).

Demokratik ülkelerin demokrasiyi tabana yayma doğrultusunda halk eğitimine ağırlık veren denemeleri ise Türkiye için yol gösterici oluyordu. Özellikle İsveç deneyi bu açıdan ülkemizde ilgi çekiyordu. Bu amaçla Cumhuriyet yönetimi bazı gençleri ve görevlileri Avrupa ülkelerine göndererek buralardaki halk eğitimi çalışmalarını inceletmiştir. Selim Sırrı Tarcan İsveç'e giderken, Vildan Aşir Savaşır da Çekoslovakya gibi Orta Avrupa ülkelerine incelemeye gönderilmiş, gözlemleri ve verdikleri raporlar Ankara'da incelenerek geniş tartışmalara neden olmuştur. Böylece, onların çalışmaları ile Halkevlerine giden yol oluşmaya başlamıştır.¹⁰

Ayrıca 1929 yılında dünya ekonomisindeki bunalım ve 1930 yılındaki Menemen olayı ve Serbest Fırka olayları sonrasında devlet, ekonomik ve toplumsal hayatın her noktasına müdahale etme gereği duymuş, bu çerçevede pek çok kurum yenilenirken, bir kısmı da tasfiye edilmiştir. Bu hassas süreçte ülkenin ekonomik, toplumsal ve siyasal durumu Halkevlerinin oluşumuna zemin hazırlamıştır.¹¹

1.1.2. Türk Ocakları Konusu

Gerek Türk Ocakları, gerekse Halkevleri bir zorunluluğun sonucunda oluşmuş, yaşadıkları sürece ülke kültürüne azımsanmayacak etkilerde bulunmuş kuruluşlardır. Halkevlerinin kuruluş tarihi 19 Şubat 1932 olmasına rağmen, düşünce ve uygulama olarak kökeni 1910'lara, yani Türk Ocaklarına kadar uzanır.¹² Bu anlamda Halkevleri, Meşrutiyet döneminde kurulan Türk Ocaklarının yerini almıştır.

İkinci Meşrutiyet, "özgürlüğe kavuşma" diye algılanmış ve imparatorluk içinde çeşitli düşün akımlarına yol açmıştı. Dağılmakta olan imparatorluğu kurtarmak için Tanzimat döneminde izlenen Osmanlılık ve İslamcılık siyasaları umulan sonucu vermemişti. Avrupa'da dil ve tarih araştırmaları ile bilimsel amaçla başlayan Türkoloji araştırmaları Osmanlı dünyasına yansyarak Türkçülük/Ulusçuluk adı verilen bir yeni akımın doğmasına neden oldu. Hele Meşrutiyette iktidara gelen İttihat ve Terakki Partisi'nin, güttüğü Osmanlıcılık siyasasının çıkmaza girdiğini görerek ulusçuluğa yönelmesi Türkçülük hareketlerini güçlendirdi. İşte Türk Ocağı

¹⁰ Çeçen, *a.g.e.*, s. 81-81.

¹¹ Tevfik Çavdar, "Halkevleri", *CDTA*, C: IV, İletişim Yay, İstanbul, 1983, s. 880.

¹² Çavdar, *a.g.m.*, s. 878.

adı verilen bu örgüt bu dönemde kuruldu (3 Temmuz 1911).¹³ Resmî olarak da 25 Mart 1912 günü teşekkül eden Türk Ocaklarının kuruluş amacı, Ocağın 1912 tarihli nizamnamesinde “*Cemiyetin maksadı akvam-ı İslâmiyenin bir rükn-ü mühimi olan Türklerin millî terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve ilâsıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır*”;¹⁴ *Ocak, amacını gerçekleştirmeye çalışırken millî ve içtimai vaziyette kalacak, asla siyasetle uğraşmayacak ve hiçbir zaman siyasi partilere hizmet etmeyecektir.*” şeklinde ifade edilmiştir.¹⁵

Kuruluş yeri ve merkezi İstanbul Divanyolu olan Türk Ocağının ilk başkanlığına Ahmet Ferit Tek’ten sonra (Balkan Savaşı’ndan sonra) Hamdullah Suphi Tanrıöver’in seçilmesi¹⁶ ile “Türk Yurdu” isimli derginin yayımlanması (Dergi, 1911’de çıkmaya başlayan ciddi ve etkili bir yayın organıydı)¹⁷ Türk Ocaklarının gücünü arttırmasına, ocağın faaliyetlerinin canlanmasına ve daha geniş kitlelere ulaşmasına neden olmuştur. Maddi kaynak sorunu büyük ölçüde çözümlenmiştir.¹⁸ Türk Ocaklarına olan ilgi ve desteğin artmasında, mevcut İttihat ve Terakki yönetiminin Türkçü kimliğinin ön plana çıkması önemli etkenlerden biridir.¹⁹ Ayrıca İttihat ve Terakki Fırkası’nın önde gelenlerinden bazıları Türk Ocaklarına parasal katkıda bulunmuşlardır. Fakat sonradan Fırka, Ocakları âdeta siyasi bir rakip gibi görmeye başlar. Bunun nedeni 1913 yılındaki Bab-ı âli Baskını’ndan sonra İttihat ve Terakki’nin kendi istediği baskı ortamını yerleştirmek istemesidir.²⁰

1913 yılından sonra siyasal nitelikli tüm dernekleri denetimi altına alan Fırka, 1918’de yapılan Ocak Kongresi’nde ocağın yönetimine talip olmuş; ancak örgüt

¹³ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, III. Kitap (İkinci Bölüm), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 81-82.

¹⁴ Yusuf Sarınoy, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Ötügen Neşriyat A.Ş., İstanbul, 1994, s. 137; Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 100.

¹⁵ Üstel, *a.g.e.*, s. 101,105; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C: I, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s. 465; Seda B. Uluskan, *Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, AAM Yay., Ankara, 2010, s. 28.

¹⁶ Tunaya, *a.g.e.*, s. 458; Üstel, *a.g.e.*, s. 55-56.

¹⁷ Üstel, *a.g.e.*, s. 43.

¹⁸ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2005, s. 306; Üstel, *a.g.e.*, s. 61.

¹⁹ Uluskan, *a.g.e.*, s. 29.

²⁰ Üstel, *a.g.e.*, s. 74-75.

İttihat ve Terakki ile olan ilişkisini her zaman için belli bir mesafede tutmaya özen göstererek tek başına ayakta kalmaya çalışmıştır.²¹ Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmeler karşısında ise Türk Ocakları çok zor koşullarda çalışmalarını sürdürmüştür. Ocakların, Millî Mücadele’yi desteklemesi, Ankara ile irtibat halinde olması, üyelerinin yapılan protesto mitinglerine katılması ve Anadolu’ya geçmesi başta İngilizler olmak üzere işgal kuvvetlerini çok rahatsız etmiştir. Özellikle Mondros Mütarekesi sonrasında halkı Millî Mücadele’ye davet etmek için yapılan toplantı ve konuşmalardan ötürü merkez iki kez basılmış, üç kez de yer değiştirmek zorunda kalmıştır.²²

Millî Mücadelenin kazanılmasının ardından âdeta yeniden doğan Türk Ocakları, hemen yeni bir örgütlenme çabası içine girmiştir. Bu süreçte ocak, yeni yönetim ile iyi geçinmek için büyük çaba sarf etmeye başlamış, ayrıca halk eğitimi ve terbiyesine yönelik çalışmalar yürütmüştür. Aynı zamanda milliyetçi bilincin yükselmesine de önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Bu süre zarfında örgüt çatısı altında çok sayıda yazar,²³ Darülfünun hocası, devrin tanınmış bilim adamları, saygın paşalar ve gazeteciler düzenli konferanslar vermişlerdir.²⁴ Ayrıca sinema, tiyatro ve çeşitli alanlarda açılan kurs ve sergiler de Türk Ocaklarının kültürel faaliyetleri arasındaki yerini almıştır. Kısacası Türk Ocakları, bu zaman zarfında toplumun fikir, sosyal ve kültürel hayatını geliştirmeye yönelik faaliyetleri ile çok önemli bir rol oynamıştır. Atatürk’ün verdiği büyük önem ve destek ile daha ön plana çıkan Türk Ocaklarına dönemin vekilleri ile diğer devlet adamları da yakın ilgi göstermişlerdir. Yapılan şube açılışlarına devlet adamları bizzat katılmaya başlamışlardır. Örneğin 1922 yılında İzmir Şubesi İsmet Paşa’nın katılımı ile açılmıştır. 1 Haziran 1923 günü İstanbul Şubesi açılan ocağın resmi yayın organı da “Yeni Mecmua” isimli dergidir. 1923 yılının Temmuz ayında yapılan kongre ise Türk Ocakları açısından dönüm noktası olmuş ve ocak başkanlığına yine Hamdullah Suphi Tanrıöver seçilmiştir. Fakat Türk Ocaklarının âdeta yeniden kurulması, 23

²¹ Üstel, *a.g.e.*, s. 76; Uluskan, *a.g.e.*, s. 29.

²² Uluskan, *a.g.e.*, s. 29; Tunaya, *a.g.e.*, s. 464-465; Firdevs Gümüsoğlu, *Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum*, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 2005, s. 30.

²³ Uluskan, *a.g.e.*, s. 30; Üstel, *a.g.e.*, s. 62.

²⁴ İlhan Başgöz, *Türkiye’de Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995, s. 180.

Nisan 1924 günü Ankara’da yapılan Türk Ocakları Kurultayı ile söz konusudur. Bu tarih itibarıyla şube sayısı 71’e ulaşan Türk Ocaklarının merkezi Ankara’ya taşınmış, ocağın resmi yayın organı olarak da “Türk Yurdu” dergisinin yayımlanmasına başlanmıştır.²⁵ Kurultayda bir konuşma yapan başkan Tanrıöver, Türk Ocaklarının “iki büyük ve kutsal vazifesi” olduğunu, bunlardan birincisinin “*Türk vatanının manevi bekçisi olarak, lisan hudutlarını istilâlara karşı korumak ve Türk vatani içinde Türk harsının mutlak hâkimiyetinin tesisi için çalışmak*”, ikincisinin de “*Türk Ocaklarının fırka siyaseti yapmadan, kurulduğu günden beri sadık kaldığı millet ve milliyet siyasetine ve onun yeni bir ifadesi olan millet hâkimiyetine sadık kalarak, vatanın her köşesinde onun bekçiliğini yapmak*” olduğunu söylemiştir.²⁶

Milletin ve memleketin refaha kavuşması ve eğitilmesi konusuna büyük bir hassasiyet ile eğilen Atatürk, Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk millî kültürünün geliştirilip yaygınlaştırılması için Türk Ocaklarına büyük önem vermiş, ocaklardan ve ocaklı gençlerden beklentilerini çeşitli yerlerde yaptığı konuşmalar ile dile getirmeye çalışmıştır.²⁷ Türk Ocaklarının çeşitli şubelerine giderek önemli konuşmalar yapan Atatürk, bu kuruluşları çağdaş ve gerçekçi bir ulusçuluk akımına doğru sürüklemek istemiştir. Bunları Cumhuriyet yönetiminin birer parçası yaparak, ulusçuluk ilkesinin yanı sıra Türk devriminin halkçılığını da bu örgütün çatısı altında örgütlemeye çaba göstermiştir. Bu kuruluşları geçmişin ırkçı ve Turancı düşlerinden çekerek, gerçekçi bir ulusalcılıkla cumhuriyetin halka yönelen kaleleri biçimine dönüştürmek istemiştir. O yüzden de sonuna kadar Türk Ocaklarına karşı herhangi bir olumsuz tavır söz konusu olmamıştır.²⁸ Ayrıca Atatürk Zonguldak, İstanbul, İzmir ve Ankara’da bulunan Türk Ocaklarına maddi destek sağlamıştır. Ocaklarla Cumhuriyet hükümeti arasındaki yakınlaşma, Atatürk’ün eşi Latife Hanım’ın 1925 tarihli Türk Ocakları II. Kurultayı’nda fahri başkanlığa seçilmesiyle doruk noktaya ulaşmıştır.²⁹ Bu kongre, devletin yavaş yavaş Türk Ocaklarına yaklaştığı, hatta ona

²⁵ Uluskan, *a.g.e.*, s. 30-31.

²⁶ Sarınoy, *a.g.e.*, s. 271.

²⁷ Uluskan, *a.g.e.*, s. 31.

²⁸ Çeçen, *a.g.e.*, s. 84.

²⁹ Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri (1932-1951)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 33.

nüfuz etmeye başladığı şeklinde yorumlara neden olmuştur. Ayrıca 1925 yılından itibaren ocakların misyonunu tamamladığı ve kapatılacağı yolundaki söylentiler de Türk Ocakları yetkililerini son derece rahatsız etmiştir. İşte bu tarz endişelerden olsa gerek, Türk Ocakları da Hükümet ile iyi geçinebilmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Fakat 1925 yılı, Türk Ocakları gerçeğinin tartışılmaya başlandığı, hatta artık misyonunu tamamladığı gerekçesiyle yerini halk ocaklarına bırakması gerektiği şeklindeki fikirlerin ortaya çıktığı bir dönemdir. Nitekim kongrenin hemen ardından Necmettin Sadak, Mayıs 1925 tarihli Akşam gazetesindeki bir yazısında Türk Ocaklarının çok nazik bir dönem geçirdiğini belirterek, *“Türk Ocakları yaşamak ve faydalı olmak için halk ocakları şeklinde inkılâp etmeli ve buldukları yerlerde muntazam dersler ve konferanslar vermek suretiyle, sadece halkın tenvir, cumhuriyeti takviye vazifesini deruhte etmelidir...”* diyerek ocaklar hakkındaki fikrini açıkça dile getirmiştir. Necmettin Sadak ile başlayan bu süreç, örgütün Halkevine dönüştürülmesi gerektiği fikirlerinin daha alenî ve ısrarla savunulmasına neden olmuştur.

1925 tarihli bu yazının ardından 1927 yılında toplanan CHP Kongresinde konu tekrar gündeme gelmiş, burada alınan karar Türk Ocakları hakkındaki tartışmaları da sona erdirmiştir. Çünkü bu kongrede Türk Ocaklarının bağımsızlığı sona ermiş, ocaklar ilk etapta CHP'nin denetimi altına alınmıştır. 1912 ve 1913 yıllarında İttihat ve Terakki Partisi'nin denetiminden kurtulan ve ilişkilerini belli bir mesafede tutmayı başaran Türk Ocakları bu kez başarılı olamamış, Hamdullah Suphi'nin tüm itirazlarına rağmen CHP'ye tâbi olmuştur.³⁰

1931 yılının başlarında ise ocakların tamamen kapatılması için meclise teklif götürülmüş ve yapılan görüşmeler sonunda Nisan 1931'de Türk Ocakları kapatılmıştır. Türk halkının sosyal, ekonomik ve kültürel eğitiminin gelişmesinde çok önemli rol oynayan Türk Ocaklarının kapatılmasında pek çok iddia da ortaya atılmıştır. Bunlardan ilki, Türk Ocaklarının İttihat ve Terakki'nin bir yan kuruluşu olduğu fikrinin ağırlık kazanması ile ocakların ülkedeki radikal değişime ayak uyduramadığı, yeni rejimin yerleşmesi için yeterli çabayı harcamadığı, dolayısıyla

³⁰ Uluskan, *a.g.e.*, s. 32-33; Tunçay, *a.g.e.*, s. 306.

inkılâba karşı bir tutum sergilediği iddiasıdır. Buna Türk Ocaklarında zamanla bazı tutucu kimselerin etkili olmaya başlaması ile Genel Başkan Hamdullah Suphi'nin Atatürk'ün inkılâplarına karşı sergilediği tavır da eklenmektedir. Yine ocakların kendi bünyesinde yaşanan tartışmalar ile Hamdullah Suphi ve Reşit Galip arasında yaşanan anlaşmazlıkların da kapatma kararının alınmasında etkili olduğu söylenmektedir.³¹ Bir başka iddia ise, ocakların savunduğu söylenen Pantürkist politikanın Cumhuriyet'in dış politik ilkelerine ters düştüğüdür. Öte yandan döneme damgasını vuran totaliter rejimlerin Türkiye'de yavaş yavaş sempati toplamaya başladığı da iddialar arasındadır. Dünyada milliyetçilik fikrinin ağırlık kazandığı ve aşırıya kaçan uygulamaların gündeme geldiği bu günlerde yaşananlar, bazı partililerin totaliter rejimlerde görülen birtakım teşkilatların CHP tarafından örnek alınmasını istemelerine kadar gitmiştir. Hatta CHP'den yükselen bu talepler, partinin faşist bir çizgiye doğru kaymaya başladığı yönünde suçlamalara dahi neden olmuştur. Görüldüğü üzere aşırı milliyetçi söylemler sadece Türk Ocakları ile sınırlı kalmamıştır. Ancak her şeye rağmen Atatürk'ün dünyadaki mevcut totaliter yönetimlere karşı olan sert ve net tavrı, bu tür yaklaşımları önlemiş, ne CHP öyle beklenildiği gibi faşist bir çizgiye kaymış, ne de Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyeti'ni, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmek ile vazifelendirilen Türk gençliği bu rejim ve söylemlerin aleti olmuştur. İşte bu doğrultuda Atatürk, Türk gençliğinin dönemin faşist eğilimlerinden ve ırkçı akımlarından korunması ve daha kolay kontrol edebileceği yeni bir teşkilat kurulması yönünde çalışmalarını hemen başlatmıştır. Ülkenin, en önemlisi de gençliğin iç ve dış etkenlerden korunması için bütün eğitim ve kültür kurumlarının tek elde toplanması yoluna gidilmiş, yani bir anlamda Atatürk, bu kurumların kendi denetimleri altında olmasını tercih etmiştir. Zaten Türk Muallimler Birliği, Türk Matbuat Cemiyeti, Türk Kadınlar Birliği, Millî Türk Talebe Birliği gibi birliklerin kapatılma gerekçesinin altında da hep bu istek yatmıştır. Aynı şekilde İstanbul Darülfünunu'nun denetim altına alınması ve sonra da ıslahat çalışmalarının başlatılması, yeni yönetimin eğitim meselesini sıkı kontrol altına alacağıının ilk işaretidir. Böyle bir denetim ortamından Türk Ocaklarının kurtulacağı da elbette düşünülemezdi. Belirtilen tüm bu iddia ve sebepler şüphesiz

³¹ Uluskan, *a.g.e.*, s. 34; Çeçen, *a.g.e.*, s. 85-86.

Türk Ocaklarının kapatılmasında belirli oranda etkili olmuştur. Ancak tek tek incelendiğinde bunların ana sebep olmadığı görülmektedir. Her şeyden önce Türk Ocakları kapatılana kadar yeni rejime hizmet etmiş, yönetici ve üyeleri de CHP içinden çıkmıştır. Ayrıca CHP'nin 1927 yılında toplanan kongresinde, Türk Ocaklarının partiye katılma kararı benimsenmiş, kapatıldığı zaman da hemen parti bünyesine alınmıştır. Dolayısıyla hem Türk Ocaklarının kapatılmasının, hem de bütün mirasının CHP'ye devredilmesinin siyasi bir boyutu olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Şöyle ki; kaynağı Amerika olan ve tüm dünyayı etkisi altına alan 1929 ekonomik buhranı, Türkiye'nin de ekonomik sorunlarla boğuşmasına ve yeni ekonomik model arayışları içine girmesine zemin hazırlamıştır. Bu arada Atatürk, 1930 yılının baharında İzmir'den Antalya'ya uzanan bir yurt gezisine çıkmış ve böylelikle ekonomik sorunların halka ne derece yansıdığını, devletin halkla uzaklığını ve hatta halka ulaşılamadığını görmüştür. İçinde bulunulan bu durumdan kurtulmak için bir çözüm yolu aranmaya başlanmış, hem problemleri ortadan kaldırmak, hem de halkla doğrudan iletişim kurabilmek için hemen harekete geçilmiştir.³²

Türkiye'nin içinde bulunduğu bu sıkıntılı günler, Atatürk ile Fethi Okyar'ın ortak hareket etmesine neden olmuştur. Nitekim yaşananlar siyasi tarihimizi derinden etkileyecek yeni gelişmeleri beraberinde getirmiş ve Türkiye'de çok partili hayata geçişin ikinci denemesi gerçekleştirilmiştir. Atatürk'ün isteği üzerine 12 Ağustos 1930'da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası, şüphesiz dönemin siyasetinin ve ekonomisinin şekillenmesinde etkili olan faktörlerin başında gelmiştir. Partinin niteliği adından da anlaşılırmaktaydı: Cumhuriyetçi ve Serbesti (Liberal) yanlısı.³³

Bundan sonraki süreçte ise, halk için halk adına kurulan CHP'nin halkla arzu edilen iletişimi bir türlü kuramaması, ekonomik problemler, vergiler ve baskı gibi nedenlerden ötürü halkın tepkisini fazlaca çekmesi, yeni kurulan partinin halk nezdinde bir anda popüler hale gelmesine neden olur. CHP'ye alternatif olan SCF'ye, yaklaşık üç aylık ömrü boyunca halk büyük sempati gösterir. Atatürk'ün isteği ve

³² Uluskan, *a.g.e.*, s. 35-37.

³³ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s. 330.

direktifiyle bir muvazaa partisi olarak kurulmuş olmasına rağmen, sisteme karşı halk tarafından büyük bir coşkuyla benimsenir. Ekim 1930'da yapılması kararlaştırılan belediye seçimleri için düzenlenen mitinglerde yaşanan olaylar da, özellikle SCF'nin düzenlediği İzmir mitingi muhalefete gösterilen ilgiyi arttırmış, beraberinde de yeni tartışmaları ve iddiaları ortaya çıkarmıştır.³⁴

Şüphesiz bütün bu gelişmeler CHP cephesinde büyük bir hoşnutsuzluk yaratmıştır. Nitekim CHP'nin muhalefete olan tahammülsüzlüğü, seçimlerde yapılan hileler, muhalefetin Atatürk ile karşı karşıya bırakılması vs. gibi durumlar sonucunda SCF kendisini fesh etmek zorunda bırakılmıştır (17 Kasım 1930). Partinin kapatılmasından çok kısa bir süre sonra çıkan Menemen olayı ise (23 Aralık 1930) ülkede irtica tartışmalarının alevlenmesine, dolayısıyla da CHP'nin tahakkümünü artırmasına ve ülkede tek partili cumhuriyet döneminin başlamasına neden olmuştur. Yani yaşanan bu olumsuz gelişmeler bir anlamda, CHP'nin arzu ettiği sistemi kurmasını kolaylaştırmıştır.³⁵

Olaya CHP, SCF ve Türk Ocakları üçgeninden yaklaşıldığında ise, aradaki ilişkilerin ve yaşanan bazı olayların ocakların kapatılmasında önemli rol oynadığı açıkça görülebilir. Bilindiği üzere, seçim döneminde Türk Ocaklarının bir siyasi parti gibi Bandırma Belediye seçimlerine aday göstermesi ve CHP'ye karşı liste hazırlaması, örgütün hem CHP ile arasının açılmasına, hem de endişelerin artmasına neden olur.³⁶ Yine Hamdullah Suphi, Ahmet Ağaoğlu gibi Türk Ocaklarının önde gelen isimlerinin SCF'de yer almaları ise mevcut hoşnutsuzluğu iyice perçinlemiştir. Aynı günlerde Darülfünun'dan bazı hocaların SCF'ye girerek faaliyet göstermeleri de büyük tepki çekmiş ve bu durum, Hükümetin; hocaların siyasetle faal olarak ilgilenmeyecekleri görüşünü ileri sürmesine kadar gitmiştir. Ayrıca SCF'nin

³⁴ Çetin Yetkin, *Atatürk'ün Başarısız Demokrasi Devrimi Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 1997, s. 172-183; Çavdar, *a.g.e.*, s. 334; Abdülhamit Avşar, *Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü*, Kitabevi Yay., İstanbul 1998, s. 108-110; Uluskan, *a.g.e.*, s. 38; Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, III. Kitap (Birinci Bölüm), Bilgi Yayınevi., Ankara, 2005, s. 301; Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, Vadi Yay., Ankara, 1970, s. 146.

³⁵ Uluskan, *a.g.e.*, s. 38.

³⁶ Emre Kongar, *Atatürk ve Devrim Kuramları*, İş Bankası Yay., Ankara, 1981, s. 363; Uluskan, *a.g.e.*, s. 38-39; Mustafa Baydar, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, Menteş Kitabevi, İstanbul, 1968, s. 73.

kurulduğu günlerde, Türk Ocaklarının partinin birer şubesi gibi çalışması ve Hamdullah Suphi'nin ani ve sert çıkışları ile söylemleri de, ocakların tüzel kişiliğine son verilmesinde çok etkili olmuştur. Dolayısıyla CHP ile Türk Ocaklarını karşı karşıya getiren SCF deneyimi mevcut gerilimi âdeta bir krize dönüştürmüştür. Böyle olunca da CHP, kendisine siyasi bir rakip olarak görmeye başladığı ocakları ilk fırsatta safdışı bırakmanın bütün yollarını denemeye koyulmuştur.³⁷

Görüldüğü üzere Türkiye'de 1930 yılında yaşanan olaylar, özellikle ekonomik buhran, Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Menemen hadisesi yapılan inkılâpların halk arasında tam manâsıyla benimsenip yerleşmediğini ortaya çıkarmıştır. Bu durum başta Atatürk olmak üzere CHP yöneticilerini inkılâpların ve rejimin yerleşmesi ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve siyasi problemleri çözmek için yeni bir politika belirlemeye sevk etmiştir. CHP'nin siyasi ve ideolojik açıdan yeniden yapılanması ve ülkede tek parti yönetiminin kurulması ile sonuçlanacak olan bu yeni politika arayışı içinde Türk Ocaklarının durumu da gündeme gelmiştir.

Nitekim, Atatürk ülkede yaşanan problemleri yerinde görmek ve tedbir almak amacıyla 1930 sonlarında çıktığı ülke gezisinde birçok yerde Türk Ocaklarına da uğramış, onların durumları ile yakından ilgilenmiştir. Atatürk'ün bu gezi sırasında Türk Ocaklarını CHP'nin içine alarak, doğrudan partiye bağlı yeni bir kuruluş olarak Halkevlerini kurmaya karar verdiği anlaşılmaktadır. Gezisinin birinci bölümünü tamamladığı 1931 yılının ilk günlerinde basında yer alan haberlerde, CHP'nin il ve ilçelerde Halkevleri kuracağı, halkın ilgisini çekmek için Halkevlerinde sinema, kitaplık, konferans salonlarının bulunacağı, Atatürk'ün bu konuda ilgililere direktif verdiği, partinin genel kongresine bu konuda teklif götüreceği belirtilmektedir. Bundan sonra 20 Mart 1931'de Türk Ocaklarının kapatılacağı gayr-i resmî olarak ilk defa açıklanmıştır.³⁸ Türk Ocaklarının durumu ve geleceği hakkında yapılan gayr-i resmî açıklama ve yorumlardan sonra 24 Mart 1931 tarihinde konu, Çankaya Köşkü'nde görüşülerek "Ocakların artık yapacak bir

³⁷ Uluskan, *a.g.e.*, s. 39-40.

³⁸ Sarıncı, *a.g.e.*, s. 320-321.

işi kalmadığına dair” bir rapor hazırlanır.³⁹ Atatürk’ün huzurunda yapılan bu toplantıya Celal Bayar, Sadri Maksudi Arsal, Mahmut Soydan, Dr. Reşit Galip, Vasıf Çınar ve Hamdullah Suphi katılır. Bu toplantı basında Türk Ocaklarının kapatılması konusunda takip edilecek şekil meselesinin görüşülmesi olarak yorumlanmıştır. Ancak daha sonra anlatılanlardan anlaşıldığına göre toplantı, tartışma ve Hamdullah Suphi Bey’i ikna etme şeklinde cereyan etmiştir.⁴⁰

Toplantıdan sonra Atatürk, verdiği bir demeçte Türk Ocaklarının kapatılmasının gerekçesini “*Milletlerin tarihinde bazı devirler vardır ki, muayyen maksatlara erebilmek için maddi ve manevi ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya toplamak ve aynı istikamete sevk etmek lâzım gelir. Yakın senelerde milletimiz böyle bir toplanma ve birleşme hareketinin mühim neticelerini idrak etmiştir. Memleketin ve inkılâbın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masuniyeti için, bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lâzımdır. Teessüs tarihinden beri ilmi sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşir ve tâmime sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucip hizmetleri sebketsmiş olan Türk Ocaklarının, aynı esasları siyasi ve tatbiki sahada tahakkuk ettiren Fırkamla bütün mânasıyla yekvücut olarak çalışmalarını münasip gördüm. Bu kararım ise, millî müessese hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir. Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidir.*”⁴¹ sözleriyle açıklayarak, ocakların parti ile bütünleşmesi yönündeki düşüncesini ifade etmiş ve olaya dahil olduğunu ortaya koymuştur. Bu da, ocakların feshini hızlandırmış ve Halkevlerinin kuruluşu için gereken ortamı sağlamıştır. Aynı gün şubelere

³⁹ Baydar, *a.g.e.*, s. 76.

⁴⁰ Hıfzı Topuz, *Dünyada ve Türkiye’de Kültür Politikaları*, Adam Yay., İstanbul, 1998, s. 55. Türk Ocaklarının kapatılma kararının alındığı Çankaya’daki toplantıda, Hamdullah Suphi de dahil olmak üzere çok sayıda kişi bulunur. Söz alan kişiler Türk Ocaklarının artık yapacak bir işi kalmadığını ve tüm vazifelerini Hükümetin üstlenmesi gerektiğini konusunu dile getirirler. Toplantıda bu karara tek karşı çıkan kişi ise Hamdullah Suphi Bey olur. Sonunda Ocakların artık yapacak bir işi olmadığı kararı alınarak bir rapor hazırlanır. Ancak imza sırası gelince Hamdullah Suphi raporu imzalamaz. Atatürk raporda onun imzasının olmadığını öğrenince, raporu yırtıp atar ve ondan sonra da rapor yeniden yazılarak tekrar imzaya gönderilir. Baskıya daha fazla dayanamayan Hamdullah Suphi de imzasını atar ve meselenin bu faslı böylece tamamlanmış olur (Baydar, *a.g.e.*, s. 76-77). Aynı yıl Hamdullah Suphi, yurttan uzaklaştırmak için büyükelçi olarak Bükreş’e gönderilir (Topuz, *a.g.e.*, s. 55; Üstel, *a.g.e.*, s. 61).

⁴¹ ASD, C: III, s. 130; Nurhan Tekerek, “Halkevleri (1932-1951), Temsil Şubeleri ve Bir Örnek: Adana Halkevi Temsil Şubesi”, *Erdem*, C: XV, S. 43, Ankara, 2005, s. 19.

gönderilen kurultay davetiyelerinde durum belirtilmiş ve delegeler 10 Nisan'da toplanacak olan olağanüstü kurultaya çağrılmıştır. Yine aynı gün basında, bu birleşme kararının ocaklarca sevinçle karşılandığı ve birleşmeden sonra ocaklara ait bütün mal varlığının CHP'ye devredileceği ve partinin hars şubesi olarak çalışacağı, ancak ocakların idare heyetlerinin bulunmayacağı duyurulmuştur. Nihayet kanûnî formaliteleri ve hazırlıkları tamamlanan Türk Ocakları Olağanüstü Kurultayı 10 Nisan 1931'de Ankara'da toplanmıştır.⁴²

1.1.2.1. Türk Ocakları Kurultayı

CHP ileri gelenleri, milletvekilleri ve memurların çoğunluğunun teşkil ettiği kurultay, Manisa milletvekili Mustafa Fevzi'nin divan başkanlığına seçilmesi ile başlar. Türk Ocakları Merkez Heyeti adına kürsüye gelen Hamdullah Suphi, Atatürk'ün halkçı ve milliyetçi Türk gençliğini CHP ile çalışmaya çağırdığını, Türk Ocaklarının da bu istek üzerine CHP ile birleşmesi kararının verildiğini izah eder ve kurultayın bu isteğe gerekli cevabı vereceğini vurgular. Daha sonra da Türk Ocaklarının kendisini fesh ederek CHP'ye katılması ve bütün mal varlığının partiye devredilmesi hakkındaki karar oy birliği ile kabul edilir.⁴³ Kurultayda alınan bu kararı, CHP'nin 10-18 Mayıs 1931'de yapılan üçüncü kongresinde de parti yetkilileri bir yandan Türk Ocaklarının kapatılarak CHP'ye katılma kararını kabul ederken, diğer taraftan Halkevlerinin kurulmasına karar verirler. Böylece Türk Ocaklarının bütün mal varlığı ile birlikte partiye ilhakı formaliteleri tamamlanır.⁴⁴

Görüldüğü gibi, 1929 dünya ekonomik krizinin ülkemizde yarattığı buhran, SCF denemesi ve Menemen olayı üzerine, ülkede inkılapları yerleştirmek ve rejimi

⁴² Uluskan, *a.g.e.*, s. 41-42; Sarıay, *a.g.e.*, s. 323.

⁴³ Sarıay, *a.g.e.*, s. 323-324. Hamdullah Suphi Tanrıöver, tüm direnişine rağmen Ocakların kapatılmasını önleyememiştir. Anılarında Onun bu durumu bir türlü hazmedemediği, bu olayın tüm dünyasını yıktığı ve manen çok yaralandığı, bu yüzden de Atatürk'e kırgın olduğu ifade edilmiştir. Hatta Hamdullah Suphi bu konuda bir de anısını aktarmıştır. Atatürk bir gün Türk Ocağını ziyaretten ayrılırken kendisiyle oldukça sert konuşmuş, ona "*Hamdullah hangi Türk Ocağına gitsem, hepsi gayrimemnunlarla dolmuş. Bana neler sormadılar, neler söylemediler.*" demiştir. Hamdullah Suphi de "*Tabii Paşam, onlar başlarında bir sultan değil, reisicumhur olduğunu biliyorlar ve onun için çekinmeden içlerini döküyorlar. Onları böyle konuşmaya sizin getirdiğiniz yeni rejim alıştırdı.*" şeklinde cevap vermiştir (Baydar, *a.g.e.*, s. 74-75).

⁴⁴ *CHP Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları (10-18 Mayıs 1931)*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931, s. 280; "Halkevleri", *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, C: X, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 312; Çeçen, *a.g.e.*, s. 95; Tunçay, *a.g.e.*, s. 307.

güçlendirmek zarureti doğmuş, bu durum CHP yönetiminde siyasi ve idari açıdan otoriter bir eğilim ortaya çıkarmıştır. Ekonomide devletçiliğin ön plana çıkmasına paralel olarak, ülkede siyasi, sosyal ve kültürel hayatın tamamına hâkim olma düşüncesi yerleşmiştir.⁴⁵ Parti, halk eğitimi ve kültür meselelerini kendi tekeli altına alabilmek için kendisine özellikle siyasal açıdan rakip görmeye başladığı Türk Ocaklarını eriterek ülkede daha otoriter bir yönetim kurmak gibi bir hareket tarzı benimsemiştir. Dünyadaki otoriter anlayışların etkisiyle bütün güçlerin tek elde toplanma isteğinin benimsenmesi ve bu isteğin parti-devlet bütünleşmesi doğurması, neticede Türk Ocaklarının da değişen bu politika sonucunda kapatılmasına neden olmuştur.⁴⁶

Türk Ocaklarının kapatılması ile hem CHP'ye rakip ya da muhalefet olabilecek bir kuruluş ortadan kaldırılmış, hem de Türk Ocakları gibi genç, dinamik ve teşkilâtı oturmuş bir kuruluşun parti ile bütünleşip gücünden istifade edilmesi söz konusu olmuştur. Bu geçiş sürecinde sadece Türk Ocaklarının binaları değil, üyeleri de zamanla Halkevlerine geçmişlerdir. Eski Türk Ocaklılar yeni Halkevliiler çalışmalarına bundan sonra yeni mekânlarında devam etmişlerdir. Türk Ocakları bu bağlamda Halkevlerinin insan kaynağını temin etmişlerdir denilebilir. Her iki durumun sosyal yardımlaşma, halk terbiyesi, köycülük, özellikle de sanat ve kültür çalışmalarına verdiği önem onların ortak yönlerini oluşturmuştur. Bu iki kültür kurumunu birbirinden ayıran en bâriz özellik ise milliyetçilik anlayışındaki farklılıklarıdır. Türk Ocakları ilk günden itibaren var olan, yalnız zaman zaman dozajı azalan Pan Türkist fikirlerden hiç kurtulamamıştır. Halkevleri ise daha çok halkçılık ve hatta köycülük prensipleri çerçevesinde bir milliyetçilik fikri etrafında örgütlenmişlerdir. Halkevleri hiçbir zaman şovenist, dönemin totaliter rejimlerinde olduğu gibi ırkçı milliyetçilik anlayışı güden örgütlerden olmamıştır. Zaten Atatürk böyle bir yaklaşıma hiçbir zaman yakın olmamış, hatta hem hükümeti hem de halkı buna karşı sürekli ikaz etmiştir.⁴⁷

⁴⁵ Sarıncay, *a.g.e.*, s. 328-329.

⁴⁶ Uluskan, *a.g.e.*, s. 40.

⁴⁷ Uluskan, *a.g.e.*, s. 42.

1.2. HALKEVLERİNİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

1.2.1. Kuruluşu ve Gelişim Süreci

Türkiye’de Türk Ocaklarının kapatılma kararının alınıp tartışıldığı ve yeni bir halk örgütünün kurulmasının düşünüldüğü günlerde, Atatürk dünyadaki bazı mevcut örgütleri de incelemeye başlamıştır. Bu doğrultuda bazı ülkelerde bulunan halk okulları, kültür evleri, bunların amaçları, işleyişleri yakından takip edilmiş ve bunların demokrasinin gelişmesine büyük katkılar sağladığı tespit edilmiştir. Bu olumlu izlenim Türkiye’de de benzeri bir örgütün kurulması gerektiği fikrini güçlendirmiştir. Halkın eğitilmesine ve yetiştirilmesine hizmet etmesi hedeflenen bu örgüt ile ülkedeki eğitim düzeyinin de yükseltilmesi amaçlanmıştır. İşte bu amaçla Cumhuriyet yönetimi, bazı kişileri halk eğitimi hakkında çalışmalar yapmak üzere 1920’li yılların sonlarında Avrupa’nın çeşitli ülkelerine göndermiştir. Örneğin Selim Sırrı Tarcan İsveç’e, Vildan Aşir Savaşır Çekoslovakya’ya gitmişlerdir. Onların sundukları raporları Ankara büyük bir ilgi ve titizlikle incelemiş ve tartışmıştır. Bu, Halkevlerine giden yolun başlangıcı olmuştur.⁴⁸

Cumhuriyet yönetiminin Avrupa’ya eğitime gönderdiği gençlerden Vildan Aşir Savaşır, bütün Avrupa ülkelerini gezip inceledikten sonra halk eğitimi üzerinde özel çalışmalar yapmış ve bu arada Çekoslovakya’daki başarılı bir örnek olan Sokollar ilgisini çekmiştir.⁴⁹ Çek dilinde “şahin” anlamına gelen Sokollar, Çeklerin ve Slovakların kısa zamanda kaynaşmalarını sağlamış, ülke çapında açılan merkezler ve lokaller vasıtasıyla da yurt çapında bir örgüt haline gelmişlerdir. Çekler ve Slovakların bir araya gelerek ulusal bir devlet kurmalarında, düşüncesi ile çok etkin olan filozof Jean Huss’un idealleri doğrultusunda örgütlenen Sokollar, yıl boyunca düzenli olarak kitle çalışmaları yapmışlar ve düzenledikleri şenlikler ile de ülkede bayram havası estirmişlerdir.⁵⁰ Halkın geleneksel değerlerini ele alarak işleyen Sokollar, kısa zamanda Çekler ile Slovakların kaynaşmasını sağlayarak yeni devletlerinin toplumsal tabanlarının oluşturulmasında önemli aşamalar katetmiştir.

⁴⁸ Uluskan, *a.g.e.*, s. 43; Gümüšoğlu, *a.g.e.*, s. 129.

⁴⁹ Çeçen, *a.g.e.*, s. 93.

⁵⁰ Uluskan, *a.g.e.*, s. 43; Çeçen, *a.g.e.*, s. 93.

Ülke çapında bir dernek olarak örgütlenen Sokollar'ın her kent veya kasaba merkezleri de, hep halkın katkılarıyla ve bölgesel katılım sayesinde kurulmuşlardır.

Vildan Aşir Savaşır 1931 yılında Türk Ocakları binasında verdiği bir konferansta Avrupa'daki halk eğitimi çalışmaları ile beraber Çekoslovakya'daki Sokollar uygulamasını anlatmıştır. Daha sonra ise Ankara Radyosu'nda bu konferansı yinelemiştir. Vildan Aşir'in radyoda Sokollar'ı anlatması ve onların başarılarından söz etmesi ülkede bir tartışma ortamı yaratmış ve örgütlenme arayışlarına yeni bir boyut kazandırmıştır.⁵¹ Vildan Aşir, Türkiye'de Çekoslovakya'daki eğitim ve kültür örgütleri olan Sokollar gibi bir örgütlenmeye gidilip gidilemeyeceğini, tıpkı Sokollar gibi Halkevleri ya da Halkın evlerinin kurulup kurulamayacağını sorgulamıştır. Radyodaki bu konuşma üzerine Atatürk, köşkten telefonla Vildan Aşir'i aratarak onu kutlamış ve bazı çalışmalar için hazır olmasını istemiştir.⁵²

Bu arada Türk Ocaklarının başarısızlığından ve tehlikeli eğilimlerinden rahatsız olan Ali Rana Tarhan, Hasan Cemil Çambel, Halil Fikret Kanad, Emin Erişirgil, İhsan Sungu, Avni Başman gibi o dönemin ileri gelen aydın ve eğitimcileri aralarında toplanarak bu konuda neler yapılabileceğini görüşüyorlardı bile. Bu tür toplantıların sonucunda zamanın Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip resmi bir mektup ile bu konuda düşünen ve çalışan aydınları Türk Ocağı binasında toplantıya çağırıp bir kurucular komitesi oluşturur.⁵³ Toplantıya Reşit Galip başta olmak üzere Şevket Süreyya Aydemir, Recep Peker, Ali Rana Tarhan, Hasan Cemil Çambel, Ziya Gevher Etili, Münir Hayri Egeli, Cevdet Nasuhi, İsmail Hüsrev Tökin, İshak Refet, Hamit Zübeyir Koşay, Sadi Irmak, Behçet Kemal Çağlar ve Vildan Aşir Savaşır katılmışlardır. Toplantıda Reşit Galip, Atatürk'ün Halkevlerinin kurulmasına yönelik verdiği talimatı duyurmuş ve hazırlıklara hemen başlanacağını söylemiştir.⁵⁴ O zamanki CHP Genel Sekreteri Recep Peker ise, yaptığı konuşmada Halkevlerinin yükleneceği görevleri ve işlevi inançlı bir biçimde belirtmiş, Halkevlerinin bütün olarak yetiştirecek ulusal bir yuva biçiminde görev yapacağı inancını taşıdığını

⁵¹ Çeçen, *a.g.e.*, s. 93.

⁵² Uluskan, *a.g.e.*, s. 44; Topuz, *a.g.e.*, s. 55-56; Çeçen, *a.g.e.*, s. 93-94; Şimşek, *a.g.e.*, s. 59-60.

⁵³ Çeçen, *a.g.e.*, s. 94; Şimşek, *a.g.e.*, s. 60.

⁵⁴ Uluskan, *a.g.e.*, s. 44; Çeçen, *a.g.e.*, s. 94; Topuz, *a.g.e.*, s. 56.

sözlerine eklemiştir. Bu ekibin toplantıları daha sonraları yinelenmiş ve yeni kurulacak olan Halkevlerinin yapısı, amaçları ile halka mal edilmeleri gibi konular geniş boyutlarda tartışılmıştır. Toplantılar sonunda komisyon, çalışmaların genişletilmesi gereğini görmüş ve kendine bağlı bazı alt komiteler kurmuştur. Komitelerle beraber ana komisyonun çalışmaları iki ay kadar sürmüş ve sonunda bir tüzük öntasarısı ortaya çıkarılmıştır. Bu taslak CHP Genel Sekreteri Recep Peker'e sunulmuş, o da taslağı partinin yetkili organlarına götürmüş ve sonunda ana statü ile ilgili işlemler tamamlanmıştır.⁵⁵

10-18 Mayıs 1931'de toplanan CHP'nin üçüncü büyük kongresi Halkevlerinin kurulmasına karar vermiştir. Parti kararının kesinleşmesinden sonra hazırlıklar daha da hızlanarak ve ülke çapında Halkevlerinin kurulabilmesi için devlet olanakları seferber edilmiş ve sekiz yıllık parti programının yerine yeni bir program da hazırlanmıştır. Bu program, CHP Genel Sekreteri Recep Peker tarafından 16 Ekim 1931'de Darülfünun'da verilen bir konferansla yorumlanmıştır. CHP programında millet, "dil, kültür ve fikir birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu bir siyasi ve içtimai heyet" şeklinde tanımlanmıştır. Halkçılık ise, "irade ve hakimiyetin kaynağı millettir. Bu irade ve hakimiyetin, devletin vatandaşa ve vatandaşın devlete karşılıklı vazifelerinin hakkıyla ifâsını tanzim yolunda kullanılması" şeklinde açıklanmıştır. 1932 yılının başında artık hazırlıklar son aşamaya gelmiş ve her şey açılışa kalmıştır.⁵⁶

Yoğun bir çalışma temposunun ardından Halkevleri 19 Şubat 1932 tarihinde açılmış ve aynı gün tam 14 merkezde hizmete giren şubeleri ile Türk kültür tarihindeki yerini almıştır. Bunlar Adana, Afyon, Ankara, Aydın, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Samsun ve Van Halkevleridir.⁵⁷ Türk Ocaklarının kapatılmasından yaklaşık bir yıl sonra açılan Halkevlerinin genel merkezi Ankara'daki Türk Ocağı binası olmuş, açılış töreni de burada yapılmıştır. Yani bir anlamda Halkevleri, Türk Ocakları mirasına

⁵⁵ Çeçen, *a.g.e.*, s. 94.

⁵⁶ Çeçen, *a.g.e.*, s. 94-95; Topuz, *a.g.e.*, s. 56; Mustafa Oral, "Halkevlerinin Toplumsal ve Kültürel İşlevleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (AAMD)*, C: XVIII, S. 53, Temmuz 2002, s. 499-527.

⁵⁷ Uluskan, *a.g.e.*, s. 44; Şimşek, *a.g.e.*, s. 60; Çeçen, *a.g.e.*, s. 100; Oral, *a.g.m.*, s. 499-527.

konmuştur.⁵⁸

Halkevleri, Cumhuriyetin dünya görüşünü aydınlar aracılığıyla halk'a kadar indirme girişimi ve denemesidir. Halkevleri pratik becerilerin kazanıldığı yerlerden olmaktan çok, çeşitli sanat dallarındaki çalışma ve gösterileriyle, yöre tarihi ve kültürü üstündeki araştırmalarıyla, değişik konulardaki konuşmalarıyla bilinçlenme yerleriydi; yeni çağdaş yurttaş'ı yetiştirmeye yardımcı olan odaklardı.⁵⁹ Tarık Zafer Tunaya da konuyla ilgili olarak "CHP'nin Türk Ocaklarının yerine geçmek ve kültür politikasını tahakkuk ettirmek üzere kurduğu bu müesseseler, aynı zamanda Türk Ocaklarının manevi varisi de sayılmışlardır" sözleriyle Halkevlerinin tanımını yapmıştır.⁶⁰

Halkevlerinin açılışında Millet Meclisi Başkanı Kâzım Karabekir başta olmak üzere bakanlar ve büyük bir milletvekili çoğunluğu hazır bulunmuşlardır. Halkevi binasının salonu, gelenleri karşılayamadığı için binanın dışında büyük bir kalabalık oluşmuş ve açılış töreni aynı zamanda Ankara Radyosu aracılığı ile bütün ülkeye yayımlanmıştır.⁶¹ 19 Şubat 1932 tarihli açılış töreninde sırayla şu etkinlikler yer almıştır:

1. İstiklâl Marşı
2. Cumhuriyet Yemini
3. Canlı Levha
4. CHP Genel Sekreteri ve Kütahya milletvekili Recep Peker'in Nutku
5. Behçet Kemal Çağlar'ın "Açılırken" Şiiri
6. Milli Eğitim Bakanı ve Aydın Milletvekili Dr. Reşit Galip'in konuşması
7. Behçet Kemal Çağlar tarafından yazılan "Çoban" adlı oyunun sahnelenmesi.⁶²

⁵⁸ Uluskan, *a.g.e.*, s. 44.

⁵⁹ Macit Gökberk, "Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk", *Çağdaş Düşünce Işığında Atatürk*, Eczacıbaşı Vakfı Yay., İstanbul, 1983, s. 325.

⁶⁰ Tekerek, *a.g.m.*, s. 17.

⁶¹ Çeçen, *a.g.e.*, s. 95.

⁶² "Büyük İdeal Yolunda", *Hakimiyet-i Milliye*, 19 Şubat 1932, s. 1; Şimşek, *a.g.e.*, s. 61. İlk kez Ankara Halkevi'nde seyirci karşısına çıkan Çoban, ulusal bilinci, ulusun kendine güvenini arttırmak amacıyla yazılmıştır ... (Daha geniş bilgi için bkz.: Nurhan Karadağ, "Halkevleri Oyun Dağarcığı: 1932-1951", *Erdem*, C: V, S. 13, Ankara, Ocak 1989, s. 105).

İstiklal Marşı'ndan sonra kürsüye çıkan Recep Peker, konuşmasında partinin son genel kurulunda ulusal kültür alanında yeniden örgütlenme kararı alındığını, bu amaçla Halkevlerinin kurulmasına karar verildiğini, Halkevleri ile ilgili hazırlıkların aylarca sürdüğünü, CHP'nin her kademesinde Halkevlerinin nasıl kurulacağı ve işleyeceği konusunun enine boyuna tartışıldığını, bu nedenle herkesin bu konuyu iyi bilmesi gerektiğini belirtmiştir. Halkevlerinin parti ve politika düşünceleri dışında ulusal amaçlar için çalışacağını, bu kuruluşların Türk toplumunu geleceğe hazırlayacağını, toplumun uluslaşması ve ulusal amaçlar doğrultusunda gelişebilmesi için sosyal ve kültürel çalışmalar yapma gerektiğini, Halkevlerinin de öncülük yapıp Türk insanını bütünleştireceğini ve böylece geleceğe daha güçlü biçimde hazırlayacağını bu asırda milletleşmek için milletçe kütleleşmek için mektep tahsilinin yanında ve ondan sonra mutlaka bir halk terbiyesi yapmak ve halkı bir arada ve birlikte çalıştırmak esasının kurulması gerektiğini söylemiştir.⁶³ Peker yaptığı uzun konuşmasının devamında da, CHP'nin bu sebeplerden ötürü siyasi hayata girmiş veya girmemiş vatandaşları bir halk terbiyesi ile geleceğe hazırlamak için Halkevlerini tesis ettiğini sözlerine eklemiştir.⁶⁴

Milli Eğitim Bakanı olarak Halkevlerinin hazırlayıcısı ve sorumlusu Dr. Reşit Galip, Recep Peker'den sonra kürsüye gelerek ikinci açış konuşmasını yapmıştır. Reşit Galip söylevinde, ulusal davanın uygarlık yarışında yitirilen zamanı kazanmak olduğunu ve yeni açılan Halkevlerinin bu amaçla kurulduğunu, Halkevlerinin çevre ve bölge halkıyla nasıl kaynaştırılacağını, Halkevlerinin başlıca dokuz kol olarak çalışmalarını yürüteceğini, dilin ve yazının yabancı öğelerden temizlenerek bir an önce ulusal bir yapıya kavuşturulması gerektiğini, ulusal benliğimizi kazandırmak amacıyla Türk tarihinin yeniden yazılması gerektiğini, bilimsel çalışmaların Anadolu'nun her köşesine ulaştırılması gerektiğini, Türk halkının büyük çoğunluğunun köylü olması gerçeği karşısında köylü kesimin öncelikle korunması gerektiği gibi konulara yer vermiştir.

Ayrıca Dr. Reşit Galip, Türk ulusunun ulusal amacının artık değiştiğini,

⁶³ Çeçen, *a.g.e.*, s. 95-96; Recep Peker, "Halkevleri Açılma Nutku", *Ülkü*, C: I, S. 1, Ankara, Şubat 1933, s. 6; Şimşek, *a.g.e.*, s. 63.

⁶⁴ Uluskan, *a.g.e.*, s. 45; Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Bilgi Yay., Ankara, 2003, s. 236.

İslamcılık ve Osmanlıcılığın ulusal hedef olamayacağını, ancak çağdaş uygarlık yolunda Türk ulusunun hak ettiği yeri alabilmesinin yeni ulusal amaç olabileceğini, tarihin çeşitli dönemlerinde Türklerin tüm dünyaya uygarlık konusunda öncülük yaptıklarını, tarihten gelen bu çizginin Türkleri yeniden uygarlık yarışında ileri noktalara ittiğini, uygarlık yarışında yitirdiğimiz ön saflardan ayrı kalma zamanını artık uzatmamak gerektiğini, Halkevlerinin bu ulusal davayı kendisine ana amaç olarak benimseyeceğini belirtmiştir.

Recep Peker ile beraber Reşit Galip Bey'in bu konuşmaları, Halkevlerinin kuruluşunda yatan ana düşünceleri belirtmek açısından son derece önemlidir. Böylece Kemalist Devrimin halk okulları bu düşüncelerle kuruluyor ve ülke çapında örgütleniyorlardı.⁶⁵

Ankara'da Halkevleri genel merkezinde yapılan bu açılış töreni nedeniyle Başbakan İsmet İnönü verdiği demeçte, "*Silah gücünden, her türlü baskı kuvvetinden daha etkili olan nokta, inancımıza göre Halkevi gibi kurumlardır. Düşüncelerle bütün ulus içinde ulusal yaşamın kazanacağı beraberlik, yükseklik ve sağlamlıktır. Her silahtan üstün olan budur*" diyerek Halkevlerinin kuruluşunu desteklediğini ve hükümetin bu atılımın arkasında olduğunu açıkça göstermiştir.⁶⁶

Ayrıca İnönü, "*CHP'nin Halkevleri aracılığıyla memleket içinde izlediği kültür politikası, bu yolla bilimi ve fenni, güzel sanatları yaymak, bu memleketin siyaseti, iktisatı hakkında en yeni, en doğru bilgiyi ortaya dökmektir. Halkevlerinde güzel sanatlara olan sevgiyi ulus içinde her kesime her vesile ile yayıp öğretmeyi maksatlarımızın başında sayıyoruz.*" sözleriyle Halkevlerinin önemini ve özelliklerini belirtmiştir. Halkevlerinin, CHP'nin ilkelerinin neler olduğunun ve nasıl uygulandığının halka açıklanmasına da olanak vereceğini belirten İnönü, bunu "vatandaşa hesap verme" olarak nitelemiştir.⁶⁷

Atatürk ise tutum ve davranışı ile Halkevlerinin kuruluşunda çok önemli bir

⁶⁵ Çeçen, *a.g.e.*, s. 97-99.

⁶⁶ Çeçen, *a.g.e.*, s. 99; Ali Nejat Ölçen, *Halkevlerinin Yokedilişi*, Halkevleri Genel Merkezi Yayını, Ankara, 1988, s. 20.

⁶⁷ Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, s. 327; Bilgin Çelik, "Tek Parti Döneminde Aydın'ın Sosyo-Kültürel Yaşamında Halkevi'nin Yeri", *Toplumsal Tarih*, S. 66, Tarih Vakfı, İstanbul, Haziran 1999, s. 40.

role sahip olmuştur. Ülkede arayışı yerinde izleyerek yetkilileri uyandırmış ve onların Halkevleri gibi bir örgütlenmeye yönelmeleri konusunda asıl kararı kendisi almıştı. Vildan Aşir Savaşır'ın Ankara Radyosu'ndaki Sokollar üzerine verdiği konferansı dinlemesi ve onun ülkemizde Halkinevi biçiminde bir örgütlenmeye gidilmesi önerisini çok ciddi bularak kutlamasını ve bu noktadan sonra Halkevlerinin kurulması konusunda çalışmaları yönlendirmesini her zaman göz önünde tutmak gerekir. Daha sonraki günlerde yurt gezilerine çıktıkça her bölgedeki Halkevi şubesine uğramış ve o merkezlerde halk ile diyalog kurarak ülke sorunları üzerine konuşmuştur.⁶⁸ Atatürk'ün “*Halkevleri ile vatandaşa kucak açılmasıyla ülkemizde sosyal ve kültürel bir devrim yapıldı*” sözü, bütünüyle Cumhurbaşkanı'nın Halkevi atılımına sahip çıktığının ve desteklediğinin göstergesi olarak görülebilir.⁶⁹

Daha önceden açılma hazırlıkları tamamlanan diğer Halkevleri de, genel merkezin yönlendirmesi doğrultusunda Halkevcilik çalışmalarına hemen başlamışlardır. Vali, belediye başkanı ve o kentin önde gelen kişilerinin katılmalarıyla düzenlenen açılış törenlerinde Halkevlerinin anlamı ve açılış amaçları açıklanmış, daha sonra da temsiller verilmiş, şiirler okunmuş, sanat gösterileri konserler düzenlenmiştir. Genellikle valiler açılma söylevleri vermişler, parti denetçileri de bu törenlerde hazır bulunmuşlardır. Ankara'da “Çoban” piyesi oynanmış, Behçet Kemal Çağlar'ın açılış şiiri okunmuştur. Genellikle her kentin aydın kesimi Halkevlerine üye olarak çalışmaların başlamasına önyak olmuşlardır. Başbakan İsmet Paşa ise İstanbul Halkevi'nin açılışına katılmıştır. Her Halkevi şubesinin açılışında bir parti veya hükümet yetkilisi hazır bulunmuştur. Aydınların ve önde gelen kişilerin Halkevlerine üye olmaları halkta üyelik için bir istek ve heyecan yaratmış, kısa zamanda Halkevleri büyük bir üye potansiyeline sahip olmuştur.

Türk Devrimi'nin ilkeleri doğrultusundaki konuşmalarla açılan Halkevleri şubelerinde ilk etkinlikler olarak Faruk Nafiz Çamlıbel'in “Akın” adlı piyesi ile Behçet Kemal Çağlar'ın “Çoban” adlı manzum oyunu sahnelenmiştir. Daha çok Türk tarihini günümüzde yansıtmaya dönük olan bu oyunlar Halkevleri aracılığı ile

⁶⁸ Çeçen, *a.g.e.*, s. 99.

⁶⁹ 9 Mayıs 1935 tarihli CHP Dördüncü Büyük Kurultayını Açış Konuşması, *ASD*, C: II, s. 401; Uluskan, *a.g.e.*, s. 49.

toplumumuzda ulusal bilinç yaratmaya dönük tiyatro eserleriydi. Tiyatro eserlerinin yanı sıra yöresel folklorun ele alındığı halk dansları gösterileri ile halk ozanlarının gene kendi bölgelerinin eserlerini çaldıkları konserlere yer veriliyordu. Halkevlerinin açılışı bir anda ülkede ulusal bir kültür rüzgârı estirmişti. Aydınlar, bilim ve düşünce adamları ile beraber sanatçılar da bu yeni örgütlenme ile ilerisi için umutlu bekleyiş içine girmişlerdi. CHP'nin illerdeki yöneticileri kendi bölgelerinde Halkevi şubesi açmak için girişimde bulunurlarken, vali ve belediye başkanları da devletin ve yörenin olanaklarını böylesine bir ulusal kültür seferberliği için yönlendiriyorlardı. O dönemde tek parti rejiminin olması ve parti ile devletin birbirine çok yakın olması Halkevlerinin çok kısa bir süre içinde kurularak bütün yurttaki örgütlenmelerine yardımcı oluyordu.⁷⁰

Parti, her türlü imkânı ve aracı da propaganda çalışmaları için seferber etmiş; bu bağlamda hitabet sanatı ve tekniklerinden yararlanarak propaganda yapmak amacıyla Halk Hatipleri Teşkilatı'nı kurmuştu (1931). İki temel nedenden dolayı bu teşkilat belki de o dönemin en önemli propaganda aracı konumundaydı: Birinci neden, radyo, televizyon ve yazılı basın gibi öteki propaganda araçlarının ya hiç bulunmamaları, ya da minimum düzeyde mevcut olmalarıydı. Üstelik kentsel ve kırsal alanlar arasındaki kopukluk ve okuma yazma oranının düşük olması, var olan iletişim araçlarının etkili bir şekilde kullanılmasını engelliyordu. İkinci neden ise, hitabet sanatının retorik ve tiyatro ile birlikte en eski propaganda teknikleri arasında yer almasıydı.⁷¹

1942 yılına gelindiğinde de yurt dışında da bir halkevi açılması fikri gündeme gelir ve 19 Şubat 1942 günü Londra Halkevi yurt dışındaki ilk ve tek Halkevi şubesi olarak açılır.⁷² Açılma törenine Türkiye Büyükelçisi Dr. Tevfik Rüştü Aras, İngiltere Dışişleri Bakanı Antony Eden katılarak birer konuşma yapmışlardır. Eden konuşmasında, Halkevlerinin Atatürk'ten alınan ilhamla, Türkiye'deki çağdaşlaşma

⁷⁰ Çeçen, *a.g.e.*, s. 100-101.

⁷¹ Şimşek, *a.g.e.*, s. 45.

⁷² "Bu Gece Londra Halkevi Açılıyor", *Anadolu*, 19 Şubat 1942, s. 2; Meral Demirel, "Vanguard ve Cephe'de Londra Halkevi", *Tarih ve Toplum*, C: IXL, S. 232, İletişim Yay., İstanbul, 2003, s. 27.

anlayışının hayata geçirilmiş bir ifadesi olduğunu vurgulamıştır.⁷³

Londra Halkevi'nin altı şubesi bulunacak ve her şube ayrı bir çalışma gösterecektir. Hedef, modern Türkiye hakkında İngilizlere bir fikir vermek ve İngiltere'deki Türklere bir kültür yuvası açmaktır.⁷⁴ Halkevinde haftada iki kez olmak üzere Türkçe dersleri verilmiş ve İngilizler Halkevi'ndeki derslere büyük ilgi göstermişlerdir.⁷⁵ Ayrıca İstanbul'daki Enstitüler tarafından hazırlanan ve Türk motiflerinin tanıtıldığı sergi, Londra'da binlerce ziyaretçinin hayranlığını kazanmıştır.⁷⁶ Türk ve İngiliz milletlerini birbirine yakından tanıtmak, aralarında dostluk ilişkileri kurmak amacıyla çalışan bu kültür yuvası İngiltere'de bulunan Türklere ve Türk dostlarına toplantı yeri ve hizmeti de görmüştür.⁷⁷

O dönemde tek parti rejiminin olması ve parti ile devletin birbirine çok yakın olması Halkevlerinin çok kısa bir süre içinde kurularak bütün yurtda örgütlenmelerine yardımcı olmuştur. Devletin elindeki binalar veya arsalar ile belediyelerin taşınmaz malları Halkevlerine ayrılmış, her bölgede düzenlenen kampanyalarla halktan para toplanmış ve her il veya ilçe kendi Halkevi binasını kendi olanakları ile kurmaya başlamıştır. Eşraf, toprak sahipleri ve zengin kesimler de Halkevlerinin kuruluşu için parasal yardımlarda bulunmuşlardır. Halkevleri olayının başlaması bir anlamda ülkede yeniden bir ulusal kaynaşma dönemini gündeme getirmiştir. Heyecan bu kez ulusal kalkınma için, aydınlanma uğruna yaşanıyordu. Kültürel kalkınmanın heyecanı, ekonomik bunalımın sıkıntılarını geri plana atmıştı ve neredeyse Dünya Ekonomik Bunalımı'nın yarattığı sıkıntı unutulmuştu. Böylesine bir olumlu hava içinde halk kitleleri Halkevlerine koşmuştu; kültürel açlık, bilimsel çoraklık ortamının giderilebilmesi için Halkevleri yoğun bir çalışma dönemine doğru sürüklenmeye başlamıştı.⁷⁸

Görüldüğü üzere, halkın Atatürk devrimleri doğrultusunda siyasal ve ideolojik eğitimlerini gerçekleştirmek amacıyla kurulan Halkevleri, Atatürk devrimi

⁷³ "Londra Halkevi Büyük Bir Törenle Açıldı", *Anadolu*, 20 Şubat 1942, s. 1; Demirel, *a.g.m.*, s. 30.

⁷⁴ "Londra Halkevi Büyük Bir Törenle Açıldı", *Anadolu*, 20 Şubat 1942, s. 3.

⁷⁵ Demirel, *a.g.m.*, s. 31.

⁷⁶ "Londra Halkevi'nde Enstitülerimizin Açtıkları Sergi", *Ulus*, 20 Ekim 1949, s. 4.

⁷⁷ *CHP XVI. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodalari*, Ulus Basımevi, Ankara, 1948, s. 23.

⁷⁸ Çeçen, *a.g.e.*, s. 100-101.

açısından yeni bir aşama olmuş ve ülke çapında yeni bir dönem başlatmıştır. Halkçılıkla denetlenen ulusalcılığın bir ideoloji olarak kitlelere yayılması da, Halkevlerinin kuruluşu ile gerçekleşebilmiştir.⁷⁹ 1931 ve 1932 yıllarında kurulan TTK ve TDK ile işbirliği içinde olan Halkevleri, Atatürk milliyetçiliğinin temel direkleri olmuşlardır.⁸⁰

1.2.2. Kuruluş ve Gelişim Sürecinde Yurt Dışındaki Benzer Örgütlerin Etkisi ve Buna İlişkin Gelişmeler

Türkiye’de kültür adına ciddi ve önemli bir adımın atılmasında, Avrupa’da açılan Halkevleri, Halk Kültür Evleri gibi gençlik teşkilatlarının yanı sıra, halk eğitimine verilen önemin araştırılması ve bu doğrultuda yapılan incelemeler son derece etkilidir. Bu tür eğitim merkezlerinin başarısı, Türk aydınları için örnek teşkil etmiştir.⁸¹ Avrupa’da da halk ve halk terbiyesi her zaman önemini korumuş ve bu yolda çok ciddi çalışmalar yapılmıştır. Halkın hayatı, dili, inancı, sanatı, adetleri, şarkıları vs. incelenmiş, derlenmiş, kısacası halkın hüviyeti yani kimlik tespiti yapılmıştır. Eğitim almamış kişileri yetiştirmek, almış olanların da bilgi ve kültürlerini arttırmak, onları topluma yararlı birer fert olarak yetiştirmek gibi hedefleri olan halk terbiyesi, aslında dünyada sıkça görülen bir çabadır. Bu işte özellikle Çekoslovakya, İngiltere gibi ülkeler başı çekmişlerdir. Polonya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan gibi ülkelerde de en büyük hedef halkı okur-yazar hale getirebilmek olarak belirlenmiştir. Bu arada Batı’da halk terbiyesi meselesiyle bazı cemiyetler de yakından ilgilenmişlerdir. Örneğin İngiltere’de yedi büyük cemiyet, Amerika’da Genç Yahudiler Cemiyeti, Genç Hıristiyanlar Cemiyeti gibi büyük cemiyetler halkın eğitilmesi için görev almışlardır. Ayrıca İsveç, Bulgaristan, Rusya, İngiltere, Romanya gibi pek çok ülkede bu iş için devlet bütçesine ayrı tahsisat konmuştur. Öyle ki, halk terbiyesi çalışmalarına 1927 itibarıyla Rusya’da 34 milyon lira, İngiltere’de 2 milyon 900 bin lira, Romanya’da 1 milyon 193 bin lira gibi meblağların ayrıldığı tespit edilmiştir.⁸²

⁷⁹ Çeçen, *a.g.e.*, s. 92.

⁸⁰ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yay., Ankara, 1997, s. 194.

⁸¹ Karaömerlioğlu, *a.g.m.*, s. 165.

⁸² Reşat Şemsettin, “Garp Memleketlerinde Halk Terbiyesi”, *Ülkü*, C: I, S. 4, Mayıs 1933, s. 295-298; Tuğluoğlu, *a.g.m.*, s. 109-110.

Türkiye’de ise bazı siyasi, kültürel ve ekonomik problemler ve inkılâplara yönelik tehditlerin ortadan kaldırılmasından sonra konuya ancak el atılabılmıştır. Danimarka, Finlandiya, İsveç, Norveç, Fransa gibi ülkelerde halk eğitimine yönelik etkinliklerde bulunan kuruluşlar, bizde de “Halkevleri” adıyla Türk halkıyla buluşturulmaya çalışılmıştır. Bu eğitim işinde öğretmeninden askerine kadar herkes sorumlu tutulmuştur. Çalışmalar esnasında Avrupa’daki gelişmeler yakından takip edilmiş, oralarda cehaletle verilen mücadele örnek alınmıştır. Çekoslovakya’daki Sokollar haricinde, dönemin üç totaliter idaresi yani Rusya, Almanya ve İtalya’da da halkı eğitmeye yönelik sarf edilen çabalara geniş yer verilmiş, ayakta kalıp millî varlığımızı koruyabilmek ve arzu edilen hedefe ulaşabilmek için halkın bilinçlendirilmesine ve konunun sürekli gündemde tutulmasına özen gösterilmiştir. Burada otoriteyi tek merkezde toplayabilmek, çalışmalarını parti tarafından rahatça kontrol edebilmek amacıyla özellikle bu tür örnekler üzerinde durulmuştur. Bunların dışında okul ve okuma yazma kursları açmak, seyyar kütüphaneler göndermek, müze ve sergi açmak hatta bunları halkın ayağına kadar götürmek, seyyar sinemalar, tiyatrolar vasıtasıyla halka ulaşmak gibi çabalar da, bu döneme damgasını vuran gelişmelerdendir. Ancak yapılmak istenenlerin çok kısa bir süreye sığdırılmaya çalışılması, maddi imkânsızlıklar, teşkilatsızlık ve kadro sıkıntısı, çalışmaların yavaş ilerlemesine neden olmuşsa da, yine de gelinen nokta açısından verilen mücadele başarılı olmuştur.⁸³

Görüldüğü üzere 1930’lu yıllar eğitim ve öğretim konusunda köklü çözüm yollarının araştırıldığı, Türk eğitimcilerinin gözlem ve incelemelerinin yoğunlaştığı ve hükümetin yeni arayışlara girdiği bir dönemdir. Böyle bir atmosferde Atatürk, halk terbiyesi ve halkın eğitilmesi için sadece kendisi çalışmamış, bu iş için âdeta devleti topyekün seferber etmiştir. Öyle ki, Finlandiya’da bulunan Fin-Türk Halkı Mektebi Himaye Cemiyeti tarafından açılan bir halk okulu için dahi harekete geçilmekten kaçınılmamıştır. Dönemin İcra Vekilleri Heyeti ile Maarif Vekâleti’nin

⁸³ Münir Hayri, “Gezgin Tiyatrolar”, *Ülkü*, C: VI, S. 34, Aralık 1935, s. 314; Uluskan, *a.g.e.*, s. 71. Dönemin totaliter idarelerinden biri olan İtalya’da da 1926 yılında kurulan Dopo-lavaro (işten sonra) adlı teşkilatın gayesi; vazife ve iş haricinde halkın eğlence ve terbiyesini türdeş ve toplu bir istikamete sevk etmektir. Beden terbiyesi, müzik, spor, tiyatro, ev işleri, çiçekçilik vs. teşkilatın başlıca faaliyetlerindedir (Selim Sırrı Tarcan, “İtalya’da Halk ve Gençlik Teşkilatı”, *Ülkü*, C: I, S. 3, Nisan 1933, s. 242).

yaptığı görüşme ve yazışmalar sonucunda, yabancı memleketlerdeki ırkdaşlarımızın talim ve terbiyesi için açılmış olan bu irfan müessesesine yardım edilmesinin çok önemli ve zaruri bir mesele olduğu kanaatine varılmış ve okula bir öğretmen gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

Bu süreçte dönemin Milli Eğitim Bakanları, eğitimcileri ile çeşitli gazete ve dergileri de üstlerine düşen vazifeyi fazlasıyla yapmışlardır. Aynı günlerde halk terbiyesi meselesi CHP kurultaylarının da ana gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Şöyle ki, CHP, ülkede okur-yazar oranını arttırmak için giriştiği Türk Ocakları, Millet Mektepleri ardından da Halkevleri gibi teşebbüslerin dışında, halkı yeni rejimle buluşturmak ve onlara inkılâbın değerlerini bir an önce benimsetebilmek için yoğun bir çaba içerisine girmiştir. Bu çabayı da en etkili olarak “söz”le yani konuşmayla, hitabetle gerçekleştirmeye çalışmıştır. Çünkü Eski Yunan’dan beri en etkili propaganda aracı olan söz, bu süreçte CHP’nin halka Türk inkılâbını benimsetmesinde en etkili yol olmuştur. 1930’lu yıllarda Almanya, İtalya gibi tek partili ülkelerde de aynı amaçla bazı adımlar atılmış ve propagandaya ayrı bir önem verilmiştir. Ancak sözü edilen bu ülkelerde son derece etkili bir araç olan propaganda, yani siyasal rejimin propagandası, Türkiye’de çoğunlukla “*terbiye-halk terbiyesi, yurttaş terbiyesi*” kavramlarıyla adlandırılmaya çalışılmıştır. Kısacası Avrupa’da ideolojilerin yaygınlaştırılması için kullanılan “propaganda” terimi, Türkiye’de “terbiye” kavramı ile kullanılmış ve yönetim bunu bir anlamda eğitim çalışması olarak ele almıştır. Aynı dönemde Türkiye, kendine özgü bir halk terbiyesi anlayışı ile hareket etmiştir. Nitekim yeni rejimin felsefesinin halka anlatılma zorunluluğu karşısında CHP’nin 1931 yılındaki Üçüncü Büyük Kurultay’ında, inkılâbın halka anlatılması yönünde bazı ciddi kararlar alınmış ve çalışmalar devam etmiştir.⁸⁴

Bu döneme ait belgelerde de Halkevlerinin kuruluşunda dünyadaki örneklerin ele alındığı görülmektedir. Bunu Ankara Halkevi’nin açılış konuşmasında Reşit Galip Bey “*Halkevleri Yönetmeliği hazırlanırken uzak yakın birçok memleketin benzer kültür ve gençlik kuruluşları incelenmiş, fakat hiç birisi taklit olunmamıştır*”,

⁸⁴ Uluskan, a.g.e., s. 71-72.

ayrıca “Türkiye’de Halkevlerine kaydolmak ve çalışmak zorunlu değil iken, yurt dışındakilerde böyle bir zorunluluk vardır. Türkiye’de her vatandaş istediği zaman istediği şubede çalışmalara katılmada özgür bırakılmıştır.” sözleriyle ifade etmiştir.⁸⁵

Ayrıca Halkevlerinin kısa süredeki büyük gelişmesinde 25 Mart 1912’de açılmış ve yurda yayılmış olan Türk Ocaklarının oldukça geniş uygulama ve deneyim birikimleri de etkili olmuştur.⁸⁶ (Esasen Halkevleri, millî kültür ocakları olduğu için “örneği kendinden” olması da çok doğaldır). Reşit Galip Bey, “*Bu itibarla teşkilat ve mesai programımız tamamen millî ve orijinaldir*” sözleriyle de Türk Ocakları deneyiminden yararlandığını belirtmiştir.⁸⁷ Galip’in bu ifadeleri ve parti programında hükümetin, daha doğrusu dönemin tek partisinin, konuya yaklaşımını ve konuya verdiği önemi yansıtmaya açısından önemlidir.

1.2.3. Halkodaları

Ülke düzeyinde Halkevi çalışmaları bir yandan olumlu bir hava yaratırken, bir yandan da Halkevlerinin köyleri yeterince kucaklayamaması ve onların sorunlarını etkili bir biçimde çözememesi, köylerde de örgütlenme gereksinmesini yaratmış ve partiyi yeni kurumlar oluşturmaya yöneltmiştir.⁸⁸ Gerçekten de Halkevlerinin köycülük şubeleri, ülkenin içinde bulunduğu fiziksel ve doğa koşullarından dolayı köylere ulaşma ve onların geri kalmışlığına son verme çabalarında sınırlı ve yetersiz kalmaktaydı. Bu şubelerin çok sayıda köye gitme imkânları ve gittikleri zaman da orada uzun süre kalma imkânları yoktu. Bu nedenle onların köylere sunduğu hizmetler anlık ve rastgele etkinlikler olmaktan öteye gidemiyordu. Sonunda, köylerin içinde bulunduğu sorunların güneşli günlerde şehirlerden köylere düzenlenen gezilerle çözülemeyeceği anlaşıldı.⁸⁹ Parti yönetimi durumu değerlendirerek rejimin kollarını köye kadar uzatabilmek için Halkevlerinin

⁸⁵ Neşe G. Yeşilkaya, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim Yay., İstanbul, 1999, s. 69-70; Başgöz, *a.g.e.*, s. 196; Uluskan, *a.g.e.*, s. 48.

⁸⁶ M. Rauf İnan, *Gazi’nin (Atatürk’ün) Halkçılık Ülküsü, Halkevleri ve Sonrası*, TTK, Ankara, 1998, s. 898; Ergün, *a.g.e.*, s. 191.

⁸⁷ Yeşilkaya, *a.g.e.*, s. 70.

⁸⁸ Çeçen, *a.g.e.*, s. 150.

⁸⁹ Şimşek, *a.g.e.*, s. 139.

yeni tür bir örgütlenmeye gitmesine ve köylerde de Halkodaları biçiminde yan şubeler açılmasına karar verdi. 1 Haziran 1939 tarihinde toplanan CHP'nin beşinci kongresinde Halkodalarının kurulması kararı alındı. Bu karar üzerine CHP Genel Başkanlık Divanı bir genelge yayımlayarak, Halkodalarının kurulması ile ilgili genel prensipleri örgüte bildirdi. Halkevi artık nüfusu kalabalık olan yerlerde açılacak, küçük yerler ve kırsal bölgelerde ise Halkodaları biçiminde bir örgütlenme yöntemi izlenecekti. CHP beşinci büyük kurultayının ana statüde kabul ettiği değişiklik üzerine, ülke düzeyinde Halkevlerinin yanı sıra Halkodaları da kurulmaya başlandı. Halkodaları kuruluş ve yönetim açısından Halkevlerinden farkı olmayan bir yapıda düşünülmüşlerdi. Ne var ki, kuruluşları Halkevlerine oranla daha kolay biçimde düşünülmüştü. Cumhuriyetin onaltıncı yılında Halkodaları örgütlenmesiyle beraber, Kemalist yönetim artık köylere kadar gidebiliyordu. Köylerin kırsal yapılarına uygun düşecek biçimde düşünülen Halkodaları, köylü halkın geleneklerine uygun biçimde geliştirilecekti. Kırsal kesimin konukseverliği artık Halkodalarında yoğunlaşacaktı. Köy halkının her gün toplandığı, kendi sorunlarını konuştuğu Halkodalarında konuklar da ağırlanacaktı. Halkevi çalışmaları, gezginci kültür ve sanat adamları veya gruplarca kırsal kesimin insanına tanıtılacaktı. Köyün ve köylünün günlük işlerinin görülmesi, kent ile bağlantının sağlanması Halkodaları için birinci iş olarak ortaya çıkıyordu. Maddi olanaklar çerçevesinde vatandaşın kültür düzeyini yükseltmeye çalışan devlet artık Halkevlerinin yanı sıra Halkodalarından da yararlanabilecekti. Cumhurbaşkanı'nın yanı sıra devletin önde gelen bütün yöneticileri Halkevlerini gezerek yapılanları yerinde görmekte ve incelemelerini sürdürmekte iken, Halkodaları da, devletin yöneticilerinin halk ile birlikte olabilecekleri ve ülke sorunlarını konuşabilecekleri yeni merkezler olarak belirmişti.⁹⁰

Parti merkezi, kurultay kararından sonra Halkodaları ile ilgili bir ana statü belirleyerek bunu bir genelge ile örgüte gönderir. Bu statüye göre Halkodaları tıpkı Halkevleri gibi Cumhuriyetin temel ilkeleri doğrultusunda çalışacak kültür kuruluşları olacaktır. Halkodaları da Halkevleri gibi her yurttaşa açık olacak ve parti

⁹⁰ Çeçen, *a.g.e.*, s. 150-151.

üyeliği aranmayacaktır. Ancak yönetici olabilmek için parti üyeliği koşulu aranacaktır. Halkevi açılması için yeterli koşulların oluşmadığı yerlerde Halkodaları açılacaktır. Bir yerde Halkodası açılabilmesi için orada en az 50 üyenin bulunması, bir toplantı salonu ile okuma odasının ve odayı yönetecek bir yıllık bütçenin oluşturulması önkoşuldu. Halkodalarının açılma kararı ve yönetimi parti şubesinin görevi idi. Bir yerde Halkodası kurulması istendiği zaman parti örgütü genel merkeze başvuru yapar, durumu parti yetkilileri yerinde incelerler ve onların verecekleri raporlara göre o bölgede Halkodası açılmasına karar verilir. Açılmasına karar verilen Halkodaları, Halkevlerinin yıldönümlerinde özel törenlerle açılırlardı. Parti ilkelerine aykırı olmayan bütün dernekler Halkodalarında toplantılar düzenleyebilirlerdi. Halkodalarının çalışmaları derin bir arkadaşlık ortamı içinde yürütülürdü. Her Halkodasında 3-7 kişilik yönetim kurulları bulunur, üyeler yeniden seçilebilirlerdi. Başkanı, yönetim kurulu kendi arasından seçerdi. Her Halkodasının içinde bir okuma salonu bulunur, kültürel çalışmaların yanı sıra sosyal amaçlı toplantılar da düzenlenirdi. Okuma salonunda tüm gazete ve dergiler bulunurdu. Halkı ilgilendiren yararlı konular üzerinde konuşmalar düzenlemek, yerli oyunlar ve geleneksel kültür değerlerinin işlendiği özel günler ve gösteriler düzenlemek, yerli malların sergilendiği etkinliklere öncelik tanımak, ulusal bayramlar ve spor gösterileri düzenlemek, parti merkezinin direktifleri doğrultusunda istenen çalışmaları yürütmek Halkodalarının görevleri olarak ana statüde belirlenmişti. Atatürk devrimlerinin halka götürülmesi ve halk ile devrim ilkelerinin kaynaştırılmasında, Halkodaları da Halkevleri gibi çalışmalar yapacaklardı. Her Halkodası Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere her yıl iki kez çalışma raporlarını genel merkez bürosuna gönderecekti.⁹¹

1940 yılının yıldönümü bütün Halkevlerinde 25 Şubat 1940 günü kutlanır. Ankara Halkevi'nde düzenlenen törene, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de katılır ve yeni 6 Halkevi ile 140 Halkodasının açılış töreni gerçekleştirilir. Törende yönetim adına Başbakan Refik Saydam sekizinci yıldönümü için konuşma yapar. Konuşmasında halkevcilik heyecanının yükseldiğini, Halkevlerinin ulusal heyecanı

⁹¹ Çeçen, *a.g.e.*, s. 152; "Halkodaları Talimatı", *Ülkü*, C: XIV, S. 79, Eylül 1939, s. 78-80.

halk kitlelerine taşıdığını, bu yıl açılan Halkodaları ile devrimin ışığının köylere kadar ulaşacağını, Halkevleri ve Halkodaları arasında yapı ve amaç bakımından hiçbir ayırım olmadığını ve ikisinin de aynı amaç için ortaya çıktığını, Halkevlerinin büyük çoğunluğunun amaçları doğrultusunda çok etkin çalıştıklarını ve yönetimin bu durumdan son derece mutlu olduğunu, bazı Halkevlerinin ise çevre koşullarının yetersizliği nedeniyle beklenen çalışmaları yapamadıklarını, yönetimin bu konunun üzerine giderek bu gibi Halkevlerine yardımcı olacaklarını, Halkevlerinin çalışmalarından bütün devlet memurlarının, aydınların ve yetkililerin sorumlu olduğunu ve bu nedenle herkesin sorumluluğunu yerine getirmesi gerektiğini, devlet ve partinin Türk insanına bu konularda yardımcı olmaya hazır bulunduğunu, her alanda dünyaya örnek atılımlar yapan Türk ulusunun Halkevleri atılımında da çok başarılı sonuçlar elde edeceğini yetkili bir kişi olarak belirtir.⁹²

Parti, Halkevlerini ve Halkodalarını her bakımdan aktif olmaları için teşvik etmeye çalışmıştır. Örneğin başarılı Halkevleri ve Halkodaları çıkarılan her yayında, yapılan her toplantıda vb. fırsatlarda övülerek örnek gösterilmiştir. Öte yandan pek varlık gösteremeyen Halkevleri ve Halkodaları şiddetle eleştirilerek teşhir edilmişlerdir. Fakat tüm eksikliklerine ve sorunlarına karşın Halkevleri ve Halkodaları ciddi birer proje olmuşlardır.⁹³

⁹² Çeçen, *a.g.e.*, s. 153; “Halkevlerinin Sekizinci Yıldönümü”, *Ülkü*, C: XV, S. 85, Mart 1940, s. 1-5.

⁹³ Şimşek, *a.g.e.*, s. 143.

2. BÖLÜM

HALKEVLERİNİN KURUMSAL VE İDARİ YAPISI

2.1. KURUMSAL YAPI

Halkevleri, CHP'nin Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılâpçılık prensipleri içinde çalışan kuruluşlardı.¹

2.1.1. Halkevlerine Girebilme Koşulları

Halkevlerinin kapıları partiye kayıtlı olan veya olmayan bütün yurttaşlara açıktı. Ancak Halkevi Yönetim Kurulu ile şube yönetim komitelerinde üye olabilmek için CHP'ye kayıtlı olmak şarttı.²

2.1.2. Açılma, Kurulma ve Kontrol İşleri

Halkevlerinin açılma kararı ve çalışmasının genel amacı, parti genel yönetim kurulunun; evlerin kurulması, düzenlenmesi Halkevleri Talimatnamesi hükümlerine göre buldukları yerin il, ilçe veya nahiye parti yönetim kurullarının işi idi.³

2.1.3. Çalışma Şubeleri ve Üye Kaydı

Türlü ihtisas, kabiliyet ve isteklere göre her yurttaşın beğeneceği bir çalışma sahası bulunabilmesi için Halkevleri dokuz şubeye ayrılmıştır.⁴

Bu şubeler şunlardır:

- 1) Dil, tarih, edebiyat
- 2) Güzel Sanatlar
- 3) Temsil
- 4) Spor
- 5) Sosyal yardım

¹ *CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi (HİTT)*, Zerbamat, Ankara, 1940, Mad. 1.

² *CHP Halkevleri Öğreneği (CHPHÖ)*, Recep Ulusuoğlu Basımevi, Ankara, 1938, Mad. 1; Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yay., Ankara, 1997, s. 186.

³ *CHPHÖ*, Mad. 2.

⁴ *HİTT*, Mad. 8; İsrail Kurtcephe, Aydın Beden, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Alp Yayınevi, Ankara, 2007, s. 394.

- 6) Halk dershaneleri ve kurslar
- 7) Kütüphane ve yayın
- 8) Köycülük
- 9) Müze ve sergi ⁵

Bir şubenin açılabilmesi için o şubeye en az 25 üyenin kayıtlı olması şarttı.⁶ Halkevi üyeleri kendi ihtisaslarında, eğilim ve zevklerine göre en ziyade begenecekleri bir şubeye yazılırlardı. Ancak bu şubede komite üyesi seçilebilirler ve oy verebilirlerdi. Bundan başka her üye yalnız başka iki şubede daha yardımcı üye olarak çalışabilirdi. Fakat bu son şubelerde oy veremezler ve seçilemezlerdi. Bir Halkevine yazılı üye başka yere gittiği zaman ayrıldığı yerin Halkevi reisinden alacağı nakil vesikası ile gittiği yerin Halkevine yazılabilirdi. Bir yerde oturan yurttaşlar yalnız buldukları yerin Halkevine yazılıp orada çalışırlar; ancak iş ve ödevleri yüzünden aynı yılın başka zamanlarında uzunca vakit iki ayrı şehirde yaşayanlar aynı zamanda iki şehirdeki Halkevi üyeliğine yazılabilirlerdi. Bu suretle iki Halkevine yazılı olanlar yalnız bir Halkevinde komite üyesi seçilebilirler ve komitelerin seçimi zamanında nerede bulunuyorlarsa yalnız orada komite seçimine gidebilirlerdi.⁷ Halkevlerine üye kaydı için az ve belirli bir zaman yoktu. Her Halkevi, her gün her zaman üye kaydına devam ederek üye sayısını çoğaltmaya mütemadiyen çalışırdı.⁸

2.1.4. Şube Üye Defterleri, Halkevi Yönetim Kurulu ve Şube Yönetim Komiteleri

Her şubenin giren üyelerini yazmak için bir defteri bulunurdu. Üye sayısı ondan elliye kadar olan şubeler 3, elliden fazla olanlar 5 kişilik şube komitesi seçerlerdi. Halkevi yönetim kurulu, şubeler yönetim komitelerinin seçecekleri birer delege üyeden kurulurdu. Üyelerinin sayısı ondan eksik şubelerin yönetim komiteleri bulunmazdı. Bunların Halkevi yönetim kurulları için seçecekleri delege, o şubenin

⁵ CHPHÖ, Mad. 4; Neşe G. Yeşilkaya, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim Yay., İstanbul, 1999, s. 79; Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması, (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yay, İstanbul, 2005, s. 330; Kurtcephe, Beden, *a.g.e.*, s. 394.

⁶ HİTT, Mad. 8.

⁷ CHPHÖ, Mad. 5-7.

⁸ HİTT, Mad. 11.

yönetimine ilişkin işleri de görürdü.⁹

2.1.5. Özel Öğreneler

Şubeler çalışma şekil ve tarzlarına ve komite üyeleri arasındaki iş bölümlerine ilişkin özel öğrenelerini kendileri yaparlardı. Bu öğreneleri Halkevi yönetim kurulunun incelemesi ve onaylaması şarttı.¹⁰

2.1.6. Halkevi Kurulabilmesi için Genel Esaslar (Kurulma Şartları)

Bir yerleşim biriminde halkevi kurulabilmesi için asgari düzeyde bazı şartların yerine getirilmesi gerekirdi: a) En azından üç faaliyet kolunu çalıştırmaya yetecek sayıda üyenin kaydedilebilmiş olması; b) En az 200 kişilik bir salonu, kütüphanesi, birkaç çalışma odası ve jimnastik yapmaya elverişli bir bahçesi olan bir binanın temin edilmesi; c) Bir büro memuru ile bir yardımcı istihdam etmeye ve öteki zorunlu ihtiyaçların karşılanmasına yetecek miktarda minimum bir bütçenin oluşturulması.¹¹ Bunları temin etmek, Halkevinin açılacağı yerin CHP vilayet, kaza, nahiye veya köy ocak idare heyetlerinin vazifesiydi.¹²

2.1.7. Gelir ve Bütçe Kontrolü

Halkevleri, bağlı oldukları parti yönetim kurullarının sağlayacağı ve saptayacağı para ile yönetilirdi. Parti örgütleri kendilerine bağlı olan Halkevlerinin bütçelerini saptar ve kontrol ederdi. Halkevi başkanları saptanan bu bütçelerin birer örneğini vakit geçirmeden CHP Genel Sekreterliği'ne gönderirlerdi.¹³

2.1.8. Halkevleri ve Diğer Ulusal Cemiyetler

Halkevleri salonları CHP prensiplerine aykırı olmayan veya başka siyasal partilerle ilgisi bulunmayan bütün ulusal cemiyetlerin toplanmaları için açıktı.¹⁴

⁹ *CHPHÖ*, Mad. 8.

¹⁰ *CHPHÖ*, Mad. 9.

¹¹ *HİTT*, Mad. 4; Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri (1932-1951)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi., İstanbul, 2002, s. 73-74.

¹² *HİTT*, Mad. 4.

¹³ *CHPHÖ*, Mad. 13; Cevat Geray, *Halk Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., No: 73, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1978, s. 352.

¹⁴ *CHPHÖ*, Mad. 15; Geray, *a.g.e.*, s. 352.

2.1.9. Halkevlerinde Yasak Olanlar ve Olmayanlar

Halkevlerinde satranç, domino, dama ve bilardo oynanır, salon tenisi ve başka salon jimnastikleri için yer verilirdi. Başka oyunlar için izin yoktu. Parti ve Halkevi üyeleri düğün törenlerini Halkevlerinde yapabilirlerdi. Nişan, düğün, balo geceleri dışında alkollü içki kullanmak yasaktı.¹⁵ Ayrıca CHP Genel Sekreterliği'nce yayımlanan genelgede Halkevlerinin bir eğlence yeri olmadığı, yetişme ve yetiştirme yeri olduğu bu nedenle toplantılara çocuk getirilmemesi vurgulanmıştır.¹⁶

2.1.10. Aylık Müsamereleler

Halkevlerinde en az ayda bir kere bütün halk için programlı genel müsamereleler yapılırdı; konferans, konuşma ve müzik akşamları bundan ayrıydı.

Halkevi toplantılarında bulunacaklar için özel yerler ayrılmaz; yalnız büyük ulusal başkan Atatürk'e ve devlet otoritesine saygı belirtisi olmak üzere cumhurbaşkanına, meclis başkanına, başbakana ve ödevli buldukları yerlerde vali, kaymakam ve nahiye müdürü ile oranın en büyük komutanına ve bunların eşlerine yer hazırlanır, toplantılara geç gelenler yer bulamazsa ayakta dururlardı.¹⁷

2.1.11. Gelir, Bütçe ve Demirbaş

Halkevleri, buldukları vilayetin CHP İdare Heyetlerine kademlerine uymak şartı ile gönderecekleri ve Vilayet İdare Heyetlerince tasdik edilip yine kademler yolu ile kendilerine tebliğ edilecek bütçelerle idare olunurlardı.

Her Halkevi kademesi kendine bağlı olan Halkevleri bütçelerinin tatbikatını kontrol ederdi. Halkevlerinin reisleri kendilerine bildirilen bu bütçelerin birer örneği ile uygulamış oldukları bütçeye ait kat'i hesap özetlerini Genel Sekreterliğe gönderirlerdi.

Halkevlerinde bütçe usulü ve tatbikatı ve bunun kontrolü Parti Umumi İdare Heyetince düzenlenen ve bildirilen ayrı bir talimatname ile düzenlenirdi.

Halkevleri hiçbir şekilde kendilerine gelir temini ile meşgul olamazlar;

¹⁵ *CHPHÖ*, Mad. 16; Geray, *a.g.e.*, s. 352.

¹⁶ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yay, Ankara, 1997, s. 187.

¹⁷ *CHPHÖ*, Mad. 18-19; Geray, *a.g.e.*, s. 352.

ancak a) Halkevlerine yapılacak bağışlar, b) Sosyal yardım menfaatine Halkevince tertiplenecek balo, müsamere ve gezi hasılatı, c) Halkevlerince çıkarılacak dergiler gelirleri; istisnadır.

Aynî veya nakdî bağışlar Halkevi İdare Heyetince ve onun kararı ile kabul olunurdu. Şubelerden herhangi birine tahsisen yapılmış olan bağışlar o şubenin ihtiyaçlarından başka bir yere harcanamazdı.

Halkevlerinin bina, tamir, teftiş vs. gibi ihtiyaçlarının temin ve sıralanması mahallî parti teşkilâtına aitti.

Halkevleri gelir ve gidere ilişkin ve bütçelerini ilgilendiren bütün müracaatlarını bağlı oldukları parti idare heyetine yaparlar ve onlardan alacakları cevaba göre hareket ederlerdi.

Halkevlerinin demirbaş eşyası hususi hizmetler için hiçbir vesile ile şahıslara geçici bir zaman için bile olsa verilemezdi. Bu eşyalar arasına radyo, sinema, piyano, kitap, dergi, gazete vs. dahildir. Ancak parti teşkilatı, parti hizmetleri için Halkevini çalışmaktan alıkoymamak şartıyla, Halkevlerinin demirbaş eşyasından geçici zamanlar içinde istifade edebilirdi.¹⁸

2.2. İDARİ YAPI

2.2.1. Halkevlerinin ve Şubelerinin Yönetim Kurulları

Bir halkevinin yönetim kurulu o halkevine bağlı şubelerin yönetim kurulları tarafından seçilen delegelerden oluşurdu.¹⁹ Şube yönetim kurulu seçimleri iki yılda bir yapılırdı. Eski üyeler yeniden seçilebilirlerdi. Seçimler bir hafta önceden bildirilir, gizli oyla yapılır ve en az üçte bir oy alan kişi yönetim kurulu üyesi seçilebilirdi. Yönetim kurulu seçimlerinde, yönetim kurulunun başkan ve yönetim kuruluna delege seçimleri aday gösterilmeden özgür oyla yapılırdı. Yeni üyeler ancak gelecek dönemin seçimlerine girebilirlerdi. Yönetim kurulları en az haftada bir

¹⁸ *HİTT*, Mad. 25-30.

¹⁹ *CHPHÖ*, Mad. 8; Şimşek, *a.g.e.*, s. 77; Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000, s. 105.

kez toplanarak işleri yürütürler ve şubelerin çalışmalarını yönlendirirlerdi.²⁰ Her şube, halkevi yönetim kuruluna katılmak üzere yalnız bir delege seçebilirdi. Böylece, bütün şubeleri tamamlanmış bir halkevinin yönetim kurulu, ilgili parti teşkilatı tarafından atanan bir başkan ve şube yönetim kurullarının seçtiği toplam dokuz delegeden oluşmaktaydı.²¹ Örgütlenmesini tamamlamamış şubeler halkevi yönetim kuruluna delege gönderemezlerdi. Şubelerin seçtiği delegeler aynı zamanda şube başkanı da olabilirdi.²² Ankara Halkevi'nin başkanı doğrudan doğruya CHP Genel Yönetim Kurulu tarafından atanırdı.²³ Halkevlerinin ve şubelerinin yönetim kurullarının oluşturulduğu seçimler iki yılda bir yapılırdı. Önceki dönem(ler)de görev yapan üyeler yeniden seçilebilirdi.²⁴

Bir halkevinin yönetim kurulu haftada en az bir kez toplanırdı. Kararlar salt çoğunlukla alınırdı. Oyların bir kararla ilgili olarak eşit dağılımı halinde başkanın bulunduğu taraf oylamayı kazanmış sayılırdı.

Halkevi yönetim kurulunun temel görevleri özetle şunlardı:²⁵

- a) Ulusal günlerde resmi törenler düzenlemek
- b) Halkevinin periyodik eğlence programlarını gerçekleştirmek
- c) Şubelerin çalışmalarını koordine etmek
- d) Şubeler arasında baş gösteren ihtilafları çözüme bağlamak
- e) Şubeler tarafından hazırlanan tüzükleri inceleyerek onaylamak
- f) Halkevi bütçesini, demirbaşlarını ve diğer donanımını denetlemek
- g) Halkevi bütçesini oluşturmak ve uygulamak
- h) Yerel Parti örgütü yönetim kurulunu ve Genel Sekreterliği halkevinin çalışmaları ve karşılaştığı sorunlar hakkında düzenli yazışmalar ve altı ayda bir hazırlayacağı raporlarla bilgilendirmek
 - ı) Halkevi tüzüğünde öngörülmediği şekilde disiplin sorunlarını ele almak
 - i) Halkevi hizmetlileri ile memurlarının çalışmalarını denetlemek

²⁰ *CHPHÖ*, Mad. 21,23,25; Çeçen, *a.g.e.*, s. 105.

²¹ *CHPHÖ*, Mad. 21.

²² *CHPHÖ*, Mad. 22; Şimşek, *a.g.e.*, s. 78.

²³ *HİTT*, Mad. 41.

²⁴ *CHPHÖ*, Mad. 21; Şimşek, *a.g.e.*, s. 78.

²⁵ *HİTT*, Mad. 43,46; Şimşek, *a.g.e.*, s. 78.

Şube yönetim kurulları da tıpkı halkevi yönetim kurulları gibi iki yıllığına seçilirlerdi. Şube yönetim kurulu üyesi seçilebilmek için mevcut oyların üçte birini almak gerekirdi. Bu oranın üzerinde oy alan üyelerin bulunması halinde şube yönetim kuruluna seçilecek adaylar aldıkları oy miktarına göre sıralanarak belirlenirlerdi. Son komite üyeliği için eşit oy alan birden fazla aday olduğu takdirde seçim kura yoluyla yapılırdı. Bir halkevi şubesine başkan seçilebilmek için geçerli oyların en az yarısını almak gerekirdi.²⁶

Halkevi şubelerinin yönetim kurulları en az on beş günde bir toplanırlardı. Şube yönetim kurulu başkanı toplantı çağrılarını yapar ve toplantıları yönetirdi.²⁷

Halkevi ve şube yönetim kurulu seçimlerinden başka bir de tüm üyelerin katıldığı ve her yıl yapılan halkevi genel kurulları olurdu. Bir halkevi genel kurulunda başkan bir önceki yılın çalışmaları ve gelecek yılın faaliyet programı hakkında kurul üyelerine bilgi verirdi.²⁸

Halkevi başkanı, yönetim kurulu üyeleri ve şube yönetim kurullarının üyeleri görevlerini bıraktıkları ya da mazeret göstermeden arka arkaya üç toplantıya katılmadıkları takdirde haklarını kaybederler ve en kısa sürede onların yerine yedek üyeler arasından seçim ya da atamalar yapılırdı.²⁹

Şube yönetim kurulları kendi tüzüklerini ve çalışma programlarını hazırlayabilirlerdi. Ayrıca herhangi bir sorunu çözmek ya da etkinliği gerçekleştirmek amacıyla gerektiği zaman uzmanlardan oluşan alt komiteler de kurabilirlerdi. Ancak bu gibi girişimlerin tümünde Halkevi yönetim kurulunun onayını almaları gerekirdi.³⁰

2.2.2 Halkevlerinin İlk Yönetim Kurulu

Halkevlerinin genel merkezi ilk yönetim kuruluna Kastamonu milletvekili dil âlimi Veldet Çelebi, Afyon milletvekili şair İshak Refet, Kütüphaneler Genel Müdürü ve âlim Hasan Fehmi Turgal, Öğretmen Hüseyin Namık Orkun, Halit Vedat

²⁶ *HİTT*, Mad. 43,18; Şimşek, *a.g.e.*, s. 78-79.

²⁷ *HİTT*, Mad. 20.

²⁸ *HİTT*, Mad. 24.

²⁹ *HİTT*, Mad. 24; Şimşek, *a.g.e.*, s. 79.

³⁰ *HİTT*, Mad. 22-23; Şimşek, *a.g.e.*, s. 79.

Fıratı ve Enver Behnan Şapolyo seçilmiştir. Halkevleri başkanlığına Ziya Gevher Etili, Halk Partisi'nin Halkevleri Bürosu'na da Nafi Atuf Kansu getirilmiştir. Halkevleri, kollarının başkanlarından kurulu bir yönetim kuruluna sahip olmuştur. Kütüphane başkanlığına Milli Eğitim Müsteşarı İhsan Sungu, Sosyal Yardım Koluna Dr. Ragıp Tüzün, Spor Koluna Namık Katoğlu, Temsil Koluna İbnürrefik Nuri Üstad, Tüzük Koluna Celal Sahir, Reşit Galip, Ruşen Eşref Ünaydın, Enis Behiç Koryürek seçilmiştir.³¹

2.3. HALKEVLERİNDE DİSİPLİN VE DÜZEN

Parti, Halkevlerinde katı bir disiplin uygulamıştır. Halkevlerinde işlenen suçlara karşılık gelen cezalar hafiften ağıra doğru sırasıyla sözlü uyarı, yazılı uyarı, geçici ihraç ve ihraç cezalarıydı.³² Bu cezalar şu suçlar ve fiiller için otoriteleri tarafından verilirdi: Parti ilkelerine ve programına aykırı davranışlar; Halkevlerinin huzurunu ve düzenini bozacak davranışlar; Halkevlerinin kurallarına ve Genel Sekreterliğin talimatlarına karşı gelmek; Halkevi seçimlerini engellemek ve seçimlere hile karıştırmak.³³

Sözlü uyarı cezası Halkevi Başkanı tarafından verilirdi. Yazılı uyarı cezası da Halkevi Başkanının teklifi ile Halkevi Yönetim Kurulu tarafından; geçici ihraç cezası Halkevi Yönetim Kurulunun teklifi üzerine, Halkevinin bağlı bulunduğu Vilayet Parti Yönetim Kurulu tarafından verilirdi. Son olarak ebedi ihraç kararı ise, Vilayet Parti Yönetim Kurulunun teklifi ile Genel Yönetim Kurulu tarafından verilirdi.³⁴

Hakkında ceza verilmesi gerekli görülen Halkevliler, eğer parti üyesi ise soruşturması doğrudan doğruya parti tarafından yürütülürdü.³⁵ Yazılı ihtar cezası almış olanlar bir yıl içinde şube yönetim kurulu üyeliklerine seçilemezlerdi. Seçilmiş iseler vazifeden çekilirlerdi. Geçici ihraç cezası alanların bir yıl süreyle halkeviyle

³¹ Adem Kara, *Türkiye'de Halkevleri ve Çorum Halkevi Faaliyetleri*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, (Basılmamış Lisans Tezi), Tokat, 1997, s. 21.

³² *HİTT*, Mad. 47.

³³ *HİTT*, Mad. 48.

³⁴ *HİTT*, Mad. 49.

³⁵ *HİTT*, Mad. 50.

alâkaları kesilirdi.³⁶

Tıpkı halkevi başkanı gibi halkevi ve şube yönetim kurulu üyeleriyle birlikte halkevinde çalışan memurlar ve hizmetçiler de parti üyesi olmak zorundaydılar. Memurların sicillerinin birer örneği Halkevinin bağlı olduğu Parti Yönetim Kurulu'na gönderilirdi.³⁷

Halkevine sadece yetişkinler üye olabiliyorlardı. Öğrenciler arasında yalnızca üniversiteye gidenler halkevine kayıt yaptırabiliyorlardı. Liseyi bitiren veya reşit olan herkes halkevi üyesi olabilirdi.³⁸ 12 yaşından küçük çocuklar akşamları yapılan halkevi etkinliklerine, 6 yaşından küçük olanlar da gündüzleri düzenlenen programlara katılamazlardı.³⁹

Disiplin konusuna gelince, halkevlerinde dokümantasyon ve dosyalama olaylarına da büyük önem veriliyordu ve Halkevleri şu defterleri tutmakla yükümlüydüler: Halkevi üyeleri için kayıt defteri, halkevi ve şube yönetim kurullarınca alınan kararların yazıldığı karar defterleri, muhasebe defteri, demirbaş ve donanım kayıt defteri, kütüphane kataloğu, halkevinin gönderdiği ve aldığı resmî yazıların kaydedildiği evrak defteri.⁴⁰

³⁶ *HİTT*, Mad. 51.

³⁷ *HİTT*, Mad. 53.

³⁸ *HİTT*, Mad. 54-55.

³⁹ *HİTT*, Mad. 56.

⁴⁰ *HİTT*, Mad. 57.

3. BÖLÜM

HALKEVLERİNİN AMAÇLARI, İŞLEVLERİ VE ÇALIŞMA ALANLARI

3.1. AMAÇLARI

Bir “toplum mühendisliği projesi” olan Kemalizm, “yeni toplum”u ve “yeni hayat”ı yaratmayı amaçlar. “Yeni hayat”ın gerektirdiği alışkanlıklar, davranış-düşünüş biçimleri, sanat ve müzik zevki, eğlence biçimleri, ya da kısaca “kafa yapısı” şekillendirilir. “Yeni hayat”ın amaçlanan niteliği, hem “çağdaş” olan, hem de “millî” olandır. Toplumun “eğiticisi” halkevleri, “telkin ve terbiye” ile toplumu “eğitir”, halka “doğru tezleri” aşılar. Fertler “kaynaşmış kütle” içinde, bu kütle ile biçimlenir. Bütün bunlarda yol gösteren ise partidir. Halkevleri, tek parti döneminin en somut ürünlerinden biridir¹ ve CHP’nin temel prensipleri doğrultusunda faaliyet gösteren kuruluşlardır.² Amaçları da, ulusu bilinçli, birbirini anlayan, birbirini seven, ortak ideale bağlı bir halk kitlesi düzeyinde örgütlemek;³ kültür, ülkü, amaç ve düşünce birliğini güçlendirecek bir toplum olmayı sağlamak; ulusal birliği oluşturan, ulusal ruhu biçimlendiren ve güçlendiren kültür öğelerini ortaya çıkarıp geliştirmek; köylü ile kentli, köylü ile aydın zümreler arasındaki ilişkileri düzenleyerek geliştirilecek köycülük çalışmalarının yürütülmesini sağlamaktır.⁴ Halkevlerinin, CHP’nin ana ilkelerini (cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılâpçılık) yayması ve bu ideolojinin ürünü olan inkılâpları yerleştirmesi⁵ ve bunların ülke düzeyinde nasıl uygulandığını anlatmak için kullanılan merkez

¹ Neşe G. Yeşilkaya, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim Yay., İstanbul, 1999, s. 61.

² *HİTT*, Mad. 1; *CHP Halkevleri 1932-1935: 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, s. 11.

³ *CHP 1935*, s. 6; Tevfik Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s. 352; Fatih Tuğluoğlu, “Türkiye’de Halkçılık İdeolojisi ve Halkevleri”, *Erdem*, AKM, C: XIV, S. 42, Ankara, Ocak 2005, s. 113; “Halkevleri”, *Türk Ansiklopedisi*, C: XVIII, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1970, s. 411; İsrail Kurtcephe, Aydın Beden, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Alp Yayınevi, Ankara, 2007, s. 394.

⁴ Anıl Çeçen, *Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000, s. 104; Çavdar, *a.g.e.*, s. 352; Kurtcephe, Beden, *a.g.e.*, s. 394; Cevat Geray, *Halk Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., No: 73, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1978, s. 347.

⁵ Yeşilkaya, *a.g.e.*, s. 61; Çavdar, *a.g.e.*, s. 352; “Halkevleri”, *Büyük Larousse Ansiklopedisi*, C: X, İnterpress Basın ve Yayıncılık, İstanbul, 1986, s. 4978; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Kültür Koleji Yay., İstanbul, 1993, s. 351; Kurtcephe, Beden, *a.g.e.*, s. 394.

biçimine dönüştürülmesinin sağlanmasıyla, kısa zamanda toplumsal ve kültürel kalkınma sağlanarak, Türk toplumunun çağdaşlaşma savaşına katkısı artmış olacaktı.⁶

İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise Halkevleri tarafından yerine getirilmesi gereken beş amaç tespit etmiştir:

1. Türkiye'nin bütün gençlerine toplu hayat yaşatmak
2. Onlara müşterek mesuliyet duygusunu aşılama
3. Onlara kolektif neşeyi tattırmak
4. Onlara Türk rejimi istikametinde bir moral vermek.
5. Onlara yürüyüş, musiki, tiyatro, edebiyat zevklerini vermek

Bu amaçlardan başka Baltacıoğlu; Halkevlerinin, bilim, sanat, kültür öğreten evler olduğunu; fakat yalnızca öğreten değil, aynı zamanda yaşatan kurumlar olduğunu ifade etmiştir. Halkevlerinin verdiği bilgi ve kültürün Türk rejiminin beklentilerine uygun olduğunu, ayrıca en ufak köylere dahi yayılacak bir kapasiteye sahip olan Halkevlerinin, bütün halkı ayırım yapmadan kucaklayabilen kurumlar olduğunu söylemiştir.⁷

3.2. İŞLEVLERİ

3.2.1. Devrimin Aşılması

“Kemalist Devrim’in Halk Okulları” olarak açılan Halkevleri, Kemalist ideoloji ve buna dayalı olarak partinin ilkelerini halka yaymak ve devrimleri halkın ruhuna sindirmek amacıyla kurulmuş ve faaliyet göstermiştir. Yayınlarında bu açıklıkla görülür. Amaç, devrimlerin halk tarafından “gönülden” benimsenmesidir.⁸

3.2.2. Geçmişe Ait İzleri Silmek

Halkın kalkınması için “Saltanat asırlarının gafil ve nankör ihmalini

⁶ Çeçen, *a.g.e.*, s. 104; Çavdar, *a.g.e.*, s. 352; Geray, *a.g.e.*, s. 347.

⁷ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Halkın Evi*, Ulus Basımevi, Ankara, 1950, s. 29-31.

⁸ Yeşilkaya, *a.g.e.*, s. 72; *CHP 1935*, s. 3; Tuğluoğlu, *a.g.m.*, s. 113; Günver Güneş, Müslime Güneş, “Cumhuriyet Döneminde Manisa'nın Sosyo-Kültürel Yaşamında Halkevi'nin Yeri ve Önemi”, *ÇTTAD*, C: VI, S. 15, Güz/2007, s. 56; Cevat Geray, *Halk Eğitime Giriş*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., No:11, Ankara, 1970, s. 103.

Cumhuriyet yıllarının ve hatta aylarının şuurulu gayretiyle telâfiye geçmek” amaçlanmıştır. Halkevlerinde, geçmişe ve özellikle Osmanlı tarihine ait dini dünya görüşünün egemen olduğu eski medeniyet, yani “Osmanlı” olduğu belirtilmiş ve Osmanlı tarihine ait izler silinmeye çalışılmıştır.

Eski olana, yani Osmanlı’ya karşı yeni olanın yerleştirilmeye çalışılmasını Kansu, “*Halkevlerinin bir odasından halk türküleri taşarken, bir yan odadan Mozart sesi duyulur; ama hiçbir odadan gazel sesi duyulmaz.*” sözleriyle özetlemiştir.⁹

3.2.3. Kaynaşmış Kütle Yaratmak

Halkı Kemalist ilkeler doğrultusunda bir araya getirirken, sınıfsız katı bir toplum yaratmak temel amaçlardandır. Halkın kaynaşmasını ve bütünleşmesini sağlamak, mezhep, soy, sınıf farkları gözetmeden toplumu bir bütün halinde tutabilmek amaçlanmıştır. Recep Peker Nutku’nda da buna yer vermiştir: “*CHP’nin Halkevleri ile takip ettiği gaye; milleti şuurulu, birbirini anlayan, birbirini seven, ortak ideale bağlı bir halk kütlesi halinde teşkilatlandırmaktır.*”¹⁰ “*Halkevlerinin gayesi ulusu katılaştırmak, sınıfsız katı bir kitle haline getirmektir.*”¹¹

Bu “kaynaşmış kütle”, “sınıfsız katı kitle” Recep Peker’in ifadesi ile “granit kütle” içinde bireyin tek başına varlığının anlamı yoktur. Birey ancak toplum içinde var olabilir.¹² Çünkü ferдин değeri, hayatını çevreleyen üstün değerlerin duygusu içinde parıldar. Bu da ancak toplulukla belli olur. Halkevleri, işte bu duygunun kaynaştığı eğitim yuvalarıdır. Burada fertler, aile, iş ve sanat bağlarıyla birlikte kendilerini millî hayatın içinde dayışık bir varlık olarak bulurlar.¹³

Halkevlerinde bu “sınıfsız katı kütle” içinde eşitlik sağlanmaya çalışılmıştır. Halkevleri çatısı altında derin içte mlık ve arkadaşlık duyguları hüküm sürmüştür. Bu sebeple herkese aynı şekilde davranmak fikrine aykırı bir hareket düşüncesi Halkevlerinde yer bulamaz. Toplantılarda Atatürk ve diğer devlet adamları dışında

⁹ Yeşilkaya, *a.g.e.*, s. 73.

¹⁰ Recep Peker, “Halkevleri Açılma Nutku”, *Ülkü*, C: I, S. 1, Şubat 1933, s. 6.

¹¹ Yeşilkaya, *a.g.e.*, s. 74.

¹² Yeşilkaya, *a.g.e.*, s. 74.

¹³ *CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943*, Ankara, 1944, s. 4.

kimseye özel yer ayrılamayacağı belirtilmiştir.¹⁴

Bu madde, Halkevinin üyeleri arasında eşitlik sağlamanın yanı sıra iktidarın otoritesini sarsabilecek soya ya da dine dayalı liderlere karşı bir önlem olarak da görülebilir.¹⁵

3.2.4. Canlandırma

“Kaynaşmış bir kütle” haline getirilmek istenen toplumun, panayırlar, festivaller, geziler, müzikli ve danslı aile toplantıları ile canlandırılmasına ve hareketlendirilmesine çalışılmıştır. Balolar kadın ve erkeğin birlikte katıldığı ilk toplantılar olarak, sosyal yaşantıda önemli bir değişimdir. Halkevleri nişan ve nikâh törenleri için de kullanılmışlardır.¹⁶

3.2.5. Laiklik

Halkevleri, yeni ve laik Türkiye’de halkın camiler dışında toplanma mekânıdır.¹⁷ Anıl Çeçen bu konuda,

“Camilerde ümmet olarak bir araya gelmeye alışmış halk kitleleri, artık Halkevlerinde vb. uygar toplum merkezlerinde artık ümmet olarak değil; ama millet olarak bir araya geleceklerdi. Laiklik, Cumhuriyetin ve devletin temel ilkesi olunca, kitleleri cami dışında biraraya getirecek yeni merkezlere gereksinme vardı. Halkevleri böylesine bir gereksinmeyi de karşılayacak biçimde örgütleniyordu.” sözleriyle düşüncesini ifade etmiştir.¹⁸

Halkevlerinin bu niteliği, Halkevi binalarının kent içinde yer almasını etkileyecek önemli bir konudur.¹⁹

3.2.6. Terbiye

Halkın terbiyesinin sağlanması Halkevlerinin en önemli işlevlerinden biri olarak görülmüştür. Bu konuda İsmet İnönü, *“Halkevlerinde millî ve içtimaî hayatın*

¹⁴ CHPHÖ, Mad. 19.

¹⁵ Yeşilkaya, a.g.e., s. 75.

¹⁶ Yeşilkaya, a.g.e., s. 75.

¹⁷ Tuğluoğlu, a.g.m., s. 113.

¹⁸ Çeçen, a.g.e., s. 322; Yeşilkaya, a.g.e., s. 75-76.

¹⁹ Yeşilkaya, a.g.e., s. 76.

temelleri, terbiye suretinde, tedris suretinde, konuşma suretinde mütemadiyen kurulmalıdır” sözlerini sarf etmiştir.²⁰

Halkevi şubelerinin çalışmaları ile halkın ruh terbiyesi, beden terbiyesi, kulak terbiyesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Halkevlerinde yetişkinler için yaygın eğitim sağlanmaya çalışılmıştır. Halkevleri tüzüğünde belirtildiği gibi Halkevlerine çocuk üye kabul edilemezdi. Yeni nesil örgün eğitim kurumlarında eğitilirken, yetişkinlerin eğitimini ve terbiyesini sağlamak Halkevlerinin işlevlerindendi.²¹

3.2.7. Telkin

Halkevlerinin en önemli işlevi “Kültür Telkini”dir. Kadro dergisinde Şevket Süreyya Aydemir Halkevlerinin açılışı üzerine, bütünleşmiş millet ve ferdin devlete karşı görevleri üzerinde durduktan sonra kültür telkininin önemini şu sözleriyle belirtmiştir:

“Hulâsa kültür telkini, prensipli, disiplinli, kontrollü ve esasları bütün teferrüatıyla evvelden belirli, sistemli bir telkin işidir.” Aydemir için bu önemli görevi gerçekleştirecek olan rehber, Halkevleridir. Dönemin gazetelerinde de millî kültür konusu sıklıkla işlenmiştir.²²

3.2.8. Güven Verme, Onore Etme

Halkevleri yayınları, halka güven telkin eden ve inançla çalışmaya teşvik eden örneklerle doludur. Yalnızca Halkevlerinde değil, dönemin diğer yayınlarında da sıkça rastlanılan bu tutumu Tanıl Bora, “özgüven serumu” olarak tanımlamış ve dönemin millî kimliğini beslediğini belirtmiştir.²³

“Türk” terimi, medeniyet rehberi olarak tanımlanmıştır. Türk milleti, o kadar derin ve tükenmez bir hayat hazinesi idi ki, medeniyet beşiği olan yurdundan uzaklarda bile nerelerde dolaşmış, nerelerde yerleşmiş ise, oralarda bir kültür ve

²⁰ *CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943*, s. 4.

²¹ Yeşilkaya, *a.g.e.*, s. 76. (Ayrıca Bkz.: *HİTT*, Mad. 56).

²² Yeşilkaya, *a.g.e.*, s. 77.

²³ Yeşilkaya, *a.g.e.*, s. 77.

enerji unsuru olmuştur. “Özgüven serumu” ile beslenen halkın tüm çalışmalarında seferberlik havası içinde olmasına gayret edilmiştir.²⁴

Bu amaçlar doğrultusunda çalışabilmek için, Halkevleri dokuz ayrı koldan oluşan bir altyapıya oturtulmuştur.²⁵

3.3. ÇALIŞMA ALANLARI

Bir halkevinin asli organları onun faaliyet kollarıydı. Kuruluşu tam olarak gerçekleşmiş bir halkevinin dokuz tane çalışma kolu bulunurdu.²⁶ Halkevlerinin kuruluş yılı olan 1932 ile Halkevleri Çalışma Talimatnamesi'nin hazırlandığı ve Halkodalarının kurulduğu yıl olan 1940 arasında hem şube adlarında hem de şubelerin etkinlik alanlarında bazı değişiklikler yapılmıştır.²⁷ Öncelikle dil ve edebiyata daha fazla ağırlık vermek üzere, tarih çalışmaları bu koldan alınarak müze ve sergi kolu ile birleştirilmiştir. Böylece ülkenin zengin kültür ve tarihi, müzecilik çalışmaları ile bağdaştırılarak değerlendirilecektir. Halkevleri kollarının daha etkin çalışması doğrultusunda yeni ve olumlu bir adım daha atılarak, kolların çalışmaları ve içeriği açısından da yeni düzenlemeler getirilmiştir. Tarih çalışmalarının müze koluna aktarılmasıyla dil ve edebiyat kolu daha rahat bir çalışma ortamına kavuşmuştur. Böylece öz Türkçe söz ve kavramların araştırılıp derlenmesi, Türkçe'nin gramerinin incelenmesi ve toplanan malzeme ile sözlüklerin yayımlanması, Türk edebiyatını araştırmak ve gelişmesine yardımcı olmak, genel toplantılar ile çalışmalarını yaygınlaştırmak, öz Türkçe konusunda çalışma yapmak ve sevgisinin topluma daha fazla yayılması sağlanacaktı. Bu da Kemalist Devrim'in tarih, dil ve kültür konularına verdiği önem açısından gerekli bir düzenlemeydi.²⁸

²⁴ Yeşilkaya, *a.g.e.*, s. 78.

²⁵ Çeçen, *a.g.e.*, s. 104.

²⁶ *CHPHÖ*, Mad. 4; Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri (1932-1951)*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 74-75; Tefik Çavdar, “Halkevleri”, *CDTA*, C: IV, İletişim Yay., İstanbul, 1983, s. 880; Zeki Arıkan, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, *Atatürk Yolu*, C: VI, S. 23, İstanbul, 1999, s. 272; *Büyük Larousse*, s. 4978.

²⁷ Şimşek, *a.g.e.*, s. 75.

²⁸ Çeçen, *a.g.e.*, s. 157-158.

Söz konusu isim değişikliklerinden bir kısmı şöyledir:

1. Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi > Dil Edebiyat Şubesi
2. Ar Şubesi > Güzel Sanatlar Şubesi
3. Gösterit Şubesi > Temsil Şubesi
7. Kitapsaray ve Yayın Şubesi > Kütüphane ve Yayın Şubesi
9. Müze ve Sergi Şubesi > Tarih ve Müze Şubesi gibi.²⁹

3.3.1. Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi

Bu şube, halkın genel bilgisinin artmasına, parti ilkelerinin kökleşmesine, yurt sevgisinin, yurttaşlık ödevleri duygusunun yükselmesine yarayacak konuşmalar, konferanslar, törenler hazırlar ve genel olarak dil, edebiyat konularıyla yakından ilgilenir. Dil devriminin gelişmesine, edebi zevklerin gelişmesine çalışır; güzel yazı yazma, güzel söz söyleme yarışmaları düzenler. Halkevlerinin çıkaracağı dergilerin yönetimi de bu kolun görevleri arasındadır.³⁰

3.3.2. Güzel Sanatlar Şubesi

Bu şube, müzik, resim, heykeltçilik, mimarlık gibi alanlarda artist veya amatör unsurları bir araya toplar, genç yetenekleri korur ve gelişmelerine çalışır. Bütün halkı ulusal marş ve şarkıları öğrenmesi için eğitir.³¹ Güzel sanatlar halkın sevgisini arttırmak, güzel sanatların ülkede gelişmesine çalışmak amacını güder. Sanat severlerin sayısını ve kalitesini arttırmak amacıyla kurslar düzenler.³² Halk için müzik geceleri düzenler, garp müziğinin ve garp müzik tekniğinin kökleşmesine, garp müzik tekniğine göre Türk müziğinin yaratılmasına ve çok sesli müziğe halkı alıştırmaya çalışır.³³ Şube, halk arasında özellikle köylerde söylenen halk türkülerini derlemeye çalışırdı.³⁴ Sanat atölyeleri ve sergiler açmak, fotoğrafçılık sanatını desteklemek ve sanatsal yarışmalar düzenlemek şubenin ilgilendiği diğer konulardır.³⁵

²⁹ *HİTT*, Mad. 8; Şimşek, *a.g.e.*, s. 75.

³⁰ *CHPHÖ*, Mad. 35-38.

³¹ *CHPHÖ*, Mad. 39.

³² *CHPHÖ*, Mad. 42-44.

³³ *CHPHÇT*, Mad. 20-21.

³⁴ *CHPHÖ*, Mad. 44.

³⁵ *CHPHÇT*, Mad. 27-42.

3.3.3. Temsil Şubesi

Halkevleri talimatnamesinde bu şubeye iki önemli görev yüklenmiştir:

Birincisi, kadın ve erkek üyelerden oluşan bir tiyatro grubu kurmak.³⁶ Diğeri ise, CHP Genel İdare Kurulu'nun belirlediği ya da izin verdiği oyunları sergilemek.³⁷

1930'lu ve 1940'lı yılların koşullarında Temsil Şubesi ülkede en geniş kitlelere hitap etme kapasitesine sahipti. Bu nedenle, partinin prensiplerini ve ideolojisini yayma gücü de hemen hemen tüm diğer halkevi şubelerinkinden daha fazlaydı. Tek parti yönetimi sırasında siyasal temsile ve millî piyeslere çok fazla önem verilmiştir. Bu nedenle şubenin amaçları kısaca:

- Halkevinde belli bir canlılık yaratmak
- Kentlerin ve kazaların tiyatro ihtiyaçlarını karşılamak
- Gençlere güzel konuşmayı öğretmek
- Başarılı oyuncular yetiştirmek
- Yararlı propagandalar yapmak
- Karagöz oyununu halk eğitiminin hizmetine sunmak
- Sosyal Yardım ve Köycülük şubeleri başta olmak üzere öteki şubelerin etkinliklerinde kullanmak amacıyla maddi kaynak sağlamaya çalışmak.³⁸

Temsil Şubesi, sahne çalışmalarının yanı sıra sinemayı da Parti prensiplerini ve ideolojisini yaymak amacıyla seferber etmeye çalışmıştır.³⁹

3.3.4. Spor Şubesi

Bu şubenin amacı, çeşitli spor dallarını Türk halkına tanıtmak, sporu ulusal düzeyde uygulanan kitlesel bir etkinlik haline getirebilmek için toplumda spora karşı bir ilgi ve sevgi uyandırmak ve beden eğitimi veren ulusal kuruluşlara yardımcı olmaktır.⁴⁰ Bu şube tarafından desteklenen bazı önemli spor dalları şunlardı: jimnastik, güreş, atlı cirit, boks, eskrim, deniz sporu, dağcılık ve kayak, avcılık,

³⁶ *CHPHÖ*, Mad. 45.

³⁷ *CHPHÖ*, Mad. 46.

³⁸ *CHPHÇT*, Mad. 43-49. (Ayrıca Bkz.: Nurhan Karadağ, "Halkevleri ve Halkodaları Tiyatro Kolları Çalışmaları 1932-1951, *Erdem*, C: IV, S. 12, Eylül 1988, s. 1063-1064).

³⁹ *CHPHÇT*, Mad. 50-51.

⁴⁰ *CHPHÖ*, Mad. 47-48.

bisiklet.⁴¹

3.3.5. Sosyal Yardım Şubesi

Bu şubenin asli görevi, halkta sevgi, şefkat ve yardımlaşma duygusu uyandırmaktır.⁴² Şubenin bilfiil meşgul olduğu konular ise:

- Kimsesiz çocukları korumak ve onlara yardım etmek
- Yardıma muhtaç kişilerin tedavi ve bakımıyla ilgilenmek
- Kimsesiz hastalara ve evde doğum yapan kadınlara yardımda bulunmak
- İşsizlerin iş bulmasına yardımcı olmak
- Cezaevlerindeki muhtaçları gözetmek
- Halkı sağlık konusunda bilgilendirmek amacıyla konferanslar düzenlemek, afişler basmak ve sıhhi filmler göstermek
- Köylerde sağlık taraması yaptırmak, şehirlere muayenehaneler açmak, muhtaç ve fakir olanlara parasız ilaç vermek vs.⁴³

3.3.6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi

Şubenin en önemli amaçlarından biri, okuma-yazma öğretmek halkın entelektüel düzeyini yükseltmektir. Bu amaçla çeşitli kurslar açardı.⁴⁴ Bunlar:

- Türkçe okuma-yazma kursları
- Pozitif bilimler ve el sanatları kursları
- Yabancı dil kursları⁴⁵

Kurslardan başka şube, uygun olan yerlerde fizik ve kimya laboratuvarları açmayı amaçlamıştır.⁴⁶ Şubenin gerçekleştirdiği en önemli faaliyetlerden diğeri de, halkevi tarafından düzenlenen kursları başarıyla tamamlayanlar için mezuniyet ve diploma törenleri düzenlemektir. Bununla birlikte şube, halkevlerinden bağımsız öteki eğitim kuruluşlarının mezuniyet törenlerini düzenlemeyi de üstlenirdi.⁴⁷ Ayrıca

⁴¹ *CHPHÇT*, Mad. 53-65.

⁴² *CHPHÖ*, Mad. 53.

⁴³ *CHPHÇT*, Mad. 66-75.

⁴⁴ *CHPHÖ*, Mad. 54.

⁴⁵ *CHPHÇT*, Mad. 80.

⁴⁶ *CHPHÇT*, Mad. 85.

⁴⁷ *CHPHÖ*, Mad. 60-61; *CHPHÇT*, Mad. 87-88.

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi daha sonraki yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kurulan Halk Eğitim Merkezlerinin de temelini oluşturmuştur.⁴⁸

3.3.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi

Halkevi dergileri hariç tüm halkevi yayınları bu şube tarafından basılırdı. Yani bu şube, halkevinin ve Partinin yayın merkezini oluşturuyordu.⁴⁹ Kütüphaneler, halk bilgisinin ilerlemesinde başlıca âmildir. Bu nedenle her Halkevinde bir okuma odası ve kütüphanenin bulunması, Halkevlerinin ilk kurulma şartlarından biri sayılırdı.⁵⁰ Şube, Halkevinde kütüphane, okuma odaları ve gerektiğinde köyler için seyyar kütüphaneler açardı.⁵¹ Diksiyonu güzel olan okuyucular bularak toplu okuma etkinlikleri düzenlerdi.⁵² Halkevi kütüphanelerindeki kitapların sayılarını arttırmak için çalışır ve onları okuyuculara sunabilmek için kataloglattırır. Halkevi kütüphanelerine şu yollardan kitap temin etmeye çalışırdı:

- Hükümet ve hükümet kuruluşları kanalıyla
- Parti Genel Sekreterliği kanalıyla
- Halkevi bütçesinden satın alarak
- Bağışlar yoluyla

Ayrıca kitaplar, halkevi kütüphanesine sokulmadan önce çok sıkı bir şekilde incelenerek denetlenirdi.⁵³

3.3.8. Köycülük Şubesi

Bu şube, halkevi hizmetlerini ve bu kurumların halka sağladıkları çeşitli faydaları köylünün ayağına kadar götürmek için kurulmuştur.⁵⁴ Şubenin amacı, köylerin toplumsal, sağlık ve estetik açısından geliştirilmelerine ve köylü ile şehirli arasındaki karşılıklı sevgi ve dayanışma duygularının güçlendirilmesine çalışmaktır. Bu amaç için şube, köylere sık sık gitmiş, uygun mevsimlerde köylerde çeşitli

⁴⁸ Şimşek, *a.g.e.*, s. 85.

⁴⁹ *CHPHÇT*, Mad. 101.

⁵⁰ *CHPHÇT*, Mad. 89.

⁵¹ *CHPHÖ*, Mad. 62; *CHPHÇT*, Mad. 98-99.

⁵² *CHPHÖ*, Mad. 64.

⁵³ *CHPHÇT*, Mad. 91-92; Şimşek, *a.g.e.*, s. 85.

⁵⁴ *CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943*, s. 22.

törenler düzenleyerek Temsil Şubesi ile işbirliği yaparak temsiller vermiş, Dershane ve Kurslar Şubesi ile de işbirliği yaparak köylüye okuma-yazma öğretmeye çalışmıştır.⁵⁵ Şube, Türkiye'nin kırsal kesimindeki olumsuz koşullar nedeniyle köylere ulaşmakta büyük güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu güçlüklerin en azından bir kısmını aşabilmek için köylerde yaşayan öğretmenleri kendi doğal üyesi olarak kabul etmiş ve onlarla işbirliği yaparak, onların köylünün eğitiminde daha başarılı olmalarını sağlamaları için mümkün olan yardımı temin etmiştir.⁵⁶

3.3.9. Müze ve Sergi Şubesi

Halkevlerinin sonuncu fakat en önemli kollarından biri de müze ve sergi koludur. Zengin bir tarihe sahip olan, topraklarında binlerce yıllık eski uygarlıkların hatıralarını saklayan yurdumuzun tarihini araştırmak, tarihî anıtlarını halka tanıtmak ve sevdirmek, bunların bilgisiz insanlar tarafından hor kullanılmasının önüne geçmek, yerel tarihler üzerinde incelemeler yapmak, arşivlerde, şer'î mahkeme sicillerinde, vakfiyelerde, eski yazma eserlerde bulunan tarihî bilgileri çıkarıp yaymak, halka tarih kültürü ve tarih terbiyesi vermek, gittikçe azalan güzel Türk eserlerini, etnografik kıymeti olan eşyayı toplamak, folklorik araştırmalar yaparak elde ettiği malzemeyi yayımlamak, eski eserleri halka tanıtmak için sergiler açmak ve müzeler kurmak bu kolun başlıca ödevleri arasındadır.⁵⁷ Halkevinde toplanacak folklor malzemesinin düzgün bir envanterinin tutulması zorunludur. Bu envanterin Halkevi Yönetim Kurulunca tasdikli bir örneği her yıl ikinci altı aylık raporlarla birlikte CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilir.⁵⁸

⁵⁵ *CHPHÖ*, Mad. 66-68; *CHPHÇT*, Mad. 104-108.

⁵⁶ *CHPHÖ*, Mad. 70; *CHPHÇT*, Mad. 110-111.

⁵⁷ *CHPHÖ*, Mad. 71-72; *CHPHÇT*, Mad. 113-116; Çavdar, *a.g.m.*, s. 880-881.

⁵⁸ *CHPHÇT*, Mad. 117.

4. BÖLÜM

HALKEVLERİNİN GELİŞİMİNE VE FAALİYETLERİNE YÖNELİK SAYISAL VERİLER VE KAPATILMASI

4.1. YILLARA GÖRE AÇILAN HALKEVİ SAYILARI

Bilindiği gibi Halkevleri ilk kez 19 Şubat 1932’de 14 merkezde birden açılmış ve 24 Haziran 1932’de açılan 20 Halkevi ile bu sayı aynı yıl sonunda 34’e yükselmiştir. 1940 yılında bunların küçük bir örneği olan Halkodalarının açılmaya başlanmasıyla sayı hızla kabarmıştır. Öyle ki, kapandıkları yıl olan 1951’de durum, 478 Halkevi, 4322 Halkodası şeklindedir.

Tablo: 4. 1. 1932-1950 yılları arasında açılan Halkevi ve Halkodası sayısındaki gelişme şöyledir:¹

Açıldığı Tarih	Her Yıl Yeniden Açılan Halkevi Sayısı	Yıllara Göre Halkevi Sayısı	Odadan Eve Çevrilenler	Her Yıl Yeniden Açılan Halkodası Sayısı	Yıllara Göre Halkodası Sayısı
1932	14	14			
1932	20	34			
1933	21	55			
1934	25	80			
1935	23	103			
1936	33	136			
1937	31	167			
1938	43	210			
1939	163	373			
1940	6	379		141	141

¹ Anıl Çeçen, *Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000, s. 121-189; Yaşar Akyol, *İzmir Halkevi (1932-1951)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2008, s. 54; *CHP XVI. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları*, s. 26.

1941	2	383	2	59	198
1942	3	389	3	22	217
1943	4	394	1	15	231
1944	3	406	9	143	365
1945	17	438	15	2338	2688
1946	1	455	16	1396	4068
1947		463	8	110	4170
1948		469	6	97	4261
1949		474	5	50	4306
1950		478	4	20	4322
Toplam	409+69=478		69	4391-69=4322	

4.2. YILLARA GÖRE HALKEVLERİNİN FAALİYETLERİNE YÖNELİK SAYISAL VERİLER

19 Şubat 1933'te Halkevlerinin birinci kuruluş yıldönümünde Necip Ali (Küçüka) Bey'in yaptığı konuşmaya göre, 1932 yılı sonunda toplam üye sayısı 18.000'dir. Bunlardan 1.392'si kadındır. 34 Halkevinde 299 konferans, 868 değişik nedenlerle toplantı olmuş ve 227.292 kişi bu toplantılara katılmıştır.²

1933 yılı sonunda üye sayısı 34.541'e çıkmıştır. Bunların 2.626'sı kadın, 31.915'i erkektir. Yapılan toplantı sayısı 1.663, toplantılara katılanların sayısı 500.569'dur. Ayrıca bu yıl içinde 915 konferans, 373 konser ve 511 temsil verilmiştir. Bunlara gelenlerin sayısı ise 478.837'dir. Bu arada Halkevlerinde oluşturulan kütüphanelerde bulunan kitap sayısı 59.444, bunları okumaya gelenlerin sayısı ise 149.949 olarak belirlenmiştir.³

1934 yılında üye sayısı 49.815'tir. Bunların 4.054'ü kadın, 45.761'i erkektir. Bu yıl boyunca 1.537 konferans, 402 konser ve 539 temsil verilmiş, bunları 800.000

² "Necip Ali Bey'in Nutku", *Ülkü*, C: I, S. 2, Mart 1933, s. 114; Seda B. Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2010, s. 50-51.

³ Çeçen, *a.g.e.*, s. 121; Akyol, *a.g.e.*, s. 51; Uluskan, *a.g.e.*, s. 51.

kişi izlemiştir. Kitap sayısı 97.187, okuyucu sayısı ise 428.274 olmuştur.⁴

1935 yılı, Halkevleri faaliyetlerinin verileri açısından bir patlama yapmıştır. Bu yıl içinde 103 Halkevine ilişkin sayısal veriler şöyledir: Toplam üye sayısı, 4.725'i kadın, 50.273'ü erkek olmak üzere 54.998'dir. Kütüphanelerde bulunan kitap sayısı 106.551, bunları okumaya gelenlerin sayısı 624.727'dir. 782 temsile 294.500, 776 konsere 137.048, 1.503 konferansa 321.418 kişi gelmiştir. Bu arada 636 film gösterilmiş ve bunu 295.736 kişi izlemiştir. Halkevlerinin başka kurumlarla birlikte gerçekleştirdiği eğlence sayısı 740, buna gelenlerin sayısı ise 232.652 olarak saptanmıştır. Yine bu yıl içinde kongre, balo, şölen nişan, nikah ve çaylı dans gibi etkinliklerin toplam sayısı 1.292, bunlara katılanların sayısı 190.672'dir. Halkevlerinde değişik sergiler ve spor etkinliklerinin de yapıldığı görülmektedir. Örneğin 25 resim sergisi, 36 yerli malları sergisi ve 20 tane de değişik sergi açılmıştır. Bunları 297.179 kişi izlemiştir. 1.867 spor dersi verilmiş olup, bunlara 47.579 kişi gelmiştir. Yine sportif etkinlikler çerçevesinde 564 geziye 30.799 kişi katılmıştır. Halk dersanelerinde verilen ders sayısı 6.525, bunlardan yararlananların sayısı ise 146.463'tür. 495 köy gezisi yapılmış, buna 20.931 kişi katılmıştır. Değişik bayram kutlamalarının sayısı 291, buna gelenlerin sayısı 613.065'tir. Son olarak 1.370 değişik eğlenceye 397.809 kişi katılmıştır. Bu arada 15 Halkevinin düzenli olarak dergi çıkardığı görülmektedir.⁵

Yine bu yılda Halkevlerine kayıtlı üyelerin mesleklere göre dağılımında bir tutarlılık söz konusuydu. Bu tutarlılık, o dönemde halk kesimindeki gereksinimin yansımaları sonucuydu.

Tablo: 4.2. 1935 yılında Halkevi üyelerinin mesleklere göre dağılımı:⁶

Avukat	631	% 1.15
Hekim	1.068	1.95
Öğretmen	7.733	14.10
Tacir	6.828	12.48

⁴ Çeçen, *a.g.e.*, s. 123; Akyol, *a.g.e.*, s. 51; Uluskan, *a.g.e.*, s. 51.

⁵ Çeçen, *a.g.e.*, s. 128-129; Akyol, *a.g.e.*, s. 55; Uluskan, *a.g.e.*, s. 51.

⁶ Ali Nejat Ölçen, *Halkevlerinin Yokedilişi*, Halkevleri Genel Merkezi Yay., Ankara, 1998, s. 22.

İşçi	19.505	35.66
Çiftçi	8.429	15.41
Sanatkar	3.536	6.53
Diğer	6.960	12.72
Toplam	54.688	100

1936 yılına gelindiğinde Halkevi sayısı 136, üye sayısı ise 6.198'i kadın, 69.230'u erkek olmak üzere 75.428 olmuştur. Ancak bu bilgileri veren broşür yayına hazırlandığında merkeze sadece 124 Halkevi'ne ilişkin istatistik bilgileri ulaşmıştır. Ayrıca raporlarda yer alan bilgilerin yeterince ayrıntılı olmaması yüzünden rakamların bazılarının tahmine dayanmakta olduğu belirtilmiştir. Bu broşüre göre kitap sayısı 122.809, okuyucu sayısı ise 874.656'dır. Yapılan köy gezisi 1.227, konferans sayısı 2.829, ümmilikle mücadele dersleri 5.303, lisan, müzik, vs dersleri 7.890, temsil 1.330, film gösterisi 713, konser 1.049, resim sergisi 75, yerli malı sergisi 36, diğer sergiler 40, spor gezisi 1.145 ve tüm bunlara gelenlerin sayısı 4.311.667 olarak sıralanmıştır.

1937 yılında Halkevlerinin üye sayısı 6.005'i kadın, 98.325'i erkek olmak üzere toplam 104.330'dur. Diğer sayısal veriler 3.056 konferans, 1.164 konser, 1.549 temsil, 910 film gösterisi, 129.362 kitap, 1.590.000 okuyucu, 179 sergi, 1.495 köy gezisi ve 16.000 kurs şeklindedir. Bu yıl içinde Halkevlerine gelenlerin sayısı 6.642.000'dir.⁷

1938 yılında Halkevlerine dair sayısal veriler ise şöyledir: 6.215'i kadın, 130.320 erkek olmak üzere toplam 136.535 üye, 2.727 konferans, 1.420 konser, 1.703 temsil, 1.760 film gösterisi, 286.000 kitap, 1.909.910 okuyucu, 267 sergi, 1.279 köy gezisi, 18.314 kurs, Halkevlerine gelenlerin toplam sayısı ise 7.942.160'tır.⁸

⁷ Akyol, *a.g.e.*, s. 55-56.

⁸ Çeçen, *a.g.e.*, s. 140,145; Akyol, *a.g.e.*, s. 55-56.

1939 yılıyla birlikte artık Halkevlerine ilişkin sayısal verilerde bir tutarlılık ve bütünsellik yakalamak oldukça zordur. Örneğin 1940 yılında çıkarılan bir broşür toplam 373 Halkevinden sadece atlı aylık çalışma raporları gelen 197 Halkevi'ne ilişkin verileri içerir. Buna göre 18.140'ı kadın, 82.994'ü erkek olmak üzere 101.134 üye vardır. Aynı broşürün 19. ve 20. sayfasında ise, 1939 yılının ilk altı aylık çalışma raporlarından 201'inin incelenmesi sonucu çıkarılan bilgiler verilmektedir. Bildirildiği kadarıyla 2.835 konferansı 917.724 kişi dinlemiş, Türkçe'den motorculuğa kadar 12 değişik kursa 34.672 kişi katılmış, 349.093 kitabı 2.030.761 kişi okumuş, 2.921 temsile 918.104, 1.557 film gösterisine 615.206, 1.241 konsere 362.685, ve 104 değişik sergiye 618.352 kişi gelmiştir. İhtiyacı olanlara 38.112 TL. para yardımı, 102.297 kg. yiyecek 32.370 kg. yakacak, 9.175 takım giyecek yardımı yapıldığı gibi, 36.391 hasta da muayene edilmiştir. 23 Halkevinde muayene bulunmaktadır. Bu arada Halkevlerinde 208 radyo, 13 amplifikatör, 76 hoparlör ve 101 bando olduğu belirtilmektedir. Yine 1.492 köy gezisi düzenlenmiş, değişik nedenlerle bir yıl içinde Halkevlerine gelenlerin sayısı ise 8.133.829 olarak saptanmıştır.⁹

1940 yılında Halkodalarının da açılmasıyla birlikte sayısal değerlendirmeler eskisi gibi düzenli yapılamamıştır. Bu tarihten başlayarak ulaşılabilen sayısal bilgiler şöyledir:

1940 yılında 2.835 konferans verilmiş ve bir milyondan fazla kişi bunları dinlemiştir. Türkçe, yabancı dil, dikiş-nakış, resim, müzik, daktilo, muhasebe, motorculuk gibi çeşitli kurslar açılmış 34.672 kişi yetiştirilmiştir. Kitap sayısı 349.093'e ulaşırken okuyucu sayısında 2 milyonu geçmiştir. 38 Halkevinde sinema salonu açılmış ve düzenli film gösterileri düzenlenmiştir. Düzenli olarak dergi yayımlayan Halkevi sayısı 26'yı bulmuştur.¹⁰

1941-1942 yılında 183 Halkevinde verilen konferans sayısı 3.446, dinleyici sayısı 688.189'dur. Halkevlerinde yapılan tören sayısı 1.370, törenlere gelenlerin sayısı 749.414'tür. 652 değişik piyes oynanmış, 514 film gösterilmiş, 195 müsamere

⁹ Akyol, *a.g.e.*, s. 56.

¹⁰ Çeçen, *a.g.e.*, s. 156.

ve 53 köy gezisinde küçük küçük piyesler temsil edilmiştir. Bu gösteriler gelenlerin sayısı ise 753.404'tür. Bu arada 197 de Karagöz temsili yapılmıştır. Sosyal yardım sahasında Halkevi Poliklinikleri'nde tedavi edilen yoksulların toplamı 28.495 kişidir. İlaç parası olarak 2.172 lira 28 kuruş verilmiş, 4.041 yoksulun ilacı parasız temin edilmiştir. Yine sosyal yardım yararına 211 toplantı yapılmış ve buradan 26.018 lira 99 kuruş toplanmıştır.¹¹ Yoksul vatandaşlara 60 ton yiyecek, 38 bin adet giyecek, 40 ton yakacak dağıtılmıştır. 240 yeni halk dershanesi açılmıştır.¹²

1943 yılında Halkevlerinde yapılan konuşma ve konferansların sayısı 3.724, bunları dinleyenlerin sayısı da 932.000'dir. 1940 yılında 366 Halkevi Kütüphanesi'nde 462.817 kitap varken, 1942'de gelen raporlara göre 252 Halkevinde 409.273 kitap olduğu saptanmıştır. Yine 1942 yılında Halkevinin raporlara göre kütüphanelerdeki kitapları 612.766 kişinin okuduğu belirlenmiştir. Bu yıl Halkevi kitaplıkları için 55.000 kitap alınmıştır.¹³

1945 yılına gelindiğinde, açılanlarla birlikte 63'ü illerde, 271'i ilçelerde, 69'u bucaklarda, 33'ü köylerde ve 1'i de mahallede olmak üzere toplam 437 Halkevi sayısına ulaşılmıştır. Bu arada 108'i ilçelerde, 643'ü bucaklarda, 1.920'si köylerde ve 17'si mahallelerde olmak üzere toplam 2.688 Halkodası bulunmaktadır. Bu yılda 395 Halkevi Kütüphanesi, buralarda 648.408 kitap ve bunların 1.373.672 okuyucusu vardır.¹⁴

Halkevlerinin bu faaliyetleri dışında kendi yayınları da önemli bir faaliyet alanı olarak göze çarpmaktadır. Dergi ve kitap basımı olarak sürdürülen bu yayın faaliyetlerinin ağırlık noktası dergilerdir. Mahmut Şakiroğlu 77 çeşit Halkevi dergisi saptamıştır.¹⁵ Bunlar arasında Başpınar (Gaziantep), Çorumlu (Çorum), Fikirler-Güzel Günler (İzmir), Gediz (Manisa), Halkevi (Eskişehir), İnanç (Denizli), Konya (Konya), Taşpınar (Afyon), Uludağ (Bursa), Ülkü (Ankara), Ün (Isparta), Yeni Türk-Eminönü (İstanbul), Altı Ok (Edirne), Karaelmas (Zonguldak), 19 Mayıs (Samsun),

¹¹ Akyol, *a.g.e.*, s. 55-56.

¹² Çeçen, *a.g.e.*, s. 164.

¹³ Çeçen, *a.g.e.*, s. 170; Akyol, *a.g.e.*, s. 57.

¹⁴ Akyol, *a.g.e.*, s. 57.

¹⁵ Mahmut Şakiroğlu, "Halkevi Dergileri ve Neşriyatı", *Kebikeç*, S. 3, 1996, s. 131; Akyol, *a.g.e.*, s. 57.

Doğuş (Kars), Görüşler (Adana) dönemin dikkat çeken Halkevi dergileridir.¹⁶

4.3. HALKEVLERİNE YAPILAN MADDİ YARDIMLAR

Halkevlerinin giderleri buldukları ilin CHP örgütüne sağlanırdı. Ayrıca özel idarelerden, belediye ve köy bütçelerinden, kamu tüzel kuruluşlardan, eşraf, toprak sahipleri ve zengin kesimlerin yaptığı bağışlardan karşılanırdı.¹⁷

Tablo: 4.3. Halkevlerinin kapatılmasında en büyük etken olan ve sadece devlet bütçesinden yapılan maddi yardımın 1935-1950 yılları arasındaki miktarı şöyledir:¹⁸

Yıllar	Yardım Miktarı (TL)
1935	96.000
1936	499.880
1937	479.880
1938	479.880
1939	741.000
1940	1.250.000
1941	1.250.000
1942	1.400.000
1943	1.600.000
1944	2.800.000
1945	2.047.362
1946	3.900.000
1947	1.950.000
1948	1.950.000
1949	1.950.000
1950	1.250.000
Toplam	23.624.002

¹⁶ Şakiroğlu, *a.g.m.*, s. 131-143; Cevat Geray, *Halk Eğitimi*, s. 354.

¹⁷ Çeçen, *a.g.e.*, s. 101; *Ana Britannica*, s. 312; *Büyük Larousse*, s. 4978.

¹⁸ Akyol, *a.g.e.*, s. 57-58.

4.4. HALKEVLERİNİN KAPATILMASI

CHP'nin kültür kolları olarak kurulan ve pratikte bu partinin propaganda araçları gibi işlev gören Halkevleri, kuruluşlarını izleyen ilk on yıllık dönemde eriştikleri hevesi ve coşkuyu giderek yitirmeye başlarlar. Halkevleri tüzüğünde Parti'nin denetimini arttırıcı değişiklikler yapılması ve 1939-1940 yıllarında Halkodalarının kurulması, Halkevlerinin etkinliklerini daha standart ve rutin hale getirir. Halkevinin ulaştığı başarıyı değerlendirmede, nitelikten ziyade nicelik temel ölçü haline gelir. Bürokratik ayrıntıların çokluğu ve getirilen katı niceliksel ölçüler, bir kurumun amaçlarında ve yapısında belli bir dejenerasyona yol açabilmektedir, ki bu durum Halkevlerinde de görülür.

Halkevlerinin amaçlarında ve stratejisinde meydana gelen bir başka olumsuz durum ise, 1942 yılında Ülkü'nün yayın politikasında yapılan değişiklik olmuştur. Dokuz yıl süren ve 108 sayıyı kapsayan ilk yayın döneminden sonra derginin boyutları, biçimi ve yayımlanma sıklığı değiştirilir. Ancak asıl önemlisi, derginin izlediği stratejidir. Yani ikinci serinin ilk sayısı, birinci sayının aksine Partinin ilkeleri ve Altı Ok'u gibi ideolojik yönleri ağır basan konuları işlemekte ısrar etmiyordu. Yeni serinin temel amacı, yerel folklor ve etnografya değerlerini gün ışığına çıkararak ulusal kültürün gelişmesine ve zenginleşmesine hizmet etmek olarak belirlenmişti.

Bir diğer unsur da, tiyatro ve öteki Halkevi etkinliklerinde ortaya çıkmıştır. Özellikle 1940 yılından itibaren politik piyeslerin sayısı hızla düşmeye başlamış, onların yerine, toplumsal çelişkileri, aile ilişkilerini ve bireysel sorunları konu alan komediler, melodramlar temsil edilir olmuştur.

1940'ların başında Halkevi etkinliklerinde meydana gelen bu değişim ulusal ve uluslararası siyasal durumla da paralellik göstermektedir. Şöyle ki:¹⁹ İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru demokrasilerin zaferi ortaya çıkınca bütün dünyada demokrasi rüzgârları esmeye başlamıştı. Elbette müttefiklerin zaferi, otoriter (tek partili) rejimlere karşı demokrasinin zaferini simgelemekteydi. Artık tüm

¹⁹ Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 204-205.

Avrupa'da "demokrasiye" dayanan rejimler kurulacaktı. Batı ülkeleri savaşı kazanırken kendi rejimlerinin üstünlüğünü diğer ülkelere gösteriyorlar ve büyük bir demokrasi kampanyasına girişiyorlardı. Dünya Savaşı'nın sona ermesi bütün ülkeleri etkiliyor ve geleceğe dönük hazırlıklara yöneltiyordu. Türkiye de, savaşan büyük ülkelerin yanı başında olan bir komşu olarak bu gelişmelerden etkileniyordu. Ayrıca Batıda yer almak isteyen bir ülkenin bu gelişmelerin dışında kalması düşünülemezdi.²⁰

Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ün, başından bu yana sürekli amacı çağdaş bir demokrasi ve Cumhuriyet rejimine ülkesini kavuşturabilmektir. Bunun için iki kez çok parti olayının denemesine girişiyor ve ikisinde de Cumhuriyet karşıtı gerici güçlerin büyük siyasal girişimleri ortaya çıkınca, Cumhuriyet rejimini koruyabilmek ve yeniden imparatorluk günlerine dönmek üzere önlem olarak bu denemelere son vermek zorunda kalınıyordu. Cumhuriyet karşıtı güçler, Atatürk'e doğrudan karşı çıkmaktan çekinirken dolaylı yolları deniyorlar ve onun kurumlarına saldırıyorlardı. Kemalist Devrim'in en yaygın kitle örgütü Halkevleri olduğu için, bu tür tepkilere en çok Halkevleri hedef oluyordu. Demokrasiye geçiş aşamaları ile beraber rejim yumuşadıkça Atatürk'e ve onun eserlerine, karşıt güçler seslerini yükseltiyorlardı.

Ülkede demokrasi arayışlarına yanıt getirebilmek için yapılan iki denemenin başarısız kalmasına karşın, yönetim gene de eşraf ve aydınlarla işbirliği yaparak halka dönük yeni atılımlar hazırlıyordu. Devlet yöneticilerinin öncülüğünde aydın ve halk kaynaşması yaratılmaya çalışılıyor ve bu yönden toplumun Halkevleri çatısı altında kaynaşması için çaba gösteriliyordu. Halkevi yöneticilerinin aynı zamanda devlet ve parti yöneticisi olması çalışmaların gelişmesi açısından ne kadar yarar sağlıyorsa, halkla kaynaşma açısından da o kadar zararlı oluyordu. Halk, vali veya

²⁰ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, Yurt Yayınevi, Ankara, 1986, s. 381; Çeçen, *a.g.e.*, s. 195. Bu günlerde Türkiye'nin dış politikası, Sovyet tehdidine karşı ABD ve müttefikleriyle ittifak kurma hedefi üzerine inşa edilmişti. Türkiye'nin, Sovyet tehdidi dolayısıyla yaptığı askeri harcamalar ülke maliyesi üzerine ağır bir yük bindiriyordu. Türkiye'nin bütçeyi dengeleyebilmek için dış yardım alması gerekmekteydi. Bu nedenle Türkiye'nin savaş sonrası ABD'nin Truman Doktrini'nden sonra Marshall Planı'na da dahil olması, hem politik hem de stratejik olarak Batı bloğuna katılması anlamına geliyordu (Cemil Öztürk, Yahya Akyüz, Mustafa Kaçar, *Türk Tarihi ve Kültürü*, Pagem Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 169-170; Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Der Yay., İstanbul, 2008, s. 936). (Ayrıca Bkz.: Necdet Ekinci, *II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 1997, s. 286-289).

belediye başkanının başkanlık yaptığı Halkevi çatısı altında kendisini fazla rahat hissetmiyor, özgürce hareket edip konuşamıyordu. Bu gibi durumlar bazı bölgelerde önemli toplumsal rahatsızlıklar yaratıyor ve beraberinde sorunlar getiriyordu.²¹

Genel olarak kabul edildiği gibi, 1942 yılından itibaren savaşın seyri çok partili rejimlerle yönetilen ülkelerin lehine dönerken, içeride de CHP'nin çatısı altında bir araya gelen yöneticiler koalisyonunda ciddi bir şekilde çatırdama başlamıştı.²² Hiç kuşkusuz Türkiye'de liberal demokrasiye geçiş sürecini başlatan hareketin lokomotifi, CHP içindeki muhalefet olmuştu²³ ve 1945'ten önce dünya şartlarının da yardımıyla CHP'ye karşı muhalefet kitlesi hazırды.²⁴ Demokrat Parti'nin doğumuna yol açan rejim içi muhalefet, yeni demokrasi akımına uygun olarak 1945 ortalarında da iyice su yüzüne çıktı.²⁵

Görüldüğü üzere çok partili demokrasiye geçiş adımı ile beraber ülkede çok şey değişir ve Halkevleri ile CHP'nin karşısına başka önemli sorunlar da çıkmaya başlar. Siyasal yaşamda güdüm kalkar ve özgürlük gelir. Bu havadan yararlanan değişik düşüncedeki kimseler ve kesimler, partiler veya dernekler kurarak örgütlenirler. Örgütlenme özgürlüğünün tanınması ülkedeki muhalefeti de dağınkılıktan ve suskunluktan kurtarır. Artık birçok şey açıkça söylenmeye ve yazılmaya başlanır. Yıllardan beri Halkevlerinin uzağında kalan bir kesim bu kuruluşlara doluşırken, başka partilerin kurulmasıyla beraber diğer kesimler de Halkevlerinden ayaklarını çekerler. Halkevlerinin bir siyasal partiye bağlı kuruluşlar olması tek parti döneminde sorun yaratmazken, çok partili demokrasiye geçiş ile beraber büyük bir sorun olarak ortaya çıkar.²⁶

7 Ocak 1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulup çok partili siyasi hayatın

²¹ Çeçen, *a.g.e.*, s. 195-196.

²² Şimşek, *a.g.e.*, s. 205.

²³ Öztürk, Akyüz, Kaçar, *a.g.e.*, s. 166. Savaş yıllarının çeşitli zorlukları karşısında iktidarın uyguladığı Varlık Vergisi (11 Kasım 1942), kent burjuvazisinin tepkisine; bu tedbire paralel olarak tarım kesimine uyguladığı politika da (Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 1945), büyük toprak sahiplerinin tepkisine yol açmıştır. Bu durum da, bu kesimlerin devletçilik ve CHP iktidarıyla ittifakının sona erişinin bir ifadesi olmuştur (Muzaffer Sencer, *Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, Geçiş Yay., İstanbul, 1971, s. 191-192).

²⁴ İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2011, s. 321.

²⁵ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 25.

²⁶ Çeçen, *a.g.e.*, s. 196.

başlamasıyla birlikte, CHP Halkevlerine karşı daha özerk ve tarafsız kuruluşlar gibi yaklaşmaya başlar. Bu mesafe çok partili hayatın kendine özgü toplumsal ve siyasal dinamiklerinin etkisiyle daha da artmaya başlar. İktidara bir başka siyasal partinin de gelebileceği düşüncesi, halkın önemli bir kesiminin Halkevlerinden uzaklaşmasına yol açar. Diğer yandan, DP üyeleri kendi partileri lehine Halkevlerinin imkânlarından yararlanmak amacıyla bu kuruluşlara gelmeye başlarlar. Bu durumda Halkevlerinin statüsü, DP ile CHP arasında önemli bir ihtilaf konusu haline gelir.²⁷

Halkevlerinin karşılaştığı bir diğer sorun da mâli kaynakların yetersizliği olur. Artık çok parti dönemine girildiğinden, karşıt partililer devletin bütçesinden Halkevlerine ödenek ayrılmasına karşı çıkmaktadırlar. Bazı illerde ve ilçelerde belediye yönetimi bazı partilerin eline geçince, bunlar da Halkevlerine yaptıkları yardımları kesmişlerdir. Parasızlık darboğazına girilince CHP Genel Merkezi ancak Londra ve büyük kent Halkevlerine para vermiş ve diğerlerine yardımı kesmek zorunda kalmıştır. Parasızlık bu kültür ocaklarının belini bükerken, ülkede yaratılan yeni hava içinde bazı aydın ve eşraf kesimleri de Halkevlerinden ellerini çekerler ve bir uzaklaşma süreci başlar. Halkevi çalışmalarına katılan kesimler bu kuruluşlardan uzaklaşırken, bu kez Halkevlerine giremeyen bazı kesimler de hınç ve öfke ile bu kuruluşlara doluşurlar. Maddi kaynak kesilince Halkevleri dergileri çıkamaz, köy gezileri yapılamaz, diğer sosyal yardım ve kültür çalışmaları yürütülemez bir noktaya gelir. Şubelerin adı var kendileri yok duruma düştükleri görülür.²⁸

Bu gelişmelerin sonucu olarak Halkevleri tüzüklerinde bazı değişiklikler yapılır. Halkevi şubelerinin para kazanmayı amaçlayan etkinlikler düzenlemeleri büyük ölçüde serbest bırakılır. Bazı istisnalar dışında kurslar ve yayınlar para karşılığı verilmeye başlanır.²⁹ Ancak Halkevi kitaplıkları çalışmalarını sürdürmekte ve gene çevre halkının okumasına yardımcı olmaktadır.

Demokrasiye geçiş ile başlayan bu olumsuz gelişmeler Halkevlerini yavaş yavaş geriletmektedir. Yeni dönemin koşullarında Halkevlerine yeni bir yapı

²⁷ Şimşek, *a.g.e.*, s. 205-206.

²⁸ Çeçen, *a.g.e.*, s. 196-197.

²⁹ Şimşek, *a.g.e.*, s. 206.

kazandırılmayışı da, yeni dönemde bu geniş örgütün geçmişin kuruluşu olarak kalmasına ve değişen koşullara ayak uyduramamasına neden olur.³⁰

Halkevleri ile ilgili olarak iki siyasi parti arasındaki en büyük ihtilaf ise, devlet hazinesinden ve yerel yönetimlerin bütçelerinden transfer edilen paralar konusunda yaşanmıştır. DP üyeleri, Halkevlerine aktarılan paraların CHP üyesi olup olmadıklarına bakılmaksızın bütün vatandaşlardan toplanan vergilerden kesildiğini ileri sürerek, bu kuruluşlardan en az CHP kadar kendi partilerinin de istifade edebilmesi gerektiğini savunuyorlardı. Ancak CHP'liler kendi "varlıklarını" rakipleriyle paylaşmak istemiyorlardı. Ayrıca bu kuruluşları çalıştırmak CHP'nin inisiyatifinde olan bir konuydu. Böylece CHP ile DP'nin Halkevleri ve Halkodalarına karşı yaklaşımları birbiriyle uzlaşmaz nitelikteydi.

Bu arada özellikle 1949 yılında tekrar açılmalarından sonra Türk Ocakları konusu da yeniden canlandırılmaya başlanır. DP, Ocakların 1931 yılında Atatürk tarafından baskı ve zor kullanılarak kapatıldıklarını ve mal varlıklarına bir anlamda CHP tarafından el konulduğunu ileri sürmüş ve bu mal varlıklarının demokratik rejimde eski sahiplerine iade edilmesini vurgulamıştır. CHP ise bu iddiaların doğru olması halinde bile, Türk Ocaklarının feshini meclisin değil, mahkemenin iptal edebileceğini ileri sürmüştür.

DP, Halkevleri ve Halkodalarına ayrılan bütçelerin amacına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığını tespit etmek için bir dizi incelemeler yaptırır. İnceleme sonrasında DP yetkilileri bu paraların önemli bir bölümünün usulsüz olarak harcandığını iddia ederler. CHP ise, 27 yıllık bir dönemin incelenmesini olanaklı kılacak bir düzenleme veya kanun maddesi bulunmadığını ileri sürerek incelemelerin yasa dışı olduğunu ilan eder.

Çok partili dönemde Halkevlerinin varlığından ve statüsünden kaynaklanan sorunları gören CHP, bu kuruluşların özerk kamu kuruluşlarına kavuşturulması gerektiğini fark etmeye başlar. Ancak bu kuruluşlara sağlanacak yeni konum onların CHP ile olan bağımlı zayıflatmamalıydı. CHP'nin isteği bu doğrultuydu. CHP'nin 1947 yılında yapılan 7. kongresinden önce, Parti'nin Halkevlerinden sorumlu bürosu

³⁰ Çeçen, *a.g.e.*, s. 196-197.

bu kuruluşlara özerk bir statü kazandırılması gerektiğini belirten bir rapor hazırlayarak genel kurula sunar. Raporda “*Tek parti döneminde kurulan Halkevleri çok partili siyasi hayatın koşullarına uygun olarak yeniden yapılandırılmalıdırlar.*” ifadesi yer almıştır. Bu kongre sırasında Halkevlerine yeni bir statü hazırlamak için özel bir komisyon kurulmuş ve bu komisyon da, hazırlanan raporu onaylamıştır.

Ancak CHP Halkevlerine bağımsız yasal bir statü kazandırmayı ihmal etmiş ya da unutmuş değildir. Aksine, CHP derneklerin siyasetle ilgilenmesini tamamen yasaklayan Dernekler Kanunu’ndan muaf tutmak amacıyla Halkevlerine bilerek bağımsız bir tüzel kişilik kazandırmamıştır. Oysa daha önce de belirtildiği üzere siyasi etkinlikler ve propaganda çalışmaları Halkevlerinin temel ilgi alanları ve görevleri arasındaydı.³¹

Halkevlerinin iktidar partisine bağlı yan kültür kuruluşları olarak çalışması, parlamentoya 60 milletvekili ile giren Demokrat Parti muhalefetini tedirgin ediyordu. Yurt gezisine çıkan DP’liler Halkevi ve Halkodalarına uğramıyorlar, bunlara CHP’nin yan kuruluşları gözü ile bakıyorlardı. Aslında çok partili rejime geçiş ile beraber Halkevlerinin partiye bağımlı olan statüsünün anlamı kalmamıştı. Bu durumu, CHP yöneticileri de yavaş yavaş anlıyorlardı.³²

İnönü, 17 Kasım 1947’de CHP 7. Kurultay’ını açarken Halkevlerine yeni bir biçim verilmesini önermiş; fakat nasıl bir yapılanma öngördüğünü belirtmemiştir. Yönetim kurulu ise, Halkevlerinin tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar (tesis) haline getirilmesini önermişti. Bunun için de şu koşullar saptanmıştı:

- Yeni kuruluş CHP’ye bağlı olmalı,
- Tesis’in kamu yararına çalışır kuruluşlardan olması yasa ile sağlanmalı,
- Düzenlenecek senette Halkevlerinin kapanması durumunda tüm mallarının CHP’ye geri verileceği hükmü yer almalı.

Kurultay, bu önerileri kabul etmiş ve parti programında buna ilişkin madde yeniden düzenlenmişti. Fakat tesis için gereken parasal kaynak bulunamadığı için uygulamaya geçilememiştir. Üstelik Halkevleri salonlarından yararlanmak isteyen

³¹ Şimşek, *a.g.e.*, s. 206-210.

³² Çeçen, *a.g.e.*, s. 197.

DP'lilere hep olumsuz yanıtlar verilmişti. Cumhurbaşkanı İnönü'nün bu konuda bilgi istemesi karşısında CHP Genel Sekreteri T. F. Sılay, yürürlükteki yönetmeliğe göre başka partilerin Halkevlerinden yararlanmalarına olanak bulunmadığını bildirmişti. Fakat yönetmeliği değiştirme girişiminde bulunulmamıştı. Yalnızca vaktiyle CHP'ye katılmış olan Türk Ocaklarının yeniden açılmasına olanak tanınmıştı. Böylece CHP yönetiminin Halkevlerini partiler dışı bir kuruluşa dönüştürme konusunda yavaş davrandığı (siyasal olayların hızla gelişmesi, buna karşın CHP üst yönetiminin eski bürokratik alışkanlıklar nedeniyle ağır işlemesi), 1950'ye kadar geçen üç yıl içinde uygulama için ciddi bir girişimde bulunmadığı anlaşılmıştı.³³

Böylece, CHP'nin iktidarda olduğu ve DP'nin de muhalefette bulunduğu 1946-1950 döneminde hiçbir somut gelişme sağlanamamış ve CHP'nin Halkevlerini tesis'e dönüştürme projesi uygulanamamıştır.³⁴

Bu sırada parti ve dernek kurma özgürlüğünün karşıt düşüncelere tanınmasıyla ülkedeki hava günden güne değişmekte ve yılların birikimi çeşitli toplumsal olaylar ile gündeme gelmekteydi. Bu özgürlük havasından eski Türk Ocakları yöneticileri de yararlandılar ve Türk Ocağını 1949 yılında yeniden kurdular. Hamdullah Suphi Tanrıöver 10 Mayıs 1949 tarihinde Saraçhanebaşı'nda düzenlenen miting ile Türk Ocaklarının yeniden açılışını yaptı. Yeniden doğuşa damga vuran konuşması ile Hamdullah Suphi, Türk Ocaklarının düşünce yapısını savunurken, dolaylı olarak Halkevlerine karşı çıkıyordu. Konuşmasında dil devrimine karşı çıkıyor ve Türk dilinin zenginleşmek için Arap ile Acem kaynaklarına gereksinmesi bulunduğunu belirtiyordu. Devrimleri eleştirirken dili yüceltiyordu. Dil devrimine karşı çıkarken eski harfleri savunuyordu. Dinsel değerleri koruyabilmek için Vatikan ile doğrudan ilişki kurulmasını öneriyordu. Hamdullah Suphi bu konuşmasında Atatürk'ü karşısına alıyor ve açıktan eleştiriyordu. 1920'li yıllarda ise herkesten fazla Atatürkçü olan Hamdullah Suphi, o tarihlerde her Türk Ocağı şubesinde Atatürk Devrimi'ni öven ve yücelten konuşmalar yapıyordu. Hamdullah Suphi'nin kısa zamanda Atatürkçü çizgiden Atatürk'e karşıt bir çizgiye gelmesi ülkedeki gelişmeleri ve Türk Ocakları vurgusunun hangi noktaya geldiğini göstermesi

³³ Şerafettin Turan, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003, s. 241.

³⁴ Şimşek, *a.g.e.*, s. 209-210.

açısından ilginç bir örnektir.

Demokrat Parti'nin meclise girmesi, karşıt parti ve derneklerin kurulmaları, ülke düzeyinde miting ve toplantıların geniş boyutlarda yapılması ülkedeki havayı değiştirmişti. 1949 yılında ülkedeki hava Demokrat Parti milletvekilleri meclise getirilmiş, Halkevlerinin durumu eleştirme konusu olmuş ve tartışmalara yol açmıştı.³⁵

Demokrasiye geçilmesiyle beraber başlayan süreç ilerliyor ve giderek muhalefet toplum içinde güçleniyordu. Uzun süre tek parti yönetimi ile beraber savaş yıllarının zorluk içindeki günleri toplumda belirli bir birikim oluşturmuştu. Demokrasilerin Dünya Savaşı'nda galip gelmesi ve giderek demokratik rejimlerin çeşitli ülkelerde yaygınlaşması da, Türkiye'de demokratik ortamın gelişmesine yardımcı oluyordu. Vatandaş artık ülkede değişiklik istiyordu. Değişiklik isteğinin güçlü olması ise muhalefetin iktidar şansını artırıyordu. Yavaş yavaş ülkede oluşmaya başlayan tüccar sınıfı ile beraber eşraf da artık ülkenin tek egemeni olan CHP'den uzaklaşıyordu. Dünya koşullarının değişmesi tüccar ve eşraf kesimlerinin önüne yeni olanaklar açmakta ve bu kesimlerin bürokrasinin vesayetinden uzaklaşmasına neden olmaktaydı. Dünya Savaşı sonrasında artık yeni bir dünya kurulmaktadır ve her ülke konumunu buna göre belirlemektedir. Amerika'nın başı çektiği Batı bloğu demokrasi rejimini üçüncü dünya ülkelerine de ihraç etmeye çalışmakta ve kendi yanlarında yer alan ülkelere büyük yardımlar vaat etmektedir. Savaş sonrası yıllarda ekonominin öne geçmesiyle beraber tüccar ve eşraf, toplum içinde daha etkin bir düzeye gelir ve siyasal alanda daha büyük bir belirleyici rol üstlenir.

Demokrat Parti hareketi ülkedeki değişimleri yerinde izleyerek değişen toplumun yapısına göre bir politika geliştirmeye öncelik verir. Bir yandan tüccara, bir yandan toprak ağalarına dayanarak örgütlenmeye çalışan Demokrat Parti, CHP'nin katı ekonomik politikasından hoşnut olmayan eşrafı da kendi yanına çekince ülke çapında toplumsal etkinliği de kendi yanına çekebilmiş olur. Dinci ve şeriatçı çevrelerin Atatürk'e ve onun siyasal partisi olan CHP'ye karşı tutumları da

³⁵ Çeçen, *a.g.e.*, s. 199.

toplum içinde yeni arayışları beraberinde getiriyordu. Demokrat Parti hem daha liberal, hem de daha dinci bir tutum izleyerek iktidara karşı olan tüm toplum kesimlerini kendi yanında toplamayı başarabilmiştir. Yıllar süren tek parti yönetiminin yıpranmışlığı ve devletin bürokratik yapısının temsilcisi durumuna düşmek de, CHP'nin önemli handikaplarından olarak görünüyordu. 1950 öncesinde tüm koşullar CHP'nin karşısında, DP'nin ise yanında görünür ve bunun sonucunda ülkede iktidar değişimi yaşanır.³⁶

Türk demokrasi tarihinde 14 Mayıs 1950 genel seçimleri bir dönüm noktası olur.³⁷ Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra toplanan CHP Parti Divanı'nda Halkevlerine nasıl bir düzen verileceği konusu yeniden ele alınır. Öte yandan DP iktidarı, bu konudaki kararını uygulamaya koyabilmek için öncelikle geçmiş yıllarda devlet bütçesinden CHP'ye yapılmış olan yardımları açıklamayı uygun görür.³⁸ CHP, Cumhuriyet'in ve Türkiye Devleti'nin kurucusu Atatürk'ün kurduğu ve ölünceye kadar da genel başkanlığını yaptığı bir parti olup, bu partiye Atatürk'ün vasiyetnamesi ile önemli miktarda mal varlığı bıraktığı bilinmekteydi. Ayrıca tek parti döneminde, devlet-parti özdeşliğinin bir sonucu olarak, CHP'nin mal varlığı önemli ölçüde arttırılmıştı. DP'ye göre bu durum, CHP'nin mal varlığını da kullanarak, yeniden iktidarı ele geçirmesini sağlayabilirdi. İşte, DP iktidarının bu konudaki bütün korkusu bu düşünceden ileri gelmektedir.³⁹

Bunun üzerine DP'liler, CHP'ye devlet tarafından yapılan yardımlarını açıklamak üzere çeşitli konularda hazırladıkları önerileri meclise getirirler. İlk öneriler arasında yer alan Erzurum milletvekili Emrullah Nutku ve Antalya milletvekili Akif Sarioğlu'nun dört arkadaşı ile beraber verdikleri Halkevlerinin mallarına el konulmasıyla ilgili yasa önerisi, DP yöneticilerinin uyarısı üzerine geri aldırılır. Çünkü Parti yöneticileri bu tasarının yasalaşması ile Halkevlerinin tümünün ortadan kaldırılamayacağını düşünüyorlardı. Bu nedenle parti yönetiminin uyarıları doğrultusunda Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan ve 53 arkadaşı Halkevlerini

³⁶ Çeçen, *a.g.e.*, s. 203-204.

³⁷ Öztürk, Akyüz, Kaçar, *a.g.e.*, s. 168.

³⁸ Turan, *a.g.e.*, s. 242.

³⁹ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, s. 208.

tümünden yok eden bir yasa önergesi hazırladılar. Meclis'in 6 Ağustos 1951 tarihli oturumunda ele alınan yasa tasarısı epeyce tartışma yaratır ve iktidar partisi yaz aylarındaki ortamdan yararlanarak el çabukluğuyla Halkevlerini yok etmenin çabası içine girer.⁴⁰

Demokrat Parti'nin Halkevlerinin kapatılması amacıyla hazırladığı ve 11 Ağustos 1951 günü Resmi Gazete'de yayımlanan 5830 sayılı yasa önerisine, CHP ve Halkevleri sözcüklerinin geçmediği uzunca bir ad bulunmuştu: “*Resmi daire ve Müesseselerin Siyasi Partilere Bedelsiz Mal Devredemeyeceklerine ve Bu Daire ve Müesseselerde Münfesihi Derneklere Ait Olup Siyasi Partilere Terk Edilmiş Olan Gayrimenkul Mallarla bu Partiler Tarafından Genel Menfaatler için Yapılmış Olan Binaların Sahiplerine ve Hazineye İadesine Dair Kanun Teklifi*”.⁴¹

Yasa önerisi, yalnızca Türk Ocaklarından CHP'ye geçmiş olan yapıların ve malların Ocağa geri verilmesini değil, parti tarafından kamu yararına yaptırılmış olan binaların da devlet hazinesine mâledilmesini öngörüyordu.⁴²

Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci kurucusu ve eski ulusal şef İsmet İnönü, Atatürk'ün kültür örgütü olan Halkevlerinin kapatılması girişimi karşısında kendisinden beklenen karşı çıkışı yapmış ve Halkevleri ile ilgili yasa mecliste görüşülürken “*Getirilen tasarı, Halkevleri binalarını yeniden Türk Ocaklarına veriyor, Halkevlerini fiilen kaldırıyor. Hazineye intikal ettirdiği, Halkevlerini kapatma yetkisini hükümete veriyor. Halk Partisi'ne bağış olarak verilen malların kullanılmasına izin vermiyor. Geçmişteki karar ve uygulamaları geçersiz sayarak önemli bir anayasa yanlışı işliyor. Aylardan beri hükümet yetkilileri ile CHP yöneticilerinin Halkevleri konusundaki görüşmeleri sonuçsuz bırakılmıştır. Biz çok partili yaşama girdikten sonra Halkevlerinin tüm siyasal partileri hoşnut bırakacak biçimde çalışabilmesinin yollarını aradık. O zamanki ana muhalefet partisinin düşüncelerini öğrenmeye çalıştık. Halk Partisi'nin 1947 kurultayında, Halkevlerinin bir tesise dönüştürülmesi konusunda bir karar alarak bunu açıkladık. Bunu gerçekleştiremememizin nedeni o zamanki muhalefet partisi ile bir anlaşmaya*

⁴⁰ Ölçen, *a.g.e.*, s. 26-27; Hıfzı Topuz, *Dünyada ve Türkiye'de Kültür Politikaları*, Adam Yay., İstanbul, 1998, s. 57.

⁴¹ Turan, *a.g.e.*, s. 243; Çeçen, *a.g.e.*, s. 210-211.

⁴² Turan, *a.g.e.*, s. 243.

varılamamasıdır. 31.01.1951 tarihinde başbakanla anlaşmaya varılmış ve daha önce hazırlanan tesis projesi kendisine teslim edilmiştir. Uzun gecikmeden sonra karşıt bir proje geldi. Bunun üzerine 20.06.1951 tarihinde yeni bir projeyi teslim ettik. Bu proje hazırlıklarından sonra önümüzdeki tasarı birden ortaya çıkmıştır. Bu yasa önerisi hükümet ile Halkevleri konusunda olumlu bir anlaşmaya varılamayacağını göstermektedir. Bizim projemizin esası Halkevlerinin çalışmalarını sürdürmesiydi. Biz tesis düşüncesini temel alırken, iktidar kapatma hazırlıklarını sürdürüyormuş. Böylesine önemli bir konunun anlaşma ile yasal bir çözüme bağlanması yerine müsadere yoluna gidilmesinin yaratacağı sıkıntıları ülkemiz uzun yıllar çekecektir. Türk Ocakları binalarının Halkevlerine devredilmesi yetkili temsilcilerin huzurunda usulüne uygun bir biçimde yapılmıştır. Halk Partisi her zaman Türk Ocakları ile yakından ilgilenmiş ve bu kuruluşların istekleri ile gereksinmelerini karşılamıştır. Başlangıçta Türk Ocaklarının her isteği karşılanmıştır. Sonradan devrimler dönemine geçilince, Türk Ocakları yetersiz kaldılar ve bunun üzerine, ulusal kültür ve devrimler üzerine yeni bir örgütlenme arayışı gündeme gelince Halkevlerinin kuruluşuna gidildi. Türk Ocaklarının kapanmasına Atatürk Türk Ocağı yöneticileri ile beraber ve onların görüşlerini alarak karar verdi. Türk Ocaklarının gasbı söz konusu değildir. Türk Ocağı yöneticilerinin kendileri bu ocakların kapanmasını istemişlerdir. Atatürk'e yöneltilen suçlamayı kabul etmiyoruz. Ülkenin büyük kültür gereksinmesini karşılayan bu yirmi yıllık kuruluşlar kapatılmak istenmektedir. Halkevlerinden yetişen sanatçı ve aydınların sayısı sınırsızdır. Toplu yaşama uzak olan ülkemize kadın erkek katılımı ile sosyal amaçlı toplanma geleneğini Halkevleri getirmiştir. Devrimleri halka anlatmak ve korumak görevi Halkevlerine verilmişti. Halkevleri salonlarından siyasal partiler eşit olarak yararlanabiliyorlardı. Yaptıkları hizmetler düşünülürse Halkevlerinin kapatılması büyük bir yıkımdır. Halkevlerinin bağımsız bir tesise dönüştürmek yerine bakanlar kurulunun emrine bağlanması, bu kuruluşun binalarının iktidar partisinin istekleri doğrultusunda kullanıma açılmasını sağlayabilmek içindir. Suçlamaların adalet yolu doğal çözümüne gidilmesi gerekmektedir. Böyle bir yasa önerisinin adaletle ilgisi vardır denemez. Halkevlerinin bugün iki yüz milyon lira değerindeki binalarına el konulmaktadır. Tarihte müsadereye giden siyasal güçlerin hepsi mahkemelerden kaçınmışlardır. Bütün bu işlemler anayasanın ihlali anlamındadır. İktidar partisi

muhalefet partisini anayasa güvencesinden uzaklaştırmaktadır. Hareket hem usul hem de esas açısından anayasanın ihlalidir. Hepimizin görevi büyük ulusumuzun asil özelliklerine uygun hareket etmektir” sözleri ile Halkevleri hakkındaki düşüncelerini ve Halkevlerinin kapatılmasına karşı çıkışını ifade etmiştir.⁴³

Görüldüğü üzere CHP Genel Başkanı İsmet İnönü çok partili düzende demokrasinin gereği olarak Halkevlerinin bir partinin organı olmaktan çıkarılmasını; fakat işlevinin sürmesini istiyordu.⁴⁴ Diğer yeni kurulan partiler, dernekler ve vakıflarla beraber Halkevleri de bağımsız kültür kuruluşları olarak çalışmalarını sürdürebilirler ve Atatürk’ün kültür kuruluşları olarak ulusal kültür birikimine katkıda bulunabilirlerdi. Fakat yeni iktidar partisinin arkasında yer alan gerici kesimlerin amacı, Halkevleri aracılığı ile yürütülen yenilenmenin önünü tamamen kapatmak ve Atatürk zamanında başlatılan bu girişimi bütünüyle toplumdan silmekti. Bu doğrultuda DP yönetimine baskı yapıyorlar ve Halkevlerinin kapatılmasını istiyorlardı. DP ilk defa iktidara gelince bu baskılara dayanamayarak, Atatürk Devrimleri’nden verdiği ödünler arasına Halkevlerinin kapatılmasını da ekler.⁴⁵

Halkevleri ve CHP’nin mallarına el konulmasıyla ilgili 8 Ağustos 1951 ve 5830 sayılı yasa, çıktıktan hemen sonra uygulanır ve bütün ülkede var olan Halkevleri, Halk Partisi binaları ile diğer mal varlığına devletçe el konulur. Bu yönetmelik doğrultusunda Halk Partisi ve Halkevleri binalarına hükümet el koymuş ve muhalefet partisinin bütün mal varlığını elinden alınmış olur.⁴⁶ Bir kısım binaları yeniden açılan Türk Ocaklarına verilir, diğerleri de hazineye mâledilir.⁴⁷

Böylelikle, on dokuz yıl faaliyette bulunan Halkevleri kapatılmış⁴⁸ ve CHP’nin sahibi olduğu mallar elinden alınarak güçsüz bir hale getirilmesi hedeflenmiştir.⁴⁹ Böyle bir işlem ile DP, yılların siyasal örgütü olan CHP’ye karşı bir üstünlük sağlamıştır.⁵⁰

⁴³ Çeçen, *a.g.e.*, s. 206-209; Ölçen, *a.g.e.*, s. 27.

⁴⁴ Ölçen, *a.g.e.*, s. 31.

⁴⁵ Çeçen, *a.g.e.*, s. 210; Ölçen, *a.g.e.*, s. 31.

⁴⁶ Çeçen, *a.g.e.*, s. 212.

⁴⁷ Zeki Arıkan, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, *Atatürk Yolu*, C: VI, S. 23, İstanbul, 1999, s. 279.

⁴⁸ Şimşek, *a.g.e.*, s. 213.

⁴⁹ Neşe G. Yeşilkaya, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim Yay., İstanbul, 1999, s. 81.

⁵⁰ Çeçen, *a.g.e.*, s. 212-213.

Ancak Halkevlerine ait taşınır mallar özellikle kütüphane, arşiv, belge, fotoğraf gibi malzemelerin korunması için hiçbir önlem alınmamıştır.⁵¹ Halkevlerinin çıkardıkları dergiler, özgün yapıtlar, bütün eğitim ve kültür çalışmaları girişimleri durdurulmuştur.⁵² Olası hızla Halkevi kitaplıklarındaki kitaplar toplatılarak uygun alanlarda yakılmış, ya da depolara yığılarak okunması olanağı ortadan kaldırılmıştır.⁵³ Halkevlerinde bütün özverilikleriyle çalışan çok sayıda ülkücü öğretmen ve aydın etkisizleştirilmiştir. Gençliğe kendi yeteneğini özgürce geliştirme, çalışma, halka, eğitime, sanata hizmet ederek değerlendirilme olanağı bırakılmamış, buna direnenler de sindirilmeye çalışılmıştır.⁵⁴

Halkevleri, art arda açılan TTK (12 Nisan 1931) ve TDK (12 Temmuz 1932)⁵⁵ ile üçüz bir devrimin parçası olarak tanımlanmış ve Halkevlerinin bu kurumların taşra örgütü olarak çalıştığı kabul edilmiştir. Halkevlerinin kapatılması ile bu iki kurumun “araştırma ve derleme kanalları” tıkanmıştır. 1971 yılında Halkevlerinin kuruluş yıldönümü nedeniyle İsmet İnönü, Halkevlerinin kapatılmasını önleyememesini hayatının en büyük başarısızlığı olarak tanımlamıştır.⁵⁶

⁵¹ Arıkan, *a.g.m.*, s. 279.

⁵² Mehmet Rauf İnan, *Gazi'nin (Atatürk'ün) Halkçılık Ülküsü, Halkevleri ve Sonrası*, TTK, Ankara, 1998, s. 901-902.

⁵³ Ölçen, *a.g.e.*, s. 31; Firdevs Gümüšoğlu, *Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum*, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 2005, s. 144.

⁵⁴ İnan, *a.g.e.*, s. 902.

⁵⁵ Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1992, s. 316,323.

⁵⁶ Turan, *a.g.e.*, s. 246; Yeşilkaya, *a.g.e.*, s. 81.

5. BÖLÜM
İZMİR'DE AÇILAN HALKEVLERİ VE
İZMİR HALKEVİ'NİN KURULUŞ SÜRECİ İLE FAALİYETLERİNİ
DÜZENLEYEN İDARE HEYETİ

5.1. İZMİR'DE AÇILAN HALKEVLERİ

İzmir il sınırları içinde toplam 22 Halkevi açılmış ve faaliyette bulunmuştur. İzmir'de açılan ilk Halkevi, İzmir Halkevi'dir. 19 Şubat 1932 günü resmen açılmış ve faaliyetlerine başlamıştır. 19 Şubat 1932-24 Şubat 1946 tarihleri arasında açılan halkevlerinden bazılarının kültürel anlamda önemli sayılabilecek bir çalışması yoktur. Bununla beraber gerek yayımladıkları dergiler, gerekse kültürel anlamdaki diğer çalışmalarıyla İzmir, Bergama, Karşıyaka, Ödemiş, Urla ve Tire'deki halkevleri adından söz ettiren birer kültür kurumu olmayı başarmışlardır. Örneğin İzmir Halkevi daha açıldığı ilk günden itibaren, talimatnamede belirtilen hemen her alanda çalışma yaparken, Karşıyaka Halkevi laik Türkiye'nin benimsediği yeni hayat anlayışı doğrultusunda düzenlenen partiler, kültür geceleri ve konserlerle dikkat çekmiştir.

Tablo: 5.1. İzmir'de açılan halkevleri ve açılış tarihleri:¹

HALKEVİ'NİN ADI	AÇILIŞ TARİHİ
İzmir Halkevi	19 Şubat 1932
Urla Halkevi	24 Şubat 1933
Bergama Halkevi	22 Şubat 1934
Ödemiş Halkevi	22 Şubat 1934
Tire Halkevi	22 Şubat 1935
Bayındır Halkevi	20 Şubat 1938
Çeşme Halkevi	20 Şubat 1938
Dikili Halkevi	20 Şubat 1938

¹ Mustafa Özşarı, "Ege Bölgesi Halkevleri ve Yayın Çalışmaları", *Atatürk Yolu*, C: VI, S. 23, Mayıs 1999, s. 402-403.

Karşıyaka Halkevi	20 Şubat 1938
Kemalpaşa Halkevi	20 Şubat 1938
Kınık Halkevi	20 Şubat 1938
Kiraz Halkevi	20 Şubat 1938
Menemen Halkevi	20 Şubat 1938
Adağide Halkevi	19 Şubat 1939
Bademiye Halkevi	19 Şubat 1939
Birgi Halkevi	19 Şubat 1939
Kaymakçı Halkevi	19 Şubat 1939
Bornova Halkevi	21 Şubat 1943
Buca Halkevi	21 Şubat 1943
Torbali Halkevi	21 Şubat 1943
Kuşadası Halkevi	24 Şubat 1946
Seferihisar Halkevi	?

5.2. İZMİR HALKEVİ'NİN KURULUŞ SÜRECİ

Türkiye’de 19 Şubat 1932 tarihinde açılan 14 Halkevi arasında İzmir Halkevi de bulunmaktadır.² Günümüzde İzmir Devlet Tiyatrosu olarak kullanılan yer, o dönemde Halkevine ayrılmıştır. Bu yer aynı zamanda eski Türk Ocağı binasıdır. 1925 yılında yapımı için karar alınmış, ancak 1927 yılında tamamlanabilmiştir.³

İzmir Türk Ocağı 20 Ağustos 1912 tarihinde resmen kurulur. Ocak, faaliyetleriyle İzmir’in kültür hayatında önemli hizmetlerde bulunmuştur. İzmir Türk Ocağı’nın ilk reisi Necip Türkçü, genel sekreteri ise Mustafa Necati Beyler’dir. Vasıf Çınar, Haydar Rüştü gibi İzmir’in önemli şahsiyetleri ocağın önde gelen üyeleriydi. Ahmet Ağaoğlu, Hamdullah Suphi, Köprülüzade Fuat, Ali Canip, Aka Gündüz ve Kâzım Nami Beyler’in 1923 yılı Temmuz’unda İzmir Türk Ocağı’nda verdikleri

² Özsarı, *a.g.m.*, s. 402.

³ Günver Güneş, *İzmir Türk Ocağı Faaliyetleri (1923-1931)*, Dokuz Eylül Üniversitesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1990, s. 53-55; Yaşar Akyol, *İzmir Halkevi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2008, s. 59.

konferansın yankıları günlerce sürmüştür.⁴ Mondros Mütarekesi'nden sonra Mehmet Necip Bey ocağın başkanlığından çekilir, yerine Dr. Ethem Bey gelir. İdare heyetinin diğer üyeleri: Muharras-ı Mesul, ve Müdür Vasıf, Veznedar Ahmet Naili; âzalar Mustafa Necati ve Enver Beyler'dir. Bu sıralarda İzmir'i işgal etme hazırlığında bulunan İtilaf Devletleri'ne karşı koymak için Ocak hummalı bir çalışmanın içine girer. İzmir şehrindeki bütün cemiyet ve teşkilatlar tehlikenin büyüklüğü karşısında kendi aralarındaki anlaşmazlıkları bir tarafa bırakarak Türk Ocağı adı altında toplanırlar. Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmesi üzerine, Ocak dağılır. Üyelerin çoğu Millî Mücadele'ye katılır.⁵

Millî Mücadele yıllarından sonra İzmir Türk Ocağı, Anadolu'da açılan ilk ocaktır.⁶ 1923 yılında yeniden tesis edilen İzmir Türk Ocağı'nın açılmasında Vasıf Çınar ve Mustafa Necati Beyler'in katkısı büyüktür. 1924 yılında Türkiye genelindeki bütün Türk Ocakları, Ankara'da bulunan Türk Ocakları Genel Merkezi'ne bağlanır. İzmir Türk Ocağı da bu teşkilata girmesiyle maddi ve manevi desteklerle güçlenir. Kâzım Dirik Paşa'nın İzmir Valisi olmasıyla İzmir Türk Ocağı ile Halk Fırkası iç içe girer. Ocağın Halk Fırkası ile bu yakınlığı 1931 yılına kadar sürer.⁷

Binanın Halkevine dönüşme süreci 10 Nisan 1931'de başlar. Bilindiği gibi bu tarihte Türk Ocakları, olağanüstü bir kurultayla kendi kendini fesh eder, CHP'ye katılma kararı alır ve resmi işlemler başlatılır. Aynı işlemler zaman geçirilmeden İzmir'de de yapılır. 14 Nisan'da Ocakların Halk Fırkası'na katılma yönündeki kararı İzmir Türk Ocağı'na bildirilir ve Ocak, CHP İzmir Merkezine devredilir.

Özellikle 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında toplanan CHP Üçüncü Büyük Kongresi, Halkevlerinin açılmasını karara bağlayınca, 1931 yılı başlarından beri zaten bu yolda süren çalışmalar belirli bir hız kazanır. En önemli sorun, Halkevi için belirlenen amaçlara uygun bina bulmaktır. Bunun için partiye geçen Türk Ocağı binaları oldukça uygundur. Nitekim CHP Genel Sekreteri Recep Bey'in 23.06.1931

⁴ Sadiye Tutsak, *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002, s. 410.

⁵ Güneş, *a.g.t.*, s. 26-27.

⁶ Tutsak, *a.g.e.*, s. 410.

⁷ Güneş, *a.g.t.*, s. 28-30.

tarih ve 708 numaralı bir tamimle Ocakların eşya kıymetleri yanında, bunlardan “Halkevi tesisine yarayacak olanlar”ı da soruşturduğu görülür. Yanıtların ise, “Temmuz’un haftasına yetiştirilmesi”ni ister. Bunların gecikmesi üzerine, 25.07.1931 tarih ve 1449 numaralı yeni bir tamim gönderir.⁸

İzmir’deki Türk Ocağı binası da altı oda ve beş yüz kişilik salonuyla Halkevi çalışmaları için yeterli olmasa da, belirlenen amaçlara uygundur.⁹ Üstelik de buranın, CHP İzmir Vilayet Merkezi olmasına izin verilmemiş, binada çalışmalar eskiden olduğu gibi devam etmiştir. Diğer yandan bina, Eylül ayından itibaren İzmir basınında “Halkevi” olarak anılmıştır. Ancak bu tanımlama 1932 başlarına kadar fiili bir durumu ifade eder. Çünkü bu tarihe kadar binada programlanmış herhangi bir çalışma yoktur. Sadece bina değişik amaçlarla birtakım etkinliklerde kullanılmıştır. Bunda henüz Halkevleri teşkilatına ilişkin çalışmaların tamamlanmamış olması da bir etkidir. Nitekim daha 1931 Kasım’ında Halkevlerinin değişik şubelerine ait talimatnamenin tamamlanmasına çalışılmaktadır. Kaldı ki, İzmir’de ve ülke çapında buna benzer bazı binaların da Halkevi olarak tanımlandığı görülür. Örneğin İzmir’de Reşadiye’de geçici olarak halkevine sahip olan Hocasade Ahmet Bey’in Kırathanesi’nden bahsedilmektedir. Aynı şekilde Dolapkuyu CHP Nahiye Kongresi’nin Yapıcıoğlu Caddesi’nde bulunan halkevi binasında toplandığı duyurulmaktadır. Ankara’da ise Türk Tarih Cemiyeti’nin bulunduğu bina daha 21.07.1931’de “Halkevi” olarak tanımlanmaktadır.¹⁰

Dolayısıyla asıl planlı programlı çalışmaları ve yapılanmasıyla İzmir Halkevi’nin açılışı, ancak Halkevleri teşkilatına ilişkin çalışmaların sonuçlanması üzerine gündeme gelir. Bunu resmi olarak kamuoyuna ilk duyuran haber ise 20 Ocak 1932 tarihlidir. Buna göre, ülke çapında İzmir’inde aralarında bulunduğu 14 vilayetin Halkevleri açılacaktır. Haberi veren gazete aynı zamanda Halkevlerine ait talimatnameyi de tefrika halinde yayımlayarak halkı bu yönde bilgilendirir. 8 Şubat’tan itibaren ise konuya ilişkin haberler yoğunlaşır. Bunlara göre Halkevleri Talimatnamesi yeterli miktarda CHP İzmir Teşkilatına gelmiş ve ilgililere

⁸ Akyol, *a.g.e.*, s. 59-60.

⁹ “Evimizin Birinci Altı Aylık Çalışmaları”, *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 19.

¹⁰ Akyol, *a.g.e.*, s. 60-61.

bildirilmiştir. Buna göre 12 Şubat'ta İzmir Halkevi'nin açılış hazırlığı için "bazı meseleler" görüşülecektir.

Gerçekten de Halkevlerinin açılışından bir hafta önce Bahribaba'daki Halkevi'nde bir hazırlık toplantısı yapılmıştır. Toplantıda Vali Kâzım Dirik, Müstahkem Mevki Kumandanı Hüseyin Hüsni (Kalkışlı) Paşalar ile CHP Vilayet İdare Reisi Hacım Muhiddin (Çarıklı) Bey, Fırka heyetleri âzası, memurin, müdür ve reisleri, memurlar, kadın ve erkek öğretmenler ve daha birçok kişi hazır bulunmuştur. Saat 15.00'da konferans salonunda başlayan toplantıdan önce Hacım Muhiddin Bey bir konuşma yaparak, bu toplantının nedenini ve amacını açıklamıştır. Buna göre, Türk Ocaklarının feshine karar verildikten sonra bazı dedikodular olmuş ve bu kuruluşların memlekete yaptığı hizmetlerden bahsedilmiştir. Bu arada, Türk Ocaklarının yerini tutacak kuruluşlar oluşup oluşmayacağını soranlar olmuştur. İşte bu toplantı, herkes tarafından arzu edilen bir kuruluşun oluşmasını hazırlamak için yapılmıştır. Hacım Muhiddin Bey'den sonra Muallim Behzat Bey tarafından Halkevi Talimatnamesi okunmuş ve sonunda Halkevi şubelerine kayıtlar yapılmıştır.

16 Şubat 1932 tarihli gazeteler ise, Halkevi'nin Cuma günü (19 Şubat) merasimle açılacağını, bunun için hazırlıkların tamamlandığını bildirmiş ve Açılma Bayramı Programını vermiştir. Buna göre program şöyledir:

- 1- Piyano ile Erkek Muallim Mektebi talebesi tarafından İstiklal Marşı
- 2- Piyano ile Erkek Muallim Mektebi talebesi tarafından Cumhuriyet Yemini
- 3- Halkevi Talimatnamesi'nin açıklaması ve açılma merasimine dair hitabe (Erkek Muallim Mektebi Müdürü Refet Bey tarafından)
- 4- Erkek Lisesi'nden bir Efendi tarafından manzume
- 5- Halkevi'nin çalışma tarzına dair nutuk (İlk Tedrisat Müfettişi Asım İsmet Bey tarafından)
- 6- Kız Lisesi talebesinden bir hanım tarafından manzumenin okunması.

17 Şubat'ta Vali Kâzım Paşa, Anadolu gazetesine bir beyanatta bulunarak, Halkevi'nin Köycülük Şubesi'nin idaresini üstüne alacağını, çünkü bu şubede diğerlerine nazaran daha geniş bir mesai sahası olduğunu belirtmiştir. Bu arada İzmir Halkevi'nin açılışına fırkaya dahil olsun olmasın bütün İzmirli davet

edilmiştir.¹¹

İzmir Halkevi 19 Şubat 1932 günü diğer halkevlerine paralel olarak program gereğince resmen açılmıştır.¹² Açılış töreninden sonra herkese hangi şubelerde çalışacağına dair matbu kayıt pusulaları dağıtılmış, herkes bu kağıtlardan yazılı olan şubelerden bir veya ikisini seçerek işaretlemiş ve imzaladıktan sonra geri vermiştir. Bütün bu kağıtlar tasnif edildikten sonra, şubelere yazılanlar birer idare heyeti seçecekler ve her şubeden seçilecek bir üyeye de, genel bir idare heyeti oluşturulacaktır. Böylece İzmir Halkevi'nin 19 yıllık çalışması başlayacaktır.¹³

5.3. İZMİR HALKEVİ'NİN FAALİYETLERİNİ DÜZENLEYEN İDARE HEYETİ

5.3.1. Halkevi Başkanları

Halkevi Komite seçimleri 27 Şubat 1932 tarihinde başlamış ve 9 Mart 1932 tarihinde sona ermiştir. Temsilcilerin katılımıyla ilk genel idare heyeti 31 Mart 1932'de toplanmıştır. CHP İzmir Vilayeti İdare Heyeti, sırayla Avukat Tevfik Fikret, Cevdet Akömer, Avni Doğan, Şehime Yunus, Dr. Hüseyin Hulki Cura, Dr. Mithat Orel, Dr. Kamuran Örs, Mustafa Rahmi Balaban, Dr. Memduh Say, Said Odyak ve Vedide Baha Pars'ı başkanlığa seçmiştir.¹⁴

Halkevleri Talimatnamesi'ne göre Halkevi başkanları, bağlı bulunduğu yerin parti idare heyeti arasından seçilir ve bu heyet tarafından iş başına getirilirdi.¹⁵ Görevleri, Parti ile Halkevleri arasında her tür yazışmayı ve ilişkiyi sağlamak, yapılacak seçimleri ve toplantıları düzenleyerek, bunlara başkanlık etmek, yılda bir defa yapılan genel toplantıda üyelere çalışmalarla ilgili bilgi vermek olarak belirlenmiştir.¹⁶

¹¹ Akyol, *a.g.e.*, s. 61-62.

¹² Özsarı, *a.g.m.*, s. 402; Akyol, *a.g.e.*, s. 62.

¹³ Akyol, *a.g.e.*, s. 62.

¹⁴ Tutsak, *a.g.e.*, s. 413-414.

¹⁵ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yay., Ankara, 1997, s. 187.

¹⁶ Akyol, *a.g.e.*, s. 62.

5.3.2. Şube İdare Heyetleri

Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi'ne göre belirlenen tüm esaslar İzmir Halkevi Şubeleri'nde de uygulanmıştır. Buna göre 19 Şubat 1932 tarihli açılış töreninden hemen sonra tüm Halkevi şubeleri toplanarak (9 şube), komite üyelerini seçmişlerdir. Böylece İzmir Halkevi, dokuz şubenin tamamını tam teşekküllü açarak çalışmaya başlamıştır.¹⁷ Talimatname gereğince, Halkevleri ve şubelerinin yönetim kurullarının oluşturulduğu seçimler iki yılda bir yapılırdı.¹⁸ Bu esas itibarıyla İzmir Halkevi'nde de seçimler iki yılda bir yapılmıştır. Komiteye seçilen üyelere bazıları farklı nedenlerle (kişisel çekişmeler, iltimas vs.) ayrılmış ve değişiklikler yaşanmıştır.¹⁹ 1934 yılında bazı istifalar yaşanmış ve yeni seçim ile tekrar komite üyeleri belirlenmiştir. 1935 yılına gelindiğinde ise, CHP Vilayet İdare Heyeti Başkanı Yozgat Saylavı Avni Doğan İzmir Halkevi'ni yeniden kurmak için fırka genel sekreterliğinden talimat almıştır. Parti-devlet özdeşliğinin sağlanmaya çalışıldığından kaynaklanan bu durum sonucunda Avni Doğan Halkevi Başkanlığı'nı da kendi üzerine almıştır. Yapılan seçim sonucunda Halkevi'nin yeni idare heyeti belirlenmiştir.²⁰ Dolayısıyla 1936 yılında yapılması gereken şube komite seçimleri bir yıl sonraya, yani 1937'ye sarkmıştır²¹ ve 1937'de yeni üyeler belirlenmiştir.²² Fakat komite üyeleri sayısında eksiklikler yaşanmaktadır ve bu tarihlerde İzmir Halkevi sıkıntılı günler geçirmektedir.²³ İki yıl sonra 1939'daki seçimler sonucunda yeni komite üyeleri seçilir ve İzmir Halkevi bir canlanma dönemine girer. Fakat yine de bazı şubelerin komite üyeleri fazla, bazılarında da eksiktir.²⁴ 1941 yılındaki seçimlerde değişim yaşanır ve her şubeye eşit sayıda (5) üye seçilir.²⁵ 1943 yılında yeni seçim ile yeni yönetim kadrosu belirlenir. Bu isimler aynı zamanda düzenli

¹⁷ Akyol, *a.g.e.*, s. 64-65,67.

¹⁸ Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 78; Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000, s. 105.

¹⁹ Akyol, *a.g.e.*, s. 67.

²⁰ Akyol, *a.g.e.*, s. 71.

²¹ "Halkevinde Muhtelif Şubeler Üyeleri Toplanacak", *Anadolu*, 12 Ocak 1937, s. 6; "Halkevinde Bugün Toplantı Var", *Anadolu*, 17 Ocak 1937, s. 2.

²² Akyol, *a.g.e.*, s. 71.

²³ Akyol, *a.g.e.*, s. 73.

²⁴ "Halkevinde Bir Toplantı Yapıldı", *Anadolu*, 31 Ocak 1939, s. 1; Akyol, *a.g.e.*, s. 73.

²⁵ "Halkevinde Faaliyet", *Anadolu*, 2 Mart 1941, s. 2; Akyol, *a.g.e.*, s. 75-77.

olarak saptanılabilen en son komite üyeleridir.²⁶ 1945, 1947, 1949 yıllarına ilişkin bilgi ise, sadece 1946 yılında İzmir Halkevi Spor Şubesi'nin 1946'da bir Satranç Kolu kurduğu ve idare heyetine dair verdiği haber olmuştur.²⁷

5.3.3. Halkevi Yönetim Kurulu

Bir halkevinin yönetim kurulu, o halkevine bağlı şubelerin yönetim kurulları tarafından seçilen delegelerden oluşurdu.²⁸ Bu delegeler, şube üyelerinden herhangi birisi olabileceği gibi, şube başkanları da olabilirdi. Bunlar haftada en az bir kez toplanırlardı.²⁹

Bu görevler dışında Halkevleri Yönetim Kurulu altı ayda bir, genel sekreterliğe Halkevi konusunda rapor gönderirdi. Bu raporların birer örneğini de bağlı bulunduğu yerin Parti İdare Heyeti'ne verirlerdi. Şube komite üyeleri gibi bunlar da iki yılda bir seçilirlerdi.³⁰ Ayrıca önceki dönemlerde görev yapan üyeler yeniden seçilebilirlerdi.³¹ Yalnız ana, baba, çocuklar ve kardeşlerin bir arada seçilmeleri uygun değildi.

Halkevi Yönetim Kurulu'na Halkevi başkanı başkanlık ederdi. Halkevi başkanının mazereti olduğu zaman, üyelerden vekil bırakacağı kişi başkan olurdu. Aldıkları karar çoğunluk kararlarıydı. Oylar eşit olursa başkanın bulunduğu taraf çoğunluk sayılırdı.

Bu bilgiler dahilinde İzmir Halkevi'nin ilk (1932'de) yönetim kurulunu oluşturan isimler ise;

Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi'nden Benal Nevzat Hanım

Güzel Sanatlar Şubesi'nde Osmanoğlu Lemi Bey

Temsil Şubesi'nden Nihat Şevki Bey

Spor Şubesi'nden Ali Halim Bey

Sosyal Yardım Şubesi'nden Necmettin Bey

²⁶ “İzmir Haberleri”, *Fikirler*, C: IX, S. 244-245, 15 Mart 1943, s. 18-19.

²⁷ “Satranç Turnuvası”, *Anadolu*, 7 Nisan 1946, s. 2; Akyol, *a.g.e.*, s. 79.

²⁸ Şimşek, *a.g.e.*, s. 77.

²⁹ Çeçen, *a.g.e.*, s. 105. (Ayrıca Bkz.: *HİTT*, Mad. 43, *CHPHÖ*, Mad. 22).

³⁰ Akyol, *a.g.e.*, s. 79.

³¹ Şimşek, *a.g.e.*, s. 78.

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi'nden Şekür Bey
Kütüphane ve Yayın Şubesi'nden Avukat Münir Bey
Köycülük Şubesi'nden Ziraatçı Rahmi Bey
Müze ve Sergi Şubesi'nden Ferit Beyler'dir.

1934, 1935 ve 1937 yıllarında birtakım nedenlerden dolayı yönetim kurulu üyeleri belirlenememiş ya da eksik olarak belirlenmiştir. 1939 yılında belirlenen yönetim kurulu üyeleri ise, aynı zamanda görebildiğimiz en son düzenli yönetim kurulu listesini oluşturan isimlerdir. Bunlar: Ali Rıza Özkut, Faik Onural, Ayşe Akıncı, Tahsin Gürel, Osman Yunus, Reşit Gürol, Haluk Tanju, Rahmi Balaban ve Muzaffer Uras'tır. Bundan sonra 1941, 1943, 1945, 1947 ve 1949 yıllarında beş seçim yapılmıştır. Fakat yönetim kuruluna seçilen delegeler belirlenememiştir.³²

³² Akyol, *a.g.e.*, s. 79-80.

6. BÖLÜM

İZMİR HALKEVİ'NİN ŞUBE FAALİYETLERİ

6.1. DİL, TARİH, EDEBİYAT ŞUBESİ

Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi İdare Heyeti ve şube çalışanları, ilk iş olarak İzmir'in tarihi ve Aydınogulları tarihini yazmakla meşgul olmuşlardır.¹ İzmir'de yaşayan ünlü kişilerin hayatı ve yaptıkları işler hakkında incelemeler yapılması kararlaştırılmıştır.² Bunun üzerine İzmir'in ünlülerinden merhum Tokâdizâde Şekip Bey'in daha önce basılmamış yazılarını, tercüme edilmiş halini, felsefesini toplu olmak üzere kıymetli bir eser hazırlamışlardır.³ Söz konusu kitap 1933 yılında İzmir Halkevi'nin ilk yayını olarak çıkmıştır. Şube, Aydınogulları tarihi hakkında seri halinde neşriyatta bulunmuş, İzmir şehrine ait rehberin tarihi kısmını hazırlamış, İzmir ve Ege Bölgesi'nde yetişen ve unutulmuş şairlerin yaşamları ve yapıtlarını toplayarak bir antoloji hazırlamış, vilayetin söz derleme işleriyle ilgilenmiş, büyük bayramlarda "Güzel Günler" mecmuasını yayımlamaya başlamış ve değişik konularda konferanslar vermiştir.⁴ Genel arkeolojik eserlerin tanınmasına yarayacak bir arkeoloji rehberi bastırılması için hazırlığa başlanmıştır.⁵

1927 yılında çıkarılmaya başlanan Fikirler dergisi yayın krizine girmiş ve 1936'dan itibaren (133. sayıdan) dergi, İzmir Halkevi'ne bağlanmıştır. Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi bu derginin çıkarılması işini üzerine almıştır.⁶

Bu kolun sembolünde, ancak kuvvetli bir kültürün millî ruhtan ilham alarak yaratıcı eser verebileceği gösterilmek istenmiştir. Dil ve Edebiyat grafikleri; konferansları, anma törenlerini ve neşriyatı ifadelendirmiştir.⁷ Halkevleri, Türk Dil

¹ T.C. İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü İstatistik Yıllığı 1931-1932, Bilgi Matbaası, İzmir, 1933, s. 250.

² "Tarih Çalışmaları", *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 20.

³ T.C. İzmir Vilayeti, s. 250.

⁴ Yaşar Akyol, *İzmir Halkevi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2008, s. 97.

⁵ "Tarih Çalışmaları", *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 21.

⁶ Mustafa Şahin, Semiha Kalyoncu Şahin, *Mustafa Rahmi Balaban (Hayatı, Eserleri, Mektupları ve Düşünceleri)*, BERKSAV (Bergama Kültür ve Sanat Vakfı) Yayını, İzmir, 1994, s. 25; Akyol, *a.g.e.*, s. 97.

⁷ "Tarih ve Müze Kolu Çalışmaları", *Fikirler*, S. 222-223, 31 Ekim 1941, s. 20-21.

Kurumu'nun tabii ajanları olmuşlardır. Edebiyat kolları, düzenlediği gezilerde hem mahalli dil üzerinde etütler yapmış, hem de folklor malzemesi toplamışlardır.⁸ 1937 yılında, endekste bulunmayan kelimeler derlenmiş (80 adet) ve CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilmiştir.

Tarih çalışmaları kapsamında İzmir'de yaşamış ünlülerin hayatı ve yaptıkları işler hakkında evrak hazinesinde incelemeler yapılması programa konmuştur. Tarih bakımından önemli olan konular hakkında büyük ilgi uyandıran konferanslar verilmiştir.⁹ Edebiyat çalışmaları kapsamında da divan edebiyatı, tanzimat edebiyatı, halk edebiyatı konularını kapsayan sıra konferanslar düzenlenmiştir.¹⁰ Örneğin bu yıl içerisinde Halkevi salonunda Hakkı Baha Pars tarafından "Dil İnkılâbımız" hakkında konferans,¹¹ Mustafa Rahmi Balaban tarafından da "Türk Felsefe Tarihi" konulu bir konferans verilmiştir.¹² Belli günlerde tören yapılması düşünülmüş ve Abdülhak Hamit Tarhan'ın ölümünden dolayı da bir anma gecesi düzenlenmiştir. Bu münasebetle Fikirler dergisinin Hamit'in büyük hatırasına sunulan özel bir nüshası çıkarılmıştır.¹³ Muhitte edebî bir gelişme yaratabilmek için en güzel eseri yazacak olanı ödüllendirmek üzere yarışmalar düzenlenmiştir.¹⁴

Cumhuriyet Bayramı'nın kutlanması vesilesi ile devrimler üzerine konferanslar düzenlenmiş; 1934, 1935 yıllarında olduğu gibi 1937 yılında da dil hakkında konferans verilerek dil bayramı kutlanmış, ayrıca tarih kurultayı hakkında konferans verilmiş ve bir de 28.11.1937'de "Hatay Gecesi" düzenlenmiştir.¹⁵ Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi her hafta çeşitli konulara ait düzenlediği konferanslara 1939 yılında da Cahit Tanyol'un "Edebiyatımızın Bugünü" konulu ve Şahap Gürsel'in "Sanatta Gaye" isimli konferans ile devam etmiş ve bu konferanslar hoparlör ile halka dinletilmiştir.¹⁶

⁸ Behzat Minez, "Halkevlerimiz ve Sosyal Yaşayışımızdaki Rollerini", *Fikirler*, C: XI, S. 308-309, 1 Mart 1946, s. 11.

⁹ "Dil ve Tarih Çalışmaları", *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 20.

¹⁰ "Edebiyat Çalışmaları", *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart- 15 Nisan 1938, s. 21.

¹¹ "Halkevinde Kıymetli Bir Konferans Verilecek", *Halkın Sesi*, 17 Kasım 1932, s. 4.

¹² "Konferans", *Halkın Sesi*, 7 Aralık 1932, s. 2.

¹³ "Edebiyat Çalışmaları", *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 21.

¹⁴ "Edebiyat Çalışmaları", *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 21; "Dil, Tarih, Edebiyat", *Fikirler*, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 53.

¹⁵ "Dil, Tarih, Edebiyat", *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 53-54.

¹⁶ "Halkevimizin Mayıs ayı içindeki çalışmaları", *Fikirler*, C: VII, S. 188, 1 Haziran 1939, s. 14.

Yine aynı yıl içinde Halkevi salonunda Enver Ziya Karal tarafından “İtilaf Devletleri ve İzmir”, M. Ali Bilgişin tarafından “Türk İnkılâbında Devletçilik ve Ticaret Serbestisi”, Sabri Esat Siyavuşgil tarafından da “Folklor ve Psikoloji” konulu konferanslar verileceği de önceden duyurulmuştur.¹⁷ Ayrıca çeşitli vesilelerle Hatay’ın ana vatana ilhaki, Lozan Zaferi, 9 Eylül Kurtuluş Bayramı gibi özel günlerde düzenlenen törenlere çok sayıda vatandaş katılmıştır.¹⁸

1941 yılında yine Dil-Edebiyat çalışmaları kapsamında Fikirler dergisinin basımına devam edilmiş ve Murtaza Gürkaynak tarafından hazırlanan “Edebiyatımızda İzmir” adlı kitap bastırılarak bütün Halkevleri kütüphanelerine dağıtılmıştır. 29 Ekim gününün layık olduğu şekilde kutlanmasını sağlayarak “Türkiye Cumhuriyeti Nasıl Kuruldu”, “Türk Medeniyetinin Cihana Yayılışı”, “İş ve İş Disiplini” konulu konferanslar verilmiştir. Ayrıca önemli kişileri anma etkinlikleri arasında Yunus Emre ve Namık Kemal’in eserlerinin tanıtılması da yer almış ve “Edebiyatımızda Vatan ve Millet” ile Aristo’nun “Ahlâk” adlı eserleri bastırılmıştır. İnönü Zaferi’nin yıldönümü, hazırlanan program dahilinde kutlanan etkinlikler arasındadır.¹⁹

1942 yılında konferanslar ve anma törenleri devam etmiş, Halkevi yayını olarak çıkan eserlerin 17’si bu şube tarafından hazırlanmıştır.²⁰ 1943 yılında Fikirler dergisinin daha verimli çıkmasını temin işi ile uğraşılmıştır.²¹ Tevfik Fikret’in ölüm yıldönümü dolayısıyla 19.08.1943’te Halkevi’nde toplantı yapılmış ve Ziya Somar tarafından onun hayatını ve eserlerini tahlil eden bir konferans verilmiştir. 26.09.1943 tarihinde Halkevi salonunda Dil Bayramı kutlanmıştır. Ziraat, hayvan ve hayvan sevgisi üzerine konferanslar verilmiştir.²²

1944 yılında Dil- Edebiyat kolu, Fikirler dergisini daha faydalı bir hale getirmek için bir yazı heyeti seçmiştir. Bundaki amaç ise; inkılâba bütün varlığı ile hizmet etmektir. Ayrıca İzmir’i, tarihi, ekonomisi, folkloru, efeleri ile gittikçe daha

¹⁷ “Halkevinde Konferanslar”, *Anadolu*, 7 Nisan 1939, s. 2.

¹⁸ “Halkevimizin Çalışmaları”, *Fikirler*, C: VII, S. 191, 15 Ağustos 1939, s. 12.

¹⁹ “Evimiz Çalışmaları”, *Fikirler*, S. 217-218, 1 Mayıs 1941, s. 16.

²⁰ Kemal Özertem, “İzmir Halkevi Çalışmaları”, *Fikirler*, S. 226-227, Ocak-Şubat 1942, s. 25.

²¹ “Evimiz Çalışmaları”, *Fikirler*, C: IX, S. 248-249, 30 Haziran 1943, s. 28.

²² “Evimiz Çalışmaları”, *Fikirler*, C: IX, S. 254-255, 30 Eylül 1943, s. 23.

iyi, daha derin aksettirmektir.²³ Bu yıl da, İzmir ve İzmirliileri ilgilendiren konferanslar serisi devam etmiş, şiir geceleri düzenlenmiştir.²⁴

Halkevleri'nin yıldönümü nedeniyle hazırlanan programda Halkevi reisi Hilmi Ziya Apak "Halkevleri" konulu bir konuşma yapmıştır.²⁵ İkinci İnönü Zaferi dolayısıyla 1 Nisan 1946'da Halkevi'nde zaferin önemini belirten konuşmalar yapılmıştır. 23 Nisan bayramı da zengin bir törenle kutlanmıştır.²⁶ Bu kol, 10 Kasım 1946 günü Atatürk'ün ölüm yıldönümü töreni düzenlemiş ve bu törene memleketin bütün aydın tabakası ve halk katılmıştır.²⁷

1949 yılına kadar İzmir Halkevi'nin Dil, Tarih ve Edebiyat şubesi 23 konferans düzenlemiştir.²⁸ 1949 yılında da bu kolun faaliyetleri; konferanslar, Fikirler Dergisi'nin yayımlanması, törenler ve müsabakalar olarak belirtilmiştir.²⁹ Konferansların, İzmir gibi ticari hayatı ilk planda gelen memleketimizde önemli olduğu vurgulanmakta ve yurttaşların sıkılmadan ilgi ile takip edebilecekleri 23 konferans verildiği kaydedilmektedir. Şube ayrıca, fuarın amplifikasyon tesisinden yararlanarak, millî bayramlarda oradan bütün şehre hitap etme imkânı bulmuştur.³⁰

6.2. GÜZEL SANATLAR ŞUBESİ

Şube, ilk olarak değerli öğretmenler idaresinde müzik dersleri verdimiştir. Çeşitli mahallerden halk şarkıları ve notaları getirtilmiş, 40 kişilik İzmir Halkevi Orkestrası oluşturulmuştur ve büyük ilgi gören konserler verilmiştir.³¹ İlk konser, şube üyelerinden Piyanist Ömer Refik Bey tarafından 11 Aralık 1932'de verilmiştir.³² Ayrıca şube, resim sergisi açmak için hazırlıklara başlamıştır.³³

²³ "Evimiz Çalışmaları", *Fikirler*, C: X, S. 272-275, 30 Haziran-31 Temmuz 1944, s. 24.

²⁴ "Evimiz Çalışmaları", *Fikirler*, C: X, S. 276-277, 31 Ağustos 1944, s. 16.

²⁵ "Halkevlerinin Yıldönümü", *Yeni Asır*, 24 Şubat 1946, s. 2.

²⁶ "Halkevi Haberleri", *Fikirler*, C: XI, S. 312-313, 1 Mayıs 1946, s. 20.

²⁷ "Halkevi Haberleri", *Fikirler*, S. 326-327, Aralık 1946, s. 40.

²⁸ Sadiye Tutsak, *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002, s. 414.

²⁹ "Halkevimizin Çalışmaları", *Fikirler*, S. 21 (Yeni Seri), 21 Mart 1949, s. 36.

³⁰ Akyol, *a.g.e.*, s. 99.

³¹ *T.C. İzmir Vilayeti*, s. 249.

³² Akyol, *a.g.e.*, s. 99.

³³ *T.C. İzmir Vilayeti*, s. 249.

1933 yılında şube, piyano, keman, şan derslerine devam etmiş, haftada bir gün umuma mahsus konser vermiştir. 1934'te bir salon orkestrası kurulmuş, on beş günde bir konserler verilmiş, müzik dersleri sürdürülürken 40 kişilik senfoni orkestrası faaliyetlerine devam etmiştir. 1935 yılında ise, senfonik orkestra konserlerine devam ederken şube, mandolin, caz, salon orkestrası takımları kurmuş, balo ve eğlencelere katılmış, 18 gence bir resim atölyesi açmış ve hazırlanan tabloları 9 Eylül Panayırı'nda sergilemiştir.³⁴

1937'de birbirini müteakip sergiler açılmasına karar verilerek eski eserler ve el işlemleri sergisi açılmıştır.³⁵ Ayrıca memlekette müzik kültürünün aşılmasının ancak halkımıza güzel eserlerin dinletilmesi ile mümkün olacağını bilen komite, umumi konserlere önem vermiştir. Bu amaçla da Mozart, Bethoven gibi ünlü kişilerin eserlerinden oluşan zengin programlı konserler düzenlemiştir.³⁶ Orkestranın bazı eksik aletleri İstanbul Konservatuvarı'ndan temin edilmiştir. Müziğin herhangi bir şubesine başlamak isteyen amatörler içinse şan, keman, mandolin sınıfı açılmıştır.³⁷ Büyük bir orkestranın oluşumuna imkân görülemediğinden oda musikisi üzerinde çalışılmış ve bu iş için ayrılan kişiler halka çok sayıda konser vermişlerdir. Enstrüman kursunun genişletilmesi düşüncesi doğmuş ve kursta yetişecek kişilerin yardımı ile büyük bir orkestra kurulması planlanmıştır.³⁸ Resim çalışmaları içinse İzmir'deki ressamların hemen hepsinin katılımı ile Halkevi salonunda 150 tablolu bir resim sergisi açılmıştır.³⁹ Sergi büyük ilgi gördüğü için İzmir Enternasyonal Fuarı'nda bir galeri oluşturma fikri gündeme gelmiştir. Civar il ve ilçelerde Halkevi vasıtası ile sergiler açmaya karar verilmiştir.⁴⁰ Halka sanat zevki vermek için belli gecelerde projeksiyon ile sanat eserlerinin gösterilmesi kararlaştırılmıştır.⁴¹

Şube 1939 yılında hoparlör tesisatından istifade edip müzik yayını yapma kararı vermiştir. Ayrıca açılan beşinci resim sergisine büyük ilgi gösterilmiş ve 200'e

³⁴ Akyol, *a.g.e.*, s. 100.

³⁵ Hamdi Nüzhet Çançar, "Halkımızda Sanat Terbiyesi", *Fikirler*, C: VII, S. 148, 1 Haziran 1937, s. 4.

³⁶ "Müzik Kısmı Çalışmaları", *Fikirler*, C: XIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 22.

³⁷ "Müzik Kısmı Çalışmaları", *Fikirler*, C: XIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 22-23.

³⁸ "Musiki Kolu", *Fikirler*, C: XIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 56.

³⁹ "Resim Kısmı Çalışmaları", *Fikirler*, C: XIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 23.

⁴⁰ "Resim Kısmı Çalışmaları", *Fikirler*, C: XIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 24-25.

⁴¹ "Ar Komitesi", *Fikirler*, C: XIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 55.

yakın eser sergilenmiştir.⁴² Müziksever İzmir gençleri, Halkevi'nde büyük sanatkar Şopen'in eserlerinden oluşan bir "Şopen Gecesi" düzenlemişlerdir.⁴³ 1940 yılında ise CHP, müzik çalışmalarına yeni bir hız vermeye karar verir. Koro olarak türkü söylemek çok nadir olduğu için ilk olarak koro çalışmaları ele alınır.⁴⁴ 1941'de Ferit Enver idaresindeki koro, muntazam çalışmalarına devam etmiş, mandolin kolu fuarın açık olduğu zamanlarda müzik yayını yapmıştır. Ayrıca halkın resim sergisine olan ilgisi artmıştır.⁴⁵ Yine bu yıl içinde Halkevi'nde Ekrem Üngör ve Verda Üngör resitali teknik ve ifade yönünden takdir görmüştür.⁴⁶ 1942 yılında da sergi, resim, konser ve aile toplantıları devam etmiştir.⁴⁷ "Ege Ressamları Resim Sergisi" açılmış, piyano dersleri devam etmiş, amatör müzisyenler Halkevi'ne davet edilerek halkın müzik terbiyesi konusu araştırılmış, Batı tekniğiyle bestelenmiş halk türküleri yapılması ve yazılmasına karar verilmiştir.⁴⁸

1943 yılı, çok fazla sayıda etkinliğin gerçekleştiği yıl olmuştur. Rahmi Balaban Halkevi başkanı olur. Bu yıl özellikle koronun kadrosunun gelişimine çalışılması, özellikle çocukların müzik çalışmasına birinci derecede yer verme kararı alınır.⁴⁹ Mozart, Bach gibi önemli kişilerin yanında genç elemanlar da konserler vermiştir.⁵⁰ Bach, Schubert, Beethoven, Albeniz, Chopin'in eserlerinden oluşan klasik müzik konserleri verilmiştir. Ayrıca ortaokul öğrencileri Halkevi salonunda resim sergileri açmışlardır.⁵¹ Şube 1944 yılında programına, enstrüman, fotoğraf ve resim kursları açmayı, aile geceleri tertibi gibi önemli işleri de almıştır.⁵² Verilen konserler arasında Bayan Fevziye'nin şan konseri ve Ankara'dan İzmir Halkevi'ne gelmiş olan Nedim Otyam'ın millî müzik gecesi, Naci Gündem idaresindeki mandolinata konserleri çok takdir ve rağbet gören konserler olmuşlardır.⁵³

⁴² "Halkevimizin Çalışmaları", *Fikirler*, C: VII, S. 189, 15 Haziran 1939, s. 13.

⁴³ "Halkevinde Şopen Gecesi" *Anadolu*, 21 Mart 1939, s. 6.

⁴⁴ "Koro İşimiz", *Fikirler*, C: IX, S. 202, 15 Haziran 1940, s. 12.

⁴⁵ "Evimiz Çalışmaları", *Fikirler*, S. 216-218, 1 Mayıs 1941, s. 16,18.

⁴⁶ "Halkevinde Ekrem Üngör, Verda Üngör Resitali", *Fikirler*, S. 224, 15 Aralık 1941, s. 10.

⁴⁷ Özertem, *a.g.m.*, s. 25.

⁴⁸ Akyol, *a.g.e.*, s. 101.

⁴⁹ "İzmir Haberleri", *Fikirler*, C: IX, S. 244-245, 15 Mart 1943, s. 20-21.

⁵⁰ "Halkevinde Genç Elemanların Konseri" *Fikirler*, S. 246-247, 15 Nisan 1943, s. 32.

⁵¹ "Evimiz Çalışmaları", *Fikirler*, C: IX, S. 248-249, 30 Haziran 1943, s. 27.

⁵² "Evimiz çalışmaları", *Fikirler*, C: X, S. 276-277, 31 Ağustos 1944, s. 16.

⁵³ "Evimiz Çalışmaları", *Fikirler*, C: X, S. 272-275, 30 Haziran-31 Temmuz 1944, s. 24.

1945'te en önemli olay Halkevlerinin 13. açılış yıldönümünde İzmir Halkevi'nin Ankara'ya çağrılmasıdır. Güzel Sanatlar Şubesi Ankara'da bir konser verir. İzmir'de de konserler devam ederken, gelenekselleşen Ege Ressamları Resim Sergisi dikkat çekmiştir.⁵⁴ 1946 yılında İzmir Şehir Orkestrası Halkevi'nde yetişmiş birçok elemandan istifade etmiş, bu da orkestranın kısa sürede elde ettiği başarıda, Halkevi'nin hissesinin olduğunu göstermektedir.⁵⁵ Flüt ve koro ile sunulan halk türküleri konseri büyük ilgi görmüş, 1045 dinleyici gelmiştir. Güzel Sanatlar müzik kolunun katılımı ile "Himmetin Oğlu" piyesi genç amatörlerin de katılımı ile Karşıyaka Halkevi'nde başarı ile temsil edilmiştir.⁵⁶ Halk türküleri ve bağlama kursunun yanı sıra⁵⁷ Merzifon Ortaokul resim öğretmeni Hayri Engin'in yağlı boya, sulu boya ve karakalemle oluşan 147 parçadan oluşan, 10 gün açık kalan ve 1145 ziyaretçinin geldiği resim sergisi açılmıştır.⁵⁸ İstanbul Konsevatuvarı'ndan mezun olan Selma Göktepe'nin keman konseri ve halk türküleri konserleri düzenlenmiştir. Salon Orkestrası ve Şehir Orkestrası'nın katılımı ile de çalışmalar haftada bir iki kez olmak üzere devam etmiştir.⁵⁹ Ressam Abit Elder ve Rıza Hiti'nin öğretmenlikleri altında çalışan gençler 50'den fazla yağlı boya tablosu için resim sergisi açma hazırlığına girişmişlerdir.⁶⁰

1947 yılında Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası solistlerinden Enver Kapelman son konserini İzmir Halkevi'nde vermiştir.⁶¹ Ayrıca İzmir Sağır, Dilsiz ve Körler Kurumu'nun mandolin birliği de Halkevi'nde bir konser vermiştir. Sergi konusunda ise, Tilkilik Kız Ortaokulu öğrencilerinin hazırladıkları resimler halka gösterilmiştir. 1948 yılında Abidin Elderoğlu'nun 70 resimlik bir sergisi, Halkevi Başkanı Vedide Baha Pars'ın konuşmasıyla açılmıştır.⁶²

1949 yılında Güzel Sanatlar Şubesi'nin çalışmaları müzik ve resim olmak üzere iki yönden belirtilmiştir. Müzik alanında son iki yıl içinde verilen konser sayısı

⁵⁴ Akyol, *a.g.e.*, s. 101-102.

⁵⁵ "Halkevlerimiz ve Sosyal Yaşayışımızdaki Roller", *Fikirler*, C: XI, S. 308-309, 1 Mart 1946, s. 11.

⁵⁶ "Halkevi Haberleri", *Fikirler*, C: XI, S. 318-319, 1 Ağustos 1946, s. 14.

⁵⁷ Akyol, *a.g.e.*, s. 102.

⁵⁸ "Halkevi Haberleri", *Fikirler*, C: XI, S. 318-319, 1 Ağustos 1946, s. 14.

⁵⁹ "Halkevi Haberleri", *Fikirler*, C: XI, S. 322-323, 1 Ekim 1946, s. 22.

⁶⁰ "Halkevi Haberleri", *Fikirler*, S. 326-327, Aralık 1946, s. 39-40.

⁶¹ "Enver Kapelman Halkevimizde", *Fikirler*, S. 330, Şubat 1947, s. 37.

⁶² Akyol, *a.g.e.*, s. 102.

56, bu konserlere gelen sayısı ise 21.177 olarak belirtilmiştir. Bu arada Ankara ve İstanbul'dan değerli sanatkârlar da davet edilmiştir.⁶³ Kırk kişilik Senfoni Orkestrasının verdiği konserler Alsancak, Karşıyaka ve Ödemiş Halkevleri'nde tekrar edilmiştir. Gençler arasında müzik sevgisi yaratabilmek amacı ile piyano, keman, viyolonsel, mandolin ve bağlama kursları açılmıştır.⁶⁴ Resim alanında ise, şehrin iki değerli ressamı tarafından idare edilen iki kurs düzenli olarak devam etmiştir. Kurslardan birincisi yağlı boya, diğeri karakalem ile resim çalışmalarını temin etmiş ve bu kurslardan faydalanan bazı amatörler Akademi'ye başarı ile kaydedilmişlerdir. 7 resim sergisi açılmış, 7.372 kişi tarafından ziyaret edilmiştir.⁶⁵

6.3. TEMSİL ŞUBESİ

Halkevlerinin yaratan ve yaşatan çalışmaları arasında en önemlilerinden birisini de temsil faaliyetleri teşkil etmiştir.⁶⁶

Halkevleri tiyatro kolları yönetmeliğinde de oyun dağarcığını ilgilendiren iki belirgin görüş yer almıştır: Birincisi; köylünün, kasabalının, kentlinin tiyatro gereksinimini karşılamak. İkincisi ise, ülke ve toplum için yararlı öğretilerde bulunmak. Birinci görüşte yer alan düşünce, her çağdaş toplumun uyguladığı bir sanat kuralıdır. İkinci görüşün temel dayanağı ise Kemalizm'dir.⁶⁷

Bu açıdan Cumhuriyet'in ilk yıllarında tiyatro, devlet tarafından son derece ciddiye alınan, desteklenen, halk eğitimi kapsamında değerlendirilen bir sanat olmuştur. Tiyatro, devletin egemen düşüncesinin yayılmasında etkili bir araç olarak değerlendirilmiştir. Örneğin 1789 Fransız Devrimi sırasında, devrim düşüncesinin

⁶³ "Halkevimizin Çalışmaları", *Fikirler*, S. 21 (Yeni Seri), 21 Mart 1949, s. 37.

⁶⁴ Tutsak, *a.g.e.*, s. 414.

⁶⁵ "Halkevimizin Çalışmaları", *Fikirler*, S. 21 (Yeni Seri), 21 Mart 1949, s. 38.

⁶⁶ Temsillere verilen ağırlığın en önemli nedenlerinden birisi yazılı kültürün görece zayıflığıdır. Temsiller, görsel-işitsel özellikler ile okur-yazarlık engelini/koşulunu aştığı gibi, seyretme ve eğlence yönleri ile insanları çekmektedir. Bir diğeri ise inandırıcılıktır. Anadolu insanı kültürel özelliğinden ötürü, yaşamın gerçeği ile sanatın gerçeğini ayırıştırarak donanıma sahip değildir. Dolayısıyla sahnede kendisine sunulan "ideolojik gerçek"e inanmaya yatkındır. Bu durumlardan dolayı Halkevi ve Halkodalarında, ayrıca bu kurumların desteğiyle okul vb. mekânlarda çok sayıda oyun sahnelenir (Levent Boyacıoğlu, "Tek Parti Döneminde İnkılâp Temsilleri", *Tarih ve Toplum*, C: XVII, S. 102, İletişim Yay., Haziran 1992, s. 31-32).

⁶⁷ Nurhan Karadağ, "Halkevleri Oyun Dağarcığı: 1932-1951", *Erdem*, C: V, S. 13, Ankara, Ocak 1989, s. 81.

yayılması amacıyla tiyatroya yer verilmiştir. Bizde de Cumhuriyet dönemiyle birlikte tiyatro, hem egemen düşüncenin yayılması ve bir eğitim aracı olarak görülmesi, hem de uygarlık göstergesi olması sebebiyle ele alınmış, önemli bir vasıta kabul edilerek kullanılmaya çalışılmıştır.⁶⁸

Halkevleri ve Halkodalarında oynanan oyunların önemli bir bölümü ulusal bilinci, Türklük bilincini yaygınlaştırmak için yazılmıştır. Türkler'in Orta Asya'dan Anadolu'ya girişlerine kadar olan bölümlerde, bu evrelerdeki Türklerin yaşamı, savaşları, uygarlıkları büyük bir coşku ile anlatılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu dönemi ya işlenmemiş, ya da Yeni Türkiye Devleti'nin karşıtı olarak olumsuz yanları ele alınmıştır. Oyunlara, Kemalist ilkeler ışığında yapılan yenilikler konu olmuştur.⁶⁹

Görüldüğü üzere inkılâp temsilleri, resmi ideolojinin halka iletilmesinde önemli bir rol üstlenmiş,⁷⁰ Halkevleri temsil şubelerinde oynanan oyunların ana konularını, devrimin ilkeleri, halkı eğitimi, Kurtuluş Savaşı, köy hayatı, Türklük, yobazlık, hurafeler, ekonomik zorluklar vs. oluşturmuştur.⁷¹

Bu dönemde İzmir'in tek amatör tiyatro eylemi de Halkevine dayanmaktadır.⁷²

1932 yılında İzmir Halkevi Temsil Şubesi, millî bayramlarda değişik işçi kuruluşlarına 15 temsil vermiştir.⁷³ 19 Nisan 1932 günü Amerikan Koleji talebeleri tarafından bayramın ikinci günü akşamı bir temsil verilmiş, bu temsile İstiklâl Marşı ile başlanmış, monologlar yapılmış, manzumeler okunmuş, Kafkas ve Hollanda dansı yapılmıştır.⁷⁴ 9 Haziran 1932 günü Halk Fırkası himayesinde bulunan Şehit Teyyareciler Temsil Heyeti, Halkevinde öksüz çocuklar menfaatine bir temsil vermiştir.⁷⁵ Bu yıl içinde temsil şubesi, başta İzmir'e gelen Başbakan İsmet İnönü olmak üzere değişik kişi ve kuruluşlara Nihat Şevki Bey'in "Ergenekon" adlı

⁶⁸ Seda B. Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, AAM Yayını, Ankara, 2010, s. 457-458.

⁶⁹ Karadağ, *a.g.m.*, s. 102.

⁷⁰ Boyacıoğlu, *a.g.m.*, s. 30.

⁷¹ Uluskan, *a.g.e.*, s. 463.

⁷² Fikret Tartan, *İzmir Devlet Tiyatrosu*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2004, s. 12.

⁷³ T.C. *İzmir Vilayeti*, s. 249.

⁷⁴ "Halkevinde Kolej Talebesi Müsamere Verdi", *Anadolu*, 19 Nisan 1932, s. 2.

⁷⁵ "Halkevindeki Müsamere Güzel Oldu", *Anadolu*, 10 Haziran 1932, s. 2.

yapıtını, Tütüncü kızlarına ait bir perdelik “Facia” ile “Devlet Kuşu” adlı temsili oynamıştır.⁷⁶ Ayrıca bu yılda şube, işçi vatandaşlar şerefine bir temsil vermiştir. Birçoğu henüz böyle temsil vs. görmeyen işçiler bu ilgiden çok memnun olmuşlardır. Halkevi de, her hafta birer temsil vermeyi taahhüt etmiştir.⁷⁷

1933 yılında Temsil Şubesi, “Metem” piyesi ile şimdikiye kadar verdiği piyeslerin en güzelini verir.⁷⁸ Bu yıl içinde 23 temsil verilmiş ve bu temsillerde 12.000 kişi bulunmuştur. Bunlardan bazıları arasında Musahipzade Celal’in “İstanbul Efendisi”, Yaşar Nabi Nayır’ın “Metem”, Aka Gündüz’ün “Beyaz Kahraman” ve “Köy Muallimi” ve Faruk Nafiz Çamlıbel’in “Kahraman”, ayrıca “Ebedi Serseriler”, “Beyimin Avrupa’dan Dönüşü” gibi oyunlar vardır.⁷⁹

1933 yılı içinde şubeyi ilgilendiren önemli bir gelişme Maarif Vekaleti’nin Maarif Müdürlükleri’ne gönderdiği bir genelgedir. Buna göre özellikle öğretmenlerden temsil şubelerinde çalışmaları istenmektedir. Son olarak şube, Sami Bey’in ölümü üzerine bir “Sami Gecesi” düzenlemiş ve bundan elde edilecek gelirle mezar yaptırmayı düşünmüştür.⁸⁰

1934 ve 1935 yıllarında şube değişik nedenlerle çalışmamış, sadece Münir Hayri Bey’in “Tırtıllar” adlı operetini oynamıştır.⁸¹ 1936 yılında ise “Akın”, “İstiklâl”, “Zoraki Tabip” ve “Kahraman” piyesleri oynanmıştır.⁸²

1937 yılında Halkevleri on binlerce kişiyi çatısı altına toplamıştır. İzmir Halkevi’nde verilen temsillerin sayısı 27’ye çıkmıştır. Çeşitli konularda oynanan piyeslerin sayısı artmıştır. Bunlardan bazıları İzmir Halkevi’nde (İstiklâl, Merakî, Zoraki Tabip, Hülleci, Kör, Hissei Şayia, Yurdum İçin), bazıları da okullarda (Tohum, Dalkavuklar, Alil Kemancı, İnkılâp Hareketleri) sahneye konmuştur. Gösterilere halkın gösterdiği fazla rağbet yüzünden her temsil üç dört kez temsil

⁷⁶ Akyol, *a.g.e.*, s. 103.

⁷⁷ “Tütün İşçileri Halkevinde Toplandılar ve Şereflerine Bir Müsamere Verildi”, *Hizmet*, 5 Haziran 1932, s. 2.

⁷⁸ “Halkevi Temsil Kolu Metem’yi Muvaffakiyetle Temsil Etti”, *Anadolu*, 25 Nisan 1933, s. 2.

⁷⁹ Boyacıoğlu, *a.g.m.*, s. 33-35; Akyol, *a.g.e.*, s. 103.

⁸⁰ Akyol, *a.g.e.*, s. 103.

⁸¹ “Halkevinde Tırtıllar Komediisi Temsil Edilecektir”, *Anadolu*, 15 Şubat 1934, s. 3; Akyol, *a.g.e.*, s. 103.

⁸² “Halkevinde Akın”, *Anadolu*, 29 Şubat 1936, s. 3; Akyol, *a.g.e.*, s. 104.

edilmek mecburiyetinde kalınmıştır.⁸³ Haziran sonunda mevsim gereği temsiller tatil edilmişse de yer uygun olduğundan Karantina Ocağı sahnesinde “Hissei Şayia”, “Merakî” ve “Ana” piyesleri temsil edilmiştir. Sonbahar temsillerinde “Ceza Kanunu” Cumhuriyet Bayramı gecesinde verilmiş ve onun arkasından “Devrim Yolcuları” iki kez sahneye konulmuştur. “Yaşayan Ölü”, “Babaların Günahı”, “Belkis” piyesleri de temsil programına dahil edilmiştir.⁸⁴ CHP Genel Sekreterliği’nin isteğine uyarak Halkevi’nde tiyatro oyunlarının yanı sıra, zaman zaman Karagöz ve ortaoyunu da düzenlenmiştir.⁸⁵ Bunun için bir uzman bulunmuş Halkevi Başkanlığı’nın ve yönetim kurulunun kararı ile temsil koluna alınmıştır. Karagöz için portatif bir sahne yaptırılmış ve gösterilecek eserler yönetim kurulunun onayından geçirilmiştir.⁸⁶ Bunun için gerekli dekorlar tamamlanmış, her ihtiyacı karşılayacak yeni dekorlar oluşturulmuştur.⁸⁷

1938 yılında Halkevi, her Cumartesi akşamı Karagöz göstermeğe başlamıştır.⁸⁸ Bununla birlikte Karagözcü Hayri Altıok her Perşembe halka gösteri yapmış ve yakın ilçelere gönderilmiştir.⁸⁹ Ayrıca bu yıl “Devrim Yolcuları” ve “Ana” piyesleri tekrar oynanmıştır.⁹⁰ Bu arada üniversiteliler Halkevinde, B. Lebit’in “Süt” adlı piyesini temsil etmişlerdir.⁹¹

⁸³ “Gösterit Şubesi, *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 26-27.

⁸⁴ “Gösterit Komitesi”, *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 57.

⁸⁵ Tartan, *a.g.e.*, s. 13.

⁸⁶ “Gösterit Komitesi”, *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 57.

⁸⁷ “Gösterit Komitesi”, *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 58.

⁸⁸ “Halkevi Haberleri”, *Fikirler*, C: VII, S. 165, 15 Şubat 1938, s. 16. Cumhuriyetin kendi iletilerini yaymak için yararlandığı bir başka halk kültürü ürünü Karagöz’dür. Karagöz, Halkevleri tarafından toplumun en geniş kesimlerine bilginin, haberin ve eğlencenin taşındığı kanal görevini görmüştür. Karagöz’ün modernleştirilmesini savunanlar, çağdaş gelişmeleri, cumhuriyetin gerçekleştirdiği devrimleri, modern dünyayı halka aktaracak en etkili araçlardan birisinin Karagöz olduğu konusunda birleşirler. Sözlü kültürü yaşayan, okur-yazar oranı düşük Türkiye gibi bir toplum için Karagöz’ün en önemli “halk terbiyesi” araçlarından birisi olduğunu savunurlar. Cumhuriyet, çağdaş bir toplum ve devlet inşa etmek istediğine göre, o hedefi gerçekleştirecek eğitilmiş insan kaynağına ihtiyaç vardır. Karagöz gibi halkın yüzyıllardır bildiği, seyrettiği, seyrederken güldüğü ve düşündüğü bir ürün, yeni devletin bu amacına (halkın eğitim düzeyini yükseltme amacına) ulaşması için bulunmaz bir nimettir (Daha geniş bilgi için bkz.: Nazife Güngör (der.), *Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil, Kültür, Eğitim*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara, 2007, s. 674-675).

⁸⁹ Tartan, *a.g.e.*, s. 14.

⁹⁰ Akyol, *a.g.e.*, s. 104; “Halkevi Köşesi”, *Anadolu*, 15 Ocak 1938, s. 7.

⁹¹ “Halkevindeki Müsamere”, *Anadolu*, 15 Şubat 1938, s. 7.

1939 yılında “Baba”, “Kanun Adanı”,⁹² “Kavga Sonu”⁹³ ve Dikili felaketzedeleri menfaatine “Sekizinci” piyesleri oynanmıştır.⁹⁴ 1940-1941 yıllarında ise temsil koluna ait düşünceler şu iki esas üzerinde toplanmıştır:

- 1- II. Dünya Savaşı dolayısıyla temsil unsurlarının askere gitmesi
- 2- Onların yerini dolduracak diğer unsurların seçilip yetiştirilememesi

İşte bu iki ana esastan dolayı bölge temsil kolundan istenilen faaliyet elde edilememişse de, yine de mümkün olduğunca faaliyetlerden geri kalmamaya çalışılmıştır. Bu bağlamda sanatkâr Raşit Rıza ve Burhanettin Bey’in Halkevi’nde temsil vermeleri konusunda kendilerine gerekli kolaylıklar sağlanmıştır. İbnürrefik Ahmet Nuri’nin “Himmetin Oğlu” piyesi Kültür Lisesi tarafından Halkevi sahnesinde oynanmıştır. Bunu takiben temsil kolu tarafından “Taş Parçası” ve “Yanlış Yol” piyesleri oynanmıştır. Askere giden kişilerden boşalan yerleri doldurmak amacıyla yeni bir idare heyeti seçilmiştir. Bu heyetin ilk tespit ettiği konulardan biri de sinema faaliyetinin daha geniş bir hale getirilmesi olmuştur. Özellikle köy kalkınması göz önünde tutularak sinemayı en uzak köylere götürmek gibi bir çalışma programı düzenlenmiş ve halka zaman zaman filmler gösterilmiştir.⁹⁵ 1940 ve 1941 yıllarında toplam 26 ortaoyununun gösterisini 48.400 kişi izlemiştir.⁹⁶

1942 yılında 142 temsil verilmiş, Halkevinde ve köylerde 16 kez Karagöz oynatılmış, Halkevinde, fuarda ve köylerde 108 defa sinema gösterilmiş, 18 ortaoyunu verilmiş ve bu sinema, temsil ve oyunları 348.537 kişi seyretmiştir.⁹⁷ “Himmetin Oğlu” piyesi bu yıl da üç kez oynanmıştır. 30 Ağustos ve “Bir Adam Yaratmak” piyeslerinin de hazırlığına başlanmıştır. İzmir Halkevi’nde “Kör”, “Akıl İdarehanesi”, “İnsan Sarrafı ve Evlilik Şurubu” oyunları da oynanmıştır.⁹⁸

1943 yılında şube, Halkevi sahnesinde Palavra, Kör, Erkek Kukla, Yanlış Yol adlı piyesler oynanırken, temsil kolu üyeleri Seydiköy ve Pınarbaşı’na giderek de

⁹² “Halkevinde Bayram Eğlenceleri”, *Anadolu*, 31 Ocak 1939, s. 7.

⁹³ “Halkevimizin Çalışmaları”, *Fikirler*, C: VII, S. 189, 15 Haziran 1939, s. 13.

⁹⁴ “Halkevimizin Eylül Ayı İçindeki Çalışma Faaliyeti”, *Fikirler*, C: VII, S. 193, 1 Kasım 1939, s. 14.

⁹⁵ “Temsil Kolu Hakkında”, *Fikirler*, S. 217-218, 1 Mayıs 1941, s. 22.

⁹⁶ Tartan, *a.g.e.*, s. 14

⁹⁷ Özertem, *a.g.m.*, s. 26.

⁹⁸ Akyol, *a.g.e.*, s. 105.

burada halka temsiller vermişlerdir.⁹⁹ 30 Ağustos Zafer Bayramı gecesi Halkevi Temsil heyeti “Bir Ses” piyesi ve “Okumuş Adam” komedisini oynamıştır. Cumhuriyet’in 20. yıldönümü için Reşat Nuri’nin “Bir Yağmur Gezisi” adlı piyesinin hazırlığına başlanmıştır. İzmir Enternasyonal Fuarı’nda açık havada gösterilen filmler halkın büyük ilgisini çekmiştir.¹⁰⁰ Ayrıca şube, “Kanun Adamı” piyesini temsil ederken “Ak Akça” komedisini hazırlamakla meşgul olmuştur.¹⁰¹

1944 yılında şubenin, tiyatro çalışmalarını düzenli kılabilmek adına (Ekim 1944’te) yeni bir öğretmen kadrosuyla bir tiyatro kursu açılmıştır. Kursta psikolojiyi Ziya Somar, Edebiyatı Hikmet İlaydın, Sanat ve tiyatro tarihini Hikmet Bozkurt, sahne tekniği ve makyaj derslerini Osman Çay, müzik derlerini Hamdi Akay gibi şehrin tanınmış öğretmenleri vermiştir.¹⁰² Gençleri güzel ve serbest konuşturmaya alıştırmak için ortaokulların son sınıflarıyla meslek okullarının ikinci devre sınıflarına ve liselere devam eden öğrencilere özgü olmak üzere bir hitabet yarışması düzenlenmiştir.¹⁰³ Okul dışı gençler için ise, Güzel Şiir Okuma Müsabakası düzenlenmiştir.¹⁰⁴

1945 yılında Dil ve Edebiyat Şubesi ile yardımlaşarak bir “Güzel Şiir Okuma Müsabakası” düzenlenmiştir. Bir de “Temaşa” konulu yarışma düzenlenmiştir. Ayrıca “Züğürtler”, “Bir Gemi”, “Yapışkanlık”, ve Vedat Nedim Tör’ün “İmralı’nın İnsanları” adlı oyunları oynanmıştır.¹⁰⁵

1946 yılında şehir tiyatrosunu kurmakla meşgul olan İzmir’de, temsil kolu halkın sahne arzularına cevap vermeye çalışan yegâne kuruluştur. Bu yıl da temsil edilen piyesler arasında, Halkevlerinin yıldönümü kutlama programında Molier’in “Hastalık Hastası”,¹⁰⁶ İkinci İnönü Zaferi yıldönümünü nedeniyle de “Para Delisi”

⁹⁹ “Evimiz Çalışmaları”, *Fikirler*, C: IX, S. 248-249, 30 Haziran 1943, s. 27.

¹⁰⁰ “Evimiz Çalışmaları”, *Fikirler*, C: IX, S. 254-255, 30 Eylül 1943, s. 22.

¹⁰¹ “Evimiz Çalışmaları”, *Fikirler*, C: IX, S. 258-259, 30 Kasım 1943, s. 24.

¹⁰² “Evimiz Çalışmaları”, *Fikirler*, C: X, S. 276-277, 31 Ağustos 1944, s. 16; Tartan, *a.g.e.*, s. 14; Efdal Sevinçli, *İzmir’de Tiyatro*, Ege Yayıncılık, İzmir, 1994, s. 71.

¹⁰³ Akyol, *a.g.e.*, s. 105.

¹⁰⁴ “Halkevinde Müsabaka”, *Anadolu*, 10 Mart 1944, s. 2.

¹⁰⁵ “Halkevinde Şiir Yazma ve Okuma Müsabakası Açıldı”, *Anadolu*, 6 Şubat 1945, s. 2; “Halkevinde Temaşa Mevzuu Üzerinde Müsabaka”, *Anadolu*, 8 Nisan 1945, s. 2; “Halkevinde Temsil”, *Anadolu*, 18 Şubat 1945, s. 2; “Temsil”, *Anadolu*, 22 Nisan 1945, s. 2.

¹⁰⁶ “Halkevlerinin Yıldönümü”, *Yeni Asır*, 24 Şubat 1946, s. 2; Minez, *a.g.m.*, s. 11.

piyesi programda yer almıştır.¹⁰⁷ Ayrıca temsil kolu Seferihisar'a gitmiş ve Halkevi'nde "Bir Doktorun Ödevi",¹⁰⁸ Kuşadası'nda da "Yapışkanlık" piyesini oynamıştır.¹⁰⁹ Yine bu yıl içinde temsil kolu ile Güzel Sanatlar Şubesi'nin müzik kolu ortaklaşa "Himmetin Oğlu" piyesini temsil etmiş ve bu temsile 1175 izleyici katılmıştır.¹¹⁰ Şube, 1947 yılında gösterilecek olan "Uludağ" adlı piyes için de çalışmalara başlamıştır.¹¹¹ 1948 yılında "Bir Adam Yaratmak" (oyunun hazırlanışına İzmir Şehir Tiyatroları oyuncularını yardım etmişlerdir) ve "Kör" adlı oyunlar oynanmıştır.

Bu oyunların genel olarak 3-10 gösteri için hazırlandığı bilinmektedir. Oyunlar çoğunlukla CHP Gösteri Yayınları (daha sonra CHP Yeni Seri Temsil Yayınları) arasından seçilmektedir ve ulusal bayram günlerinde oynanmıştır.¹¹²

1949 yılında kuvvetli bir rejisörün bulunmaması nedeniyle temsil kolu dağınık ve sistemsiz çalışmalarına rağmen sahneye 12 eser koyabilmiştir. Parasız olarak verilen bu temsillere büyük kalabalıklar rağbet etmiş ise de gençlikte sanat zevkinin gelişmesi bakımından istenilen verim alınamamıştır. Şehir tiyatrosunun yanması yüzünden son üç aydır temsillerin Halkevinde verilmesi, meraklı gençlerin bol bol tiyatroya devam ederek gelişmeleri bakımından büyük bir kazanç olmuştur.¹¹³

Kemalizmin yaygınlaşmasını, kökleşmesini amaçlayan oyunların yanında, genelde halkın tiyatro gereksinimini karşılamak, tiyatronun eğitici ve eğlendirici özelliklerini, dönemindeki deyişle bedii zevkle (estetik tat ile) bütünlemek için de Shakespeare, Moliere, Sophokles, Müsahipzade Celal, Ahmet Vefik Paşa'nın Moliere adapteleri gibi oyunlar da oynanmıştır. CHP Genel Sekreterliği bu konuya gereken ilgiyi göstermiştir.¹¹⁴

¹⁰⁷ "Halkevi Haberleri", *Fikirler*, C: XI, S. 312-313, 1 Mayıs 1946, s. 20.

¹⁰⁸ "Halkevi Haberleri", *Fikirler*, C: XI, S. 314-315, 1 Haziran 1946, s. 16.

¹⁰⁹ "Halkevi Haberleri", *Fikirler*, C: XI, S. 316-317, 1 Temmuz 1946, s. 18.

¹¹⁰ "Halkevi Haberleri", *Fikirler*, C: XI, S. 318-319, 1 Ağustos 1946, s. 14.

¹¹¹ "Halkevi Haberleri", *Fikirler*, S. 326-327, Aralık 1946, s. 39.

¹¹² Tartan, *a.g.e.*, s. 13.

¹¹³ "Halkevimizin Çalışmaları", *Fikirler*, S. 21 (Yeni Seri), 21 Mart 1949, s. 40.

¹¹⁴ Karadağ, *a.g.m.*, s. 120.

6.4. SPOR ŞUBESİ

İzmir Halkevi Spor Şubesi atletizmden futbola, güreşten dağcılığa hemen hemen sporun her dalıyla ilgilenmiştir.¹¹⁵ Şube, 1932 yılında İzmir'deki gayri federe kulüpleri birleştirmiş ve belediyenin halkevine verdiği bir sahayı muntazam bir halk stadı haline getirmiştir. Değişik tarihlerde federe ve gayri federe kulüplere kupa koymak suretiyle müsabakalar yaptırmış, atletizmin memleketimizde gelişmesini temine çalışmıştır.¹¹⁶ Ayrıca bu yıl Türkiye Eskrim Birincilikleri İzmir Halkevi'nde yapılmıştır.

1933 yılında halk stadında düzenli olarak spor egzersizlerine devam edilmiş, güreş, denizcilik ve atletizm sporlarının bölgede gelişmesine çalışılmıştır. Bunun için bir şehir koşusu düzenlenmiş ve kazananlara madalyalar verileceği duyurulmuştur. İzmir Avcılar Cemiyeti'nin de Spor Şubesi'ne katılacağı haberleri çıkmıştır.

1934 yılında şube, on iki kulübün çalışmalarında düzenleyici olmuş, güreş, deniz sporları, avcılık gibi sporların yayılmasına ve kuvvetlenmesine çalışmıştır. 250 avcı Halkevi'ne kaydedilmiş ve Halkevi Talimatnamesi kuralları içinde çalışmışlardır. Bu yıl içinde bir spor bayramı yapılmış, birincilere madalyalar verilmiştir.

1935 yılında şube, bir atletizm bayramı, lig maçları, futbol maçı, bisiklet yarışı düzenlemiş, bir hakem kursu açarak sekiz genci hazırlamıştır. Avcılar da yaptıkları süre avlarında ürüne zarar verici 176 hayvan öldürmüştür. Arkasından avcılar bayramı ve atış yarışmaları yapılmıştır. 1936-1937 yıllarında avcılar kolu sayılmazsa spor şubesinin pek faaliyeti olmamıştır. 1936 Nisan'ında Halkevi ligi tamamlanmış ve avcılar süre avları düzenlemişlerdir.¹¹⁷

Dağcılık ve avcılık kolu Haziran 1937'den Aralık 1937'ye kadar 20 seferde 50 kamyonla av ve süre avı gezisi düzenlemiş, her kamyonda yaklaşık 1150 sporcu bulunmuştur. Bu geziler Eşme, Çeşme, Urla, Değirmendere, Kemalpaşa, Menemen

¹¹⁵ Akyol, *a.g.e.*, s. 106.

¹¹⁶ *T.C. İzmir Vilayeti*, s. 249.

¹¹⁷ Akyol, *a.g.e.*, s. 106-108.

ve yörelere yapılmıştır.¹¹⁸ Ayrıca avcılık sporunun teşviki amacıyla üyeler arasında yapılan verimli propagandalar sayesinde üyelerden birçok avcı birkaç vilayet aşarak Balıkesir, Ankara, Isparta Söke, Elvanlar gibi uzak yerlerde avlanmışlar ve oradaki avcılarla tanışıp iyi etkiler bırakma imkânı bulmuşlardır.¹¹⁹

Avcılar kulübünün salonu vahşi hayvanlar ve kuşlar tahnit müzesi haline getirilmiş ve bunun zenginleşmesi için bütçenin yeterliği oranında bazı yeni eserler ilave edilmiştir. Ayrıca avcı üyeler arasında bulunan doktorlar, köylere gittikçe hasta yurttaşları muayene ve tedavi ederek yardımda bulunmuşlardır.¹²⁰

1938 yılında şubenin düzenlediği spor bayramında Türklerin spora olan katkıları anlatılmıştır.¹²¹ Bir de Halkevi salonunda “Gürbüz Çocuk” yarışması yapılmıştır.¹²² 1939 yılında şube, güreş ve boks maçları düzenlemiştir. Spor bayramında hentbol, basketbol, kız ve erkek okulları öğrenci maçları yapılmış, kazananlara yağlı boya tablo hediye edilmiştir. Ayrıca bir bilardo müsabakası düzenlenmiştir.¹²³ Alsancak Spor Sahası’nda düzenlenen bayrama 2000 seyirci katılmıştır. Ayrıca Avcılar kolu Torbalı Doğancılar Köyü’ne de süreklilik avları düzenlemiştir.¹²⁴

1940 yılında Spor Şubesi’nin değişik tarihlerde yapmış olduğu güreş, boks, yelken, kürek, yüzme ve atıcılık müsabakalarında:

65 güreşçi arasında yapılan güreş müsabakalarına 2.950, 9 boks maçına 3.075, halk tipi kürek, yelken, şarpi yelken ve yüzme müsabakalarına katılan denizci sayısı 120’dir. 1 Temmuz’da yapılan deniz bayramına ise 7.000 kişi katılmıştır. Avcılar kulübünün 450 üyesinin düzenlediği 35 av gezisine 1.950 kişi katılmıştır. CHP Genel Sekreterliği’nden gönderilen atış tüfeği ile 50 keskin nişancı yetiştirilmiştir. Parti genel merkezinden gönderilen pek çok jimnastik aleti olmasına rağmen, Halkevi binasının yetersizliğinden dolayı beden terbiyesi hareketleri yaptırılmamıştır. Bunun temini için yeni bütçeye konan tahsisatla bina yanındaki

¹¹⁸ “Spor Komitesi”, *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 72.

¹¹⁹ “Spor Şubesi,” *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 29.

¹²⁰ “Spor Şubesi”, *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart- 15 Nisan 1938, s. 30.

¹²¹ “Halkevimizin Spor Bayramı”, *Fikirler*, C: VII, S. 172, 1 Temmuz 1938, s. 11.

¹²² Akyol, *a.g.e.*, s. 107.

¹²³ “Halkevimizin Mayıs Ayı İçindeki Çalışmaları”, *Fikirler*, C: VII, S. 188, 1 Haziran 1939, s. 14.

¹²⁴ “Halkevimizin Çalışmaları”, *Fikirler*, C: VII, S. 189, 15 Haziran 1939, s. 13.

boş arsada yaptırılacak pornik kum havuzu vb. çalıştırma araçlarının hazırlanmasına çalışılmıştır. Spor kolunun denizcilik bölümüne kayıtlı gençler her gün sabah akşam yüzme ve kürek çekme idmanlarına devam etmişlerdir.¹²⁵

1941 yılında İzmir Halkevi Spor kolu programında faaliyetler, yaz ve kış sporları olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Halkevi spor kolu yaz sporlarında fazla yer vermekle beraber, kara sporlarını da canlı tutmaya çalışmış, bunu da aletli ve aletsiz jimnastik faaliyeti olarak ikiye ayırmıştır. Bunlar için gereken sahayı da temin etmiş ve burada gereken jimnastik aletlerini faal hale getirmiştir. Kış sporları tasnifinde ise, jimnastik programı yine özel bir yer tutmuştur. Boksa daha bir önem verilirken, millî oyunların başında gelen zeybek oyununa da gereken değer verilmiştir. Ayrıca bilardo, masa tenisi gibi oyunlar da ihmal edilmemiştir.¹²⁶ Atletizm dalında da 7.500 metrelik bir koşu düzenlenmiştir.¹²⁷

1942'de 5 deniz sporları müsabakası, 99 av gezisi, 2 güreş, 5 atletizm müsabakası düzenlenmiş; bu gezi ve müsabakalara 13.336 sporcu katılırken, 58.500 yurttaş da izleyici olarak bulunmuştur.¹²⁸

1943 yılında Halkevi binasında haftada iki kez verilen eskrim ve boks derslerinden başka, her gün ayrı ayrı, kadın ve erkeğe ait olmak üzere; masa tenisi kalkan, güreş, kılıç eğitimleri yaptırılmış, atletik jimnastiğe ve hemen bütün atletik oyunlara yer verilmiştir. Ayrıca dağ yürüyüşleri yapılmış, bayrak ve büst dikme müsabakaları düzenlenmiş, kır koşuları, bisiklet yarışı yapılmıştır.¹²⁹ 10.06.1943 tarihinde İnciraltı'nda kızlar için 50 metre serbest yüzme müsabakaları düzenlenmiş; 17.06.1943 tarihinde de yine İnciraltı yüzme havuzlarında bir yüzme teşvik müsabakası yaptırılmıştır.¹³⁰ 04.09.1943 günü şarpi ve halk tekneleri yarışı düzenlenmiştir.¹³¹ 1944 yılında yeni yapılmakta olan kapalı jimnastik salonu ve kayıkthane bitirilme aşamasına gelmiştir. Bu yıl kuru ve kış dağcılığına önemli yer

¹²⁵ “Evimiz Çalışmaları”, *Fikirler*, S. 217-218, 1 Mayıs 1941, s. 19-20.

¹²⁶ “Halkevi Spor Çalışmaları”, *Fikirler*, C: X, S. 216, 15 Nisan 1941, s. 13.

¹²⁷ Akyol, *a.g.e.*, s. 108.

¹²⁸ Özertem, *a.g.m.*, s. 26.

¹²⁹ “İzmir Haberleri”, *Fikirler*, C: IX, S. 244-245, 15 Mart 1943, s. 21.

¹³⁰ “Evimiz Çalışmaları”, *Fikirler*, C: IX, S. 248-249, 30 Haziran 1943, s. 28.

¹³¹ “Evimiz Çalışmaları”, *Fikirler*, C: IX, S. 254-255, 30 Eylül 1943, s. 22.

ayrılmıştır.¹³²

Halkevlerinin spor kolları çevreleri spor hayatında önemli rol oynamış, düzenlediği spor şenlikleri ile, koyduğu kupalarla sporda hareketlilik yaratmıştır.

Spor kulüpleri olamayan fakat Halkevleri olan küçük kasabalarda gençlik spor heyecan ve zevkini Halkevleri rehberliği ile tatmıştır. İzmir Halkevi de yıllardan beri spor yarışmalarında iyi neticeler elde etmiş, özellikle 1945 yılında kavuştuğu spor salonu ile sporun her türünde faaliyet göstermiştir.¹³³

1946 yılında İzmir Halkevi spor koluna bağlı olarak bir satranç şubesi kurulmuştur.¹³⁴ 1946 Fuar Satranç Turnuvası, Türkiye çapında bir satranç hareketi olmuştur.¹³⁵ Ayrıca şube tarafından voleybol maçları düzenlenmiştir.¹³⁶ Bu yıl spor kolu tarafından ilk olarak 3. kategori basketbol maçları düzenlenmiş ve bu girişim İzmir’de basketbolun kalkınması konusunda önemli bir rol oynamıştır. Su sporu olarak da Halkevi, kürek çekme egzersizleri ve yüzme çalışmaları yaptırmıştır.¹³⁷

1949 yılında kapalı salon, gençliğin ihtiyacına ve spor eğitimine verimli bir vasita olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Kulüpler ve okullar arasında maçlar düzenlenerek günün çeşitli saatlerinde salon muntazam işler bir haldedir. Ayrıca boks çalışmalarına yer verilerek kurslar açılmış, maçlar yapılmış, kızlar ve erkekler arasında kapalı salon atletizm müsabakaları, iki defa da 7.500 metrelik sokak koşusu düzenlenmiştir. Maçlara 6.989 kişi katılmıştır.¹³⁸

6.5. SOSYAL YARDIM ŞUBESİ

1932 yılında şube tarafından muhtaç köylere, müracaat etmeleri suretiyle un dağıtılmış, bu şubeye üye olan doktorlara fakir halk muayene ettirilmiş, hastaların belediye ve Kızılay dispanserlerinden ilaçları temin edilmiştir. Fakir mektep

¹³² “Evimiz Çalışmaları”, *Fikirler*, C: X, S. 276-277, 31 Ağustos 1944, s. 16.

¹³³ Minez, *a.g.m.*, s. 12.

¹³⁴ “Halkevi Haberleri”, *Fikirler*, C: XI, S. 312-313, 1 Mayıs 1946, s. 12.

¹³⁵ “İzmir Halkevi 1946”, *Fikirler*, C: XI, S. 326-327, Aralık 1946, s. 33.

¹³⁶ “Halkevi Haberleri”, *Fikirler*, C: XI, S. 314-315, 1 Haziran 1946, s. 16.

¹³⁷ “Halkevi Haberleri”, *Fikirler*, C: XI, S. 316-317, 1 Temmuz 1946, s. 18.

¹³⁸ “Halkevimizin Çalışmaları”, *Fikirler*, S. 21 (Yeni Seri), 21 Mart 1949, s. 38.

çocuklarına yardımcı olunmaya çalışılmıştır.¹³⁹ Ancak 1932 yılı etkinlikleri fazla göz doldurmamıştır. Sağlık yardımları, giysi yardımları, öğrencilere sağlanan kitap vs. yardımı 1933 yılında başlayabilmiştir.

1934 yılında da öğrencilere yapılan yardımlar devam etmiş ve şube, iki broşür yayımlamıştır. Birisi halktan toplanan yardım miktarını ve bunların dağıtıldığı yerlerin dökümünü, diğeri ise “Kanserin Sebepleri ve Tedavi Yolları” başlıklı kitapçıktır. Bu yıl bir de şube yararına bir “Çiçek Balosu” düzenlenmiştir. 1935 yılında yine yoksul kişilere ve öğrencilere yapılan yardımlar devam ederken, 1936 yılında bunlara ilaveten bol bol müsamere ve konser düzenlenmiş, işsizlere iş bulunmuştur. Örneğin 1938 yılında İzmir Halkevi, Nazilli Basma Fabrikası’na işçi göndermiştir.¹⁴⁰

1938 yılında şube, yardımlarına bir yenisini eklemiştir: Cezaevindeki yurttaşların okumaları düşünülerek kurslar komitesinden bu konunun temini rica edilmiştir.¹⁴¹ Böylece mahpusların ıslahı hallerine yardım için bastırılan kağıt ve zarflardan kaza hapishanelerine de gönderilmiş, ayrıca cezaevlerinde okutturulan hapisler için masa, sandalye, kırtasiye malzemesi temin edilmiştir.¹⁴² Ahlâkî, sıhî, içtimaî konferanslar Halkevi salonunda seri halde verilmiş ve Evimiz dergisinde de bu konular hakkında yazılar bastırılmıştır.¹⁴³

Sosyal Yardım Komitesi 1937-1939 yılları arasında mesai ve yardımlarını en çok öğrenim görmekte olan öğrencilere ayırmıştır. Kırtasiye ihtiyaçları dışında yol paralarını da temin etmiştir.¹⁴⁴ Bu arada şube, fakir kadınların el emeklerini satabilmeleri için Kemeraltı’nda bir mağaza açılması için yardımda bulunmuştur.¹⁴⁵

¹³⁹ T.C. İzmir Vilayeti, s. 249.

¹⁴⁰ Akyol, a.g.e., s. 110.

¹⁴¹ “Sosyal Yardım Şubesi”, *Fikirler*, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 38.

¹⁴² “Sosyal Yardım”, *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 59.

¹⁴³ “Sosyal Yardım Şubesi”, *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 32; “İzmir Halkevi Sosyal Yardım Komitesinin 1937-1938 Senesi Faaliyet Hulasası”, *Fikirler*, C: VII, S. 185, 15 Mart 1939, s. 7.

¹⁴⁴ “İzmir Halkevi Sosyal Yardım Komitesinin 1937-1938 Senesi Faaliyet Hulasası”, *Fikirler*, C: VII, S. 185, 15 Mart 1939, s. 5; “Halkevimizin Mayıs Ayı İçindeki Çalışmaları”, *Fikirler*, C: VII, S. 188, 1 Haziran 1939, s. 14; “Halkevimizin Eylül Ayı İçindeki Çalışma Faaliyeti”, *Fikirler*, C: VII, S. 193, 1 Kasım 1939, s. 14.

¹⁴⁵ “İzmir Halkevi Sosyal Yardım Komitesinin 1937-1938 Senesi Faaliyet Hulasası”, *Fikirler*, C: VII, S. 185, 15 Mart 1939, s. 7.

1940 yılında şube, yardımlarına devam ettiği gibi, Cumhuriyet Bayramı'nda şehrin askeri ve sivil hastanelerini ziyaret ederek hastaların bayramlarını kutlamıştır. Cezaevi komitesi de, komite tarafından ziyaret edilmiş ve mahkumların ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Parti Genel Sekreterliği'nden verilen filmler Halkevi sineması vasıtasıyla köylerde ve merkezde halka gösterilmiştir.¹⁴⁶

1941 yılında şube, genel toplantılar, yardım işleri, hayır cemiyetleri ve Halkevi'nin diğer kollarla işbirliği, balo ve eğlence tertibi, gelir temini, irşat faaliyetleri, çocuk yuvaları açılması gibi faaliyetlerde bulunmuştur.¹⁴⁷ 1942 yılında ise şube, öğrencilere, fakir ve muhtaçlara, hastalara yaptığı yardımları devam ettirmiş, özellikle işçilerin oturduğu semtlere birer çocuk bakımevi kurulmasını (Kahramanlar ve Dolaplıkuyu'da) sağlamıştır.¹⁴⁸ 1943 yılında yardım faaliyetleri devam etmiştir. Şube ek olarak, yardım toplamak amacıyla aile eğlenceleri, vapur gezileri, kostümlü balolar düzenlemiştir.¹⁴⁹

1944 yılında Halkevi'ndeki poliklinikten başka Asansör, Dolaplıkuyu, Kahramanlar'da da birer poliklinik açılmıştır. Bu arada komite çok yakında fakir ve kimsesizleri sanat sahibi yapma düşüncesi ile bir İşsizler Yurdu açma hazırlığına başlamıştır.¹⁵⁰ 1946 yılında şube, düzenli toplantılara devam etmiş, Halkevi idaresi altında olan çocuk bakım evleriyle meşgul olmuştur. Haftada bir gün de, bu kolun başkanı Dr. Cevdet Saraçoğlu Halkevi'nde hasta muayeneleri yapmıştır.¹⁵¹

1947 yılında Sosyal Yardım Kolu üyesi olan Öğretmen Nevzat C. Dağemre İzmir Halkevi'nin Asansör, Yapıcıoğlu ve Kahramanlar'da olmak üzere üç çocuk bakım evinin olduğunu ve Halkevi'nin sosyal yardım servisini en fakir mahallelere içine kadar ulaşabilmesini ancak bu evlerle sağlamak istediğini, bu kolun bütçesinde de nakdi yardım olarak ayrılan paranın en önemli kısmını bakım evlerine ayırdığını vurgulamıştır.¹⁵²

¹⁴⁶ “İzmir Halkevi Çalışmaları”, *Fikirler*, C: X, S. 212, 15 Şubat 1941, s. 12.

¹⁴⁷ “Sosyal Yardım Komitesinin 1941 Yılı Mesaisi”, *Fikirler*, S. 217-218, 1 Mayıs 1941, s. 23.

¹⁴⁸ “Özertem, *a.g.m.*, s. 26.

¹⁴⁹ “Sosyal Yardım Kolu Çalışması”, *Fikirler*, S. 246-247, 15 Nisan 1943, s. 30.

¹⁵⁰ “Evimiz Çalışmaları”, *Fikirler*, C: X, S. 276-277, 31 Ağustos 1944, s. 16.

¹⁵¹ “Halkevi Haberleri”, *Fikirler*, S. 326-327, Aralık 1946, s. 39.

¹⁵² “Halkevi Sosyal Yardım Çalışmamızda Çocuk Bakımevlerimizin Yeri”, *Fikirler*, S. 330, Şubat 1947, s. 24.

1949 yılında, binaların satılması nedeniyle çocuk bakım evi sayısı bire inmiştir. Burada 80 çocuğun bakımı sağlanmıştır. Gerek bakımevinde, gerekse Halkevi'nde doktorların yaptıkları hasta muayenesine 1035 kişi gelmiş, 830 lira harcanarak 265 kişinin ilacı temin edilmiş, 163 yoksul kişiye 1.799 lira para yardımı yapılmıştır. Gelir temini amacıyla şube, üç balo vermiş, üç vapur gezisi düzenlemiş, üç müsamere ve dokuz konser verilmesini sağlamıştır. Bunlardan 1.799 lira temin edilmiştir.¹⁵³

6.6. HALK DERSHANELERİ VE KURSLAR ŞUBESİ

Şube, 6 Nisan 1932 tarihinde verdiği bir ilanla çalışmaya başladığını kamuoyuna duyurmuştur.¹⁵⁴ İlk olarak Halkevi salonunda halkı uyuracak ve ona yol gösterecek konferanslar verdimiş ve lisan kursları açmıştır.¹⁵⁵ İlk açılan kurs Fransızca'dır. Almanca kursu için de gerekli hazırlıkların tamamlandığı belirtilmiştir.¹⁵⁶ 1933 yılında Almanca, Fransızca, İngilizce dil kursları düzenli olarak devam etmiş ve büyük ilgi görmüştür. Bunların dışında stenografi, opera, alafranga keman, piyano, mimari, denizcilik sporu, jimnastik, güreş, yelken, kürek çekme ve yüzme kursları açılmıştır.¹⁵⁷

1934 yılına gelindiğinde dil kursları yoğun ilgiden dolayı haftada üç güne çıkarılmıştır. Lise ve ortaokulların bütünlemeye kalan öğrencileri için de parasız kurslar açılmıştır.¹⁵⁸ Ayrıca matematik, tarih, coğrafya, yurt bilgisi kursları da açılmıştır ve bu kurslara okul dışı halk da katılmıştır. Bu yıl sonunda İzmir Halkevi, Ankara ve İstanbul'da verilmeye başlanan "İnkılâp Dersleri" paralelinde bazı girişimlerde bulunmuştur. Bunun için Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi 21 Aralık 1934'te bir toplantı düzenlemiş ve "İnkılâp Konferansları hazırlanması" ile "Yüksek kurslar açılması" kararını almıştır. Konferanslar, Halkçılık, Laiklik, Cumhuriyetçilik, İnkılâpçılık, Devletçilik ve Milliyetçilik çerçevesinde verilirken, kurslar da tarih, dil,

¹⁵³ "Halkevimizin Çalışmaları", *Fikirler*, S. 21 (Yeni Seri), 21 Mart 1949, s. 38.

¹⁵⁴ Akyol, *a.g.e.*, s. 112.

¹⁵⁵ *T.C. İzmir Vilayeti*, s. 249.

¹⁵⁶ Akyol, *a.g.e.*, s. 112.

¹⁵⁷ Akyol, *a.g.e.*, s. 113.

¹⁵⁸ Tutsak, *a.g.e.*, s. 414; Akyol, *a.g.e.*, s. 113.

edebiyat, felsefe ve içtimaiyat çerçevesinde olacaktır (Bu arada kurs ve dersler konusunda ne yazık ki yeterli bilgi yoktur). Sadece 1935 Mayıs'ında "Köy Muhtarları Kursu"nun açıldığı haberi vardır ki, ilk dersi Kâzım Dirik "Türk Devriminde Köycülük" konusu üzerine vermiştir.

Şubenin 1935 yılı faaliyetleri oldukça zengindir. Bu yıl bütünleme dönemi öğrencileri için kurslar açılmış, yabancı dil dersleri devam etmiş, parasız dikiş, nakış ve örgü kursları açılmıştır.¹⁵⁹

1937 yılında şube, çalışmalarını "Bütünleme" ve "Halk Dershanesi" şeklinde ikiye ayırmıştır.¹⁶⁰ Dumlupınar İlkokulu'nda açılan "İlkokulu Bütünleme Dershanesi" 1 Nisan 1937'de çalışmaya başlamıştır. Bu tarihte 40 öğrencisi vardı. Dershaneye devam edenlere İzmir Halkevi'nin hazırladığı programa göre ilk tahsilini bitiremeyen çıraklara ve değişik esnaflara genel halk kültürü öğretilmiştir. Şehit Fazıl İlkokulu'nda açılan ve 1 Nisan 1937'de çalışmaya başlayan bir "Halk Dershanesi" de faaliyetlerine devam etmektedir. Bu tarihteki öğrenci mevcudu 35'tir.¹⁶¹ Matematik, İngilizce ve Fransızca kurslarına devam eden öğrenci sayısı da 377'yi bulmuştur.¹⁶² 1937 yılında İzmir Fuarı'nda Halkevi için ayrılan köşeye, fotoğraflar, grafikler, çizelgeler hazırlanmıştır.

1938 yılında, okur yazar olmayan yurttaşları okutmak ve ilk tahsilini tamamlayamayan gençlere millî bilgiler vermek amacıyla halk dershaneleri (Dumlupınar, Şehit, Fazıl, Halit Bey) okullarında, aynı durumda bulunan herhangi bir suçundan dolayı hürriyetinden mahrum olanlar için halk dershaneleri (Cezaevinde), Musevi vatandaşları arasında Türk kültürünü yaymak ve bu vatandaşların Türkçe konuşmalarını temin etmek düşüncesi ile halk dershaneleri (Karataş ve Keçeciler Yetim Okullarında), banka şirket, ticarethane gibi kurumlarda çalışarak hayatlarını kazanmak isteyen gençler için daktilo ve nakış kursları (Halkevi'nde) açılmış ve dersler verilmiştir.¹⁶³ Ayrıca bu yıl, İzmir'e gelen seyyahları

¹⁵⁹ Akyol, *a.g.e.*, s. 113.

¹⁶⁰ Tutsak, *a.g.e.*, s. 414; "Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi", *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 34; Akyol, *a.g.e.*, s. 113.

¹⁶¹ "Halk Dershanesi ve Kurslar Şubesi", *Fikirler*, C: VIII, S.166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 34.

¹⁶² "Halk Dershanesi ve Kurslar", *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 61.

¹⁶³ "Halk Dershanesi ve Kurslar" *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 61-63; "Halkevinde Kurslar", *Anadolu*, 11 Ocak 1939, s. 2.

gezdirmek ve rehberlik etmek üzere, yabancı dili olan gençlerden oluşan bir rehberlik kursu açılmasına karar verilmiştir.¹⁶⁴

1939 yılında, Kurslar şubesinin açtığı daktilo kursunda 27 genç çalışmaktadır ve diğer kurslar faaliyetlerine devam etmektedirler. Cezaevindeki cezalılardan okuma yazma bilmeyen 75 erkek ve 20 kadına ders verilmiştir.¹⁶⁵ 1941 yılında, halkın bilgisini yüceltecek her türlü okutma, yazdırma ve yetiştirme hareketlerinin ilerleyip genişlemesini sağlamak ve korumak amacıyla İzmir Halkevi faaliyetlerine devam etmiş, bu kurslara ilaveten bir de uçak modelcilik, fizik ve kimya kursları açmıştır. 1941 yılında kurslara devam eden erkek sayısı 850'ye, kadın sayısı da 515'e ulaşmıştır.¹⁶⁶

1942 yılında şube, lise ve ortaokul ve ilkokul öğrencileri için bütünleme kursları, ulus okulları, motor, uçak modelciliği, yabancı dil, nakış, saz, daktilo ve bando kursları açmış ve bu kurslara toplam 6.176 yurttaş katılmıştır.¹⁶⁷

1943 yılında halk dersaneleri ve kurslar komitesi, bilinen çalışmaların dışında, CHP Ocaklarında Türk Dil Hareketi ve İnkılâp ideolojisi etrafında konuşma ve konferanslar düzenleyerek parti üyelerinin ve halkın, yeni kültür başarıları hakkında aydınlanmaları üzerinde durmuştur.¹⁶⁸

1944 yılında bütünleme ve dil kursları devam ederken, ev sanatları ve küçük el sanatları için de kurslar açılacağı duyurulmuştur.¹⁶⁹ 1946 yılında şube, İzmir Cezaevinde açtığı iki okuma yazma kursu dışında, İngiliz Kültür Heyeti Halkevi'ndeki İngilizce dersleri kurslarını takip etmişlerdir. Son günlerde İzmir'de mevcut İngilizlerin müracaatı üzerine İngilizler'e Türkçe öğretmek için bir kurs açılmış ve haftada dört gün düzenli olarak dersler devam etmiştir.¹⁷⁰ 8 Temmuz 1946'da açılan Fizik, Kimya, Matematik, Geometri, Fransızca, Tabiye kursları 20 Ağustos 1946'ya kadar devam etmiştir. Bu kurslara kayıt olan ve devam eden

¹⁶⁴ "Seyyahlara Rehberlik", *Anadolu*, 25 Mart 1938, s. 2.

¹⁶⁵ "Halkevimizin Mayıs Ayı İçindeki Çalışmaları", *Fikirler*, C: VII, S. 188, 1 Haziran 1939, s. 14.

¹⁶⁶ "Halk Dersaneleri ve Kurslar Şubesi", *Fikirler*, C: S. 217-218, 1 Mayıs 1941, s. 25-27.

¹⁶⁷ Özertem, *a.g.m.*, s. 26.

¹⁶⁸ "Halk Dersaneleri ve Kurslar Komitesinin Çalışmaları", *Fikirler*, C: S. 246-247, 15 Nisan 1943, s. 29; "Evimiz Çalışmaları", *Fikirler*, C: IX, S. 248-249, 30 Haziran 1943, s. 28.

¹⁶⁹ "Evimiz Çalışmaları", *Fikirler*, C: X, S. 276-277, 31 Ağustos 1944, s. 16.

¹⁷⁰ "Halkevi Haberleri", *Fikirler*, S. 326-327, Aralık 1946, s. 39.

öğrenci sayısı 613'tür.¹⁷¹

1947 yılında yabancılara Türkçe dersi verilmeye devam edilmiştir.¹⁷² 1949 yılında şube çalışmalarını, cezaevinde suçlu gençlere, bütünlemeli lise ve ortaokul öğrencilerine, yabancılara Türkçe kursları açmak ve İngiliz Kültür Heyeti'nin İngilizce kurslarını programlamak şeklinde düzenlemiştir.¹⁷³

6.7. KÜTÜPHANE VE YAYIN ŞUBESİ

Halkevi Talimatnamesi'ne göre bir kütüphanenin oluşturulması, Halkevi açılmasının ön koşullarından biridir. Özellikle CHP Genel Sekreterliği, kütüphane işine oldukça önem vermiştir. Dolayısıyla Halkevi kütüphanelerinde yer alan kitapların büyük bir bölümü CHP tarafından sağlanmış, gönderilmiş ve önerilmiştir. Gönderilen kitaplar arasında çeşitli bakanlıkların yayınları, TBMM Zabıt Cerideleri, piyesler, gazete ve dergiler yer almaktadır. Halkevlerinin kitap ve dergi sağlama yolları sadece CHP ve değişik bakanlıklar değildir. Halkevlerinin kendi çıkardıkları dergileri birbirlerine göndermeleri de söz konusudur. Ayrıca kütüphaneler yapılan kitap bağışları da oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Bu bilgiler ışığında İzmir Halkevi Kütüphane ve Yayın Şubesi 1932 yılında pek etkinlikte bulunmamış, yalnızca kütüphanesindeki kitap sayısını arttırmaya çalışmıştır. Örneğin Türkiye İş Bankası İzmir Şubesi Müdürü Firuz Bey tarafından Halkevi'ne 50 cilt, Sabık Muğla Mebusu Esat Bey de 61 cilt kitap hediye etmiştir. Salepçi Camii altındaki kütüphanede mevcut kitapların memur ile birlikte Halkevi kütüphanesine devredilmesi hakkında Maarif Vekaleti'nden Maarif Müdürlüğü'ne tebligat yapılmıştır.¹⁷⁴

1932 yılında Kütüphane ve Yayın Şubesi, kütüphanesinde mevcut kitapları tasnif ettirmiş ve hariçten kitap bağışını temin etmiş, ve halen de İzmir Halkevi dergisini çıkarmak için düzenlemelerde bulunmuştur.¹⁷⁵

¹⁷¹ "Halkevi Haberleri", *Fikirler*, C: XI, S. 316-317, 1 Temmuz 1946, s. 18.

¹⁷² Akyol, *a.g.e.*, s. 116.

¹⁷³ "Halkevimizin Çalışmaları", *Fikirler*, S. 21 (Yeni Seri), 21 Mart 1949, s. 37.

¹⁷⁴ Akyol, *a.g.e.*, s. 116-117.

¹⁷⁵ *T.C. İzmir Vilayeti*, s. 249.

Şube, Halkevi Kütüphanesi'nin resmi açılışını 29 Ekim 1933'te Cumhuriyet Bayramı'nda yapmış, 2.915 cilt kitap ve dergisinin kullanımını halka sunmuş, 5 seyyar kütüphane yaptırmış, bunlardan birini İzmir Cezaevi'ne koymuştur. Bu arada Halkevi Kütüphanesi'ndeki tasnif işlemi Milli Kütüphane'deki tasnif yöntemi örnek alınarak yapılmıştır. 1934 yılında şube, Halkevi Kütüphanesi'ni halka açık buldurmuş, hapishaneye 200 cilt kitap hediye etmiştir. 1935 yılında şube, ikisi köyde, biri spor yurdunda, diğeri de bir parti ocağında olmak üzere dört kitapsaray açmıştır.¹⁷⁶

1937 yılında şube (Ocak- Mayıs ayları arasında), 104 kişinin katıldığı, üçü genel olmak üzere 18 toplantı yapmıştır. Toplantılarda İzmir'in geniş ve tarihi çerçevesi içinde okuma bilen ve bilmeyen halka, öğrencilere, çalışan insanlara Halkevi'nin nasıl faydalı olabileceği düşünülmüş ve birtakım kararlar alınmıştır. Bu kararlar ve gerçekleştirilen işler şunlardır:

Bastırılmış olduğu halde Halkevi deposunda duran kitaplar, okulların kitaplıklarına dağıtıldığı gibi, Halkevlerine de birer tane gönderilmiş; Köycüler Şubesi, köylülere broşür bastırıp dağıtmış; yayımı bir ara durmuş olan Fikirler dergisi, Şubat ayından itibaren düzenli olarak çıkarılmaya başlanmış; öğretmenlerle işbirliğine gidilerek öğrencilerin Halkevi Kütüphanesi'nden istifade etmeleri teşvik edilmiş; İzmir ve civarında bulunan antikiteilerin anlaşılmasına yardım için "Arkeoloji Rehberi" adlı kitap bastırılmış; kütüphane tasnifinin daha uygun bir şekilde konulması amacıyla Milli Kütüphane tetkik edilerek, aynı teşkilat uygulanmaya başlanmıştır; halkın dergi ve gazetelerden yararlanabilmesi için Bahribaba Parkı'nda bir gazete okuma odasının inşası için belediyeye başvurulmuştur; Halkevi salonunda verilen konferanslardan ve konserlerden halkın geniş ölçüde faydalanabilmesi için hoparlör tesisatı işi üzerinde durulmuş ve bunun için bütçeye tahsisat konulmasına karar verilmiştir.¹⁷⁷ Yılın ikinci yarısında Kütüphanenin düzenlenmesi üzerinde çalışmaya devam edilirken, on bin adet fiş yaptırılmıştır (Fihristin yeniden tanzimi, kitapların muhafazası için gereken tedbirler ve kütüphanenin düzenli işlemesi temin edilmiştir). Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumunun çocuklar için yayımladığı tekmil

¹⁷⁶ Akyol, *a.g.e.*, s. 117.

¹⁷⁷ "Kitapsaray ve Yayın Şubesi", *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 37-38.

eserleri ve yeni harflerle çıkan çocuk kitap ve dergilerinin önemli bir kısmı incelenmiş, uygun olanları alınarak bir çocuk kütüphanesi oluşturulmuştur. Yeni ve değerli kitapların alınmasıyla kütüphane zenginleştirilmiş ve kütüphanede mevcut olmayan Fikir Hareketleri, Yedigün, Endüstri dergisi, Öğretmenler gazetesi ilk sayılarından itibaren getirilmiştir. Hayat Ansiklopedisi'nin eksik ciltleri tamamlanmış, kütüphanedeki mevcut ciltsiz kitaplar ciltlenmiştir. Bu şube tarafından yapılan yayınlar diğer bütün Halkevlerine gönderilmiş, onlardan da yayınlarını düzenli olarak göndermeleri rica edilmiştir. Böylece hem kütüphanenin zenginleşmesi sağlanmaya çalışılmış, hem de değerli yayınları halka tanıtmak suretiyle halkın fazla okuması temin edilmeye çalışılmıştır.¹⁷⁸

Yine bu yılda, Türkiye'de çıkan tüm kitapların olabildiğince fazla sayılması ve yayılması işlerini yürütecek bir "Neşriyat Memurluğu" kurulmuştur. Yazar ve çevirmenler eserlerinden ikişer adet gönderdikleri takdirde, İzmir Halkevi Neşriyat Memurluğu gerekli tanıtımı yapacaktır. Bu yılda ayrıca gençleri okuma yazmaya teşvik etmek için Fikirler Dergisi'nde bir "Gençlik Sayfası" açılmış, gençlere okuma yazma alışkanlığı kazandırarak, duygu ve düşüncelerinin gelişmesini sağlamak düşünülmüştür.¹⁷⁹

1939 yılı Mayıs ayı içinde Halkevi Kütüphanesi'ne 14 kitap, 57 adet dergi gelmiştir. Yine bu ayda 1.050 kişi kütüphaneden faydalanmıştır. Kütüphanede bulunan 100 cilt dergi ciltlenmiştir. Mumcu Kahvesi'nde açılan okuma odasının düzenlenmesi için gerekli önlemler alınmıştır.¹⁸⁰ Eylül ayı içinde kütüphaneye 77 adet kitap ve dergi gelmiş ve okuyucunun istifadesine konulmuştur.¹⁸¹

1941 yılında arasız kitap basan bir matbaa makinesinden İzmir Halkevi Kütüphanesi'ne getirilen türlü yayın halkın her tabakasınca istekle okunmuştur.

1940-1941 yıllarında kütüphanede mevcut kitaplarda 500 kitaba yakın bir artış ve okuyucu sayısında da önemli bir yükseliş olmuştur.¹⁸²

¹⁷⁸ "Kitapsaray ve Yayın", *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 65-66.

¹⁷⁹ Akyol, *a.g.e.*, s. 118-119.

¹⁸⁰ "Halkevimizin Mayıs Ayı İçindeki Çalışmaları", *Fikirler*, C: VII, S. 188, 1 Haziran 1939, s. 14.

¹⁸¹ "Halkevimizin Eylül Ayı İçindeki Çalışma Faaliyeti", *Fikirler*, C: VII, S. 193, 1 Kasım 1939, s. 14.

¹⁸² "Tarih ve Müze Kolu Çalışmaları", *Fikirler*, S. 222-223, 31 Ekim 1941, s. 21.

1942 yılında kütüphanedeki kitap sayısı 4.833'e çıkmıştır. Ankara, İstanbul ve İzmir gazeteleri ve dergiler düzenli olarak getirtilerek halkın yararına sunulmuştur. Kitap, gazete vb. okuyanların sayısı 39.605'e çıkmıştır. Halkevi'nin değişik şubelerince hazırlanan 22 eser bastırılarak diğer Halkevlerine, okullara ve halka dağıtılmıştır.¹⁸³

1943 yılı Haziran'ında kütüphaneye 120 kitap alınmış ve 970 kişi kütüphaneden faydalanmıştır. Kol üyeleri Seydiköy, Dolaplıkuyu ve Narlıdere okuma odalarını ziyaret etmişlerdir.¹⁸⁴ Yine bu yıl içinde Şubat ayından başlanarak haftada bir gün Halkevi'nin okuma ve oturma salonunda özellikle gençlerden oluşan dinleyicilere ahlâk konuşmaları yapılmıştır.¹⁸⁵ 14 Eylül 1943 günü CHP Kadriye Ocağı'nda da bir okuma odası açılmıştır. 1943 Haziran'ından itibaren Halkevi kütüphanesine 208, okuma odalarına da 130 kitap alınmış, kütüphanede 2.602, okuma odalarında ise 3.892 kişi kitap, dergi ve gazete okumuştur. Şube, Cumhuriyet'in yirminci yıldönümünde açılacak olan (1922 yılından beri İzmir'de basılmış eserler) sergi için çalışmalarını sürdürmüştür.¹⁸⁶ 1922-1943 yılları arasında İzmir'de basılan kitap ve dergilerden oluşturulan bu sergi, bir "İzmir Bibliyografyası" elde etmek düşüncesi güden çalışmaların bir başlangıcı olmuştur. Kitap sergisinde, felsefe, din, sosyal bilimler, uygulamalı bilimler, güzel sanatlar, edebi eserler, tarih ve coğrafya alanında olmak üzere 343 eser tanıtılmıştır.¹⁸⁷

1944 yılında da şube, verimli çalışmalarına devam etmiştir. İzmir Bibliyografyası tamamlanmış olup, basılma aşamasına gelinmiştir.¹⁸⁸ "Güzel Şiir Okuma Müsabakası" ve danslı eğlenceler gibi etkinliklerde bulunmuştur. Düzenlenen eğlencede konukların hemen hepsi kütüphaneye birer kitap hediye etmiş ve kütüphanede bundan 400'e yakın değişik kitap kazanmıştır.¹⁸⁹

1945 yılında, 1928-1944 yılları arasında yeni Türk harfleriyle basılan çocuk ve gençlik kitaplarının 500 Okuma Müsabakası, konferanslar ve eğlenceler

¹⁸³ Özertem, *a.g.m.*, s. 26.

¹⁸⁴ "Evimiz Çalışmaları", *Fikirler*, C: IX, S. 248-249, 30 Haziran 1943, s. 28.

¹⁸⁵ "Evimizde Ahlâk Konuşmaları", *Fikirler*, S. 246-247, 15 Nisan 1943, s. 28.

¹⁸⁶ "Evimiz Çalışmaları", *Fikirler*, C: IX, S. 254-255, 30 Eylül 1943, s. 22.

¹⁸⁷ "Evimiz Çalışmaları", *Fikirler*, C: IX, S. 258-259, 30 Kasım 1943, s. 23.

¹⁸⁸ "Evimiz Çalışmaları", *Fikirler*, C: X, S. 276-277, 31 Ağustos 1944, s. 16.

¹⁸⁹ Akyol, *a.g.e.*, s. 119.

düzenlenmiştir.¹⁹⁰ Bu yıldaki kitap sayısı 6.106, okuyucu sayısı ise 7.942'ye yükselmiştir.¹⁹¹

1946'da şube, okuyucu sayısını artırmak için çalışmış, 750 adet yeni kitap ciltlenmiştir.¹⁹² 1949 yılında kütüphanede, desimal sistemde fişlenmiş olarak 7.439 kitap mevcuttur. En çok 70-80 kişi alabilecek olan okuma salonu hemen hemen günün her saatinde okuyucularla dolmuş, son iki yılda devam eden okuyucu sayısı 18.530'a ulaşmıştır.¹⁹³

6.8. KÖYCÜLÜK ŞUBESİ

İzmir Halkevi Köycülük Şubesi, ilk yıl İzmir Valisi Kâzım Dirik'in komite başkanı olmasının da etkisiyle oldukça fazla etkinlik göstermiştir. Komiteye mensup ziraatçı, doktor, baytar gibi üyeler vasıtasıyla köylülerle temas kurularak, köylülere konferanslar verilmiş ve Bornova Ziraat Mektebi'nde 40 köy öğretmenin katılımıyla yirmi gün devam eden ziraat dersleri verdirmiştir.¹⁹⁴

1932 yılında şube, Kâzım Paşa'nın başkanlığında yapılan toplantıda hareket hattını belirlemiştir. Buna göre tetkik edilecek köyler arasında Yamanlar, Dedebaşı, Pınarbaşı, Naldöken, Doğanlar, Kavaklıdere, Işıklar, Balçova ve Tırazlı aşireti vardır.¹⁹⁵ 1933 yılı başında şubenin çalışmalarından biri, Narlıdere Köyü civarındaki dağlarda yaşayan Tırazlı aşiretini ziyaret ve bunların yerleşik yaşama geçişlerine ilişkin çalışmalardır. Bu arada Narlıdere, Balçova ve Cumaovası ziyaret edilen köyler arasındadır.

¹⁹⁰ Akyol, *a.g.e.*, s. 120.

¹⁹¹ "İzmir Halkevi Kütüphanesi, Okuyucu ve Kitap Sayısı", *Fikirler*, C: XI, S. 308-309, 1 Mart 1946, s. 16.

¹⁹² "Halkevi Haberleri", *Fikirler*, S. 326-327, Aralık 1946, s. 39.

¹⁹³ "Halkevimizin Çalışmaları", *Fikirler*, S. 21 (Yeni Seri), 21 Mart 1949, s. 40.

¹⁹⁴ *T.C. İzmir Vilayeti*, s. 249; Akyol, *a.g.e.*, s. 120. Kâzım Dirik (1881-1941), inkılâbı memlekete perçinleyecek müessesenin okul olduğunu düşünmüş ve bunun için hemen girişimlerde bulunmuştur. Köy okulu inşaatı, köy yolları, kooperatif işleri, ziraat vaziyetleri başlıca meşgul olduğu konular olmuştur. İzmir'de hemen hemen okulsuz köy kalmamıştır. Ayrıca Kâzım Dirik'in diğer alanlardaki faaliyetleriyle de bu dönemde İzmir, Cumhuriyet hükümetinin yapıcılık sahasında en başarılı olmuş bir vilayeti haline gelmiştir (Mimar Necmettin Emre, "İzmir Valisi Kâzım Dirik ve Eserleri", *Fikirler*, S. 272-275, 30 Haziran-31 Temmuz 1944, s. 1-2).

¹⁹⁵ "Halkevi Köycülük Şubesinde", *Hizmet*, 24 Mart 1932, s. 4; "Köycülük Şubesi", *Hizmet*, 22 Nisan 1932, s. 2.

1934 yılında şube, ulusal bayramlara köylülerin katılımını sağlamış, değişik köylerde dokuz konferans vermiştir. 1935 yılında Halkevinde köy muhtarları için kurs açılmıştır. İlk dersi Vali Kâzım Dirik, “Türk Devriminde Köycülük” konusunda vermiştir. Diğer dersler ise; Köy İdaresinde Türesel Yükümler, Köy Yasasına Göre Köyün Mecburi İşleri ve köycülüğü ilgilendiren daha başka konulardan oluşmuştur. Bu yıl içinde köylere düzenlenen gezilerde 300 hastaya bakılmış, iki köyde hayvanlar üzerinde görülen hastalıklar üzerinde çalışılmış, konferans ve konuşmalar yapılmıştır. Bu yıl içinde gezilen yerler ise; Seferihisar, Foça, Bağarası, Kemalpaşa, Karaburun, Mordoğan’dır. 1936’da Harmandalı Obası’na ve Kavaklar Köyüne geziler düzenlenmiş, buralarda Cumhuriyet’in köy ve köylüyü nasıl görmek istediği, ve bu isteğe nasıl bir çalışma yapılarak ulaşılabileceği ve köy ekonomisi gibi konular üzerinde konuşmalar yapılmıştır.¹⁹⁶

1937 yılında şube, ilk genel toplantısını 17 Ocak’ta Vali Fazlı Güleç başkanlığı altında yapmış ve toplantıya 146 üye katılmıştır. Seçimlerin ardından üyeler arasında iş bölümü yapılmıştır. Çalışma programına girecek işler konuşulduktan sonra Halkevi’ne bağlanacak köyler tespit edilmiş, köylere gidecek kişilerin (öğretmen, doktor, baytar, ziraatçı) on beş köyde çalışması kararlaştırılmıştır.

7 Şubat 1937’de ilk kol, Öğretmen Rahmi Balaban ile Baytar Sıtkı Şükrü Pamirtan Çiğli’ye; Öğretmen Resmiye, Doktor Ramih, Baytar Cemil’den oluşan ikinci kol, Torbalı’nın Subaşı ve Arapçay Köyleri’ne; Öğretmen Düriye, Doktor Lütfi Rahmi, Ziraatçı Remzi’den oluşan üçüncü kol Narlıdere Köyü’ne gitmişlerdir.¹⁹⁷

Bu gezilerde yapılan işlerin ortak özelliği ise; köylülerle Türk Devrimi, köy kalkınması, köy kanunu, köy temizliği ve sağlığı ile bazı ekonomik sorunlar hakkında konuşmak, hastalara bakmak, hasta hayvanları tedavi etmek ve köylünün tek başına çözemeyeceği sorunlarına yardımcı olmaktır.

Gezilerin sonucu olarak İzmir Halkevi 6 broşür çıkarmıştır. Bu dergilerde

¹⁹⁶ Akyol, *a.g.e.*, s. 120-121.

¹⁹⁷ “Köycüler Şubesi”, *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 39.

şubenin yaptığı çalışmalar ve köylülerin yaptıkları işler anlatılmıştır. Röportaj türünde olan broşürlerin çoğu Rahmi Balaban imzalıdır.¹⁹⁸ Bu yılda şube, köylülerde İstiklal Savaşı, Atatürk'ün hayatı, Cumhuriyet'in iyilikleri, eski devrin yeni devirle mukayesesi, toprak bayramı, hayvan yetiştirilmesi, zirai hareketler, sinemacılık, bahçecilik, vatanseverlik, askerlik gibi pek çok konu üzerinde esaslı çalışmalar yapmıştır.¹⁹⁹

1938 yılında şube, amacı köylülere yardımcı olmak, Halkevi'nin kendilerine karşı yakından ilgilerini göstermek ve folklor araştırmaları yapmak olarak belirtilen bir geziyi Bergama'nın Kozak Bölgesi'ne düzenlemiştir.²⁰⁰

1939 yılında şube, köylere dağıtılmak üzere bazı kurum ve eczanelerden topladığı sabun ve ilaçları köylülere göndermiştir. Ayrıca Köycülük Komitesi üyelerinden Sıtkı Şükrü Pamirtan tarafından köylünün anlayabileceği dilde yazılan ve köylüler için değerli bilgiler içeren “Köy Veterineri” adlı eser bastırılıp (2.000 adet), köylülere ve köy okullarına dağıtılmıştır.²⁰¹ Ayrıca Kızılbaş Köyü'ne, heyette Rahmi Balaban, Resmîye Boysan, Sıtkı Şükrü Pamirtan ve Kız Öğretmen Okulu'nun temsil kolundan 20 öğrencinin bulunduğu bir gezi düzenlenmiştir. Kızılbaş Okulu'nda toplanan köylülere “Kahraman” piyesi oynanmıştır. Bu arada köylülerin dertleri dinlenerek, köyün ihtiyaçları saptanmıştır.²⁰² Dönemin İktisat vekili Mahmut Esat Bozkurt “Milliyetçilik, Türk Köylü ve İşçisinin Hakları” konulu bir konferans vermiştir.²⁰³

1940 yılında Köycülük Kolu, yine Kızılbaş-Kilizman'a gitmiştir. Öncelikle okulda, Rahmi Balaban ve Sıtkı Şükrü Pamirtan konuşma yapmışlar, daha sonra Kız Öğretmen Okulu temsil kolu, okulda bütün köy halkına “Vazife Başına” adlı oyunu oynamış ve mandolin konseri vermiştir. Sonra da evlere gidilerek köylülerle konuşulmuştur. Bu yıl içinde ayrıca, Kavaklıdere, Pınarbaşı, Seydiköy, Cumaovası,

¹⁹⁸ Akyol, *a.g.e.*, s. 121.

¹⁹⁹ “Komitenin Yaptığı İşler”, *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 42.

²⁰⁰ Akyol, *a.g.e.*, s. 121.

²⁰¹ “Halkevimizin Mayıs Ayı İçindeki Çalışmaları”, *Fikirler*, C: VII, S. 188, 1 Haziran 1939, s. 13-14.

²⁰² “Köycülük Faaliyeti Başladı”, *Anadolu*, 28 Şubat 1939, s. 7; Akyol, *a.g.e.*, s. 121-122.

²⁰³ “Değerli Bir Konferans: Mahmut Esat Bozkurt”, *Anadolu*, 26 Şubat 1939, s. 1,10.

Gaziemir ve Değirmendere'ye ziyaretler yapılmıştır.²⁰⁴ 1941 yılında da Kızılbahçe, Narlıdere, Cumaovası, Doğanlar, Kavaklıdere, Pınarbaşı köyleri ziyaret edilmiş, köylülere gerekli olan pek çok konu hakkında konuşmalar yapılmıştır.²⁰⁵

1942 yılında 60 köy gezisi düzenlenmiş ve 1.772 kişi katılmıştır. 270 hasta köylü muayene edilmiş, ilaçları Halkevi tarafından temin edilmiştir. Köylere yapılan gezilerde 51 konuşma yapılmış ve bu konuşmalarda 1.557 köylü yurttış bulunmuştur.²⁰⁶ Bu yıl içinde 22 köy gezisine 215 kişi katılmış, 256 kişi ve 146 hayvan muayene edilmiş, 10 zirai konuşma ile 12 veteriner konuşmasını 4.400 kişi dinlemiştir.

İzmir Halkevi başta Narlıdere, Balçova, Alucra, Sancaklı, Örnekköy, Pınarbaşı, Kavaklıdere, Naldöken, Işıklar, Altındağ, Tahtalıköy, Cumaovası, Seydiköy, Kilizman (Kızılbahçe), Arapçıköy, Yeniköy olmak üzere 11 yıl içinde 20 köyün kalkınması için çalışmış, bu köylerden Karşıyaka'ya bağlı Dedebaşı Köyü, örnek köy olarak ele alınmıştır.²⁰⁷

1943 yılında Köycüler Kolu üyeleri Halkevi başkanı Rahmi Balaban başkanlığında Narlıdere Köyü'nde bir tetkik gezisi yapmıştır. Burada köylü halk ile özellikle tifüs üzerinde konuşulmuştur. Buranın sorunlarından biri olan bir köy odası yapmak ve Ali Onbaşı Dersi'ne bir bent yapmak için (böylece 4.000 dönüm arazi sulanacaktır) hazırlıkların başlatılması için karar alınmıştır.²⁰⁸ Ayrıca bu yıl içinde Sıtkı Şükrü Pamirtan başkanlığında Kütüphane-Yayın kolu başkanı Kemal Özertem ve Temsil Kolu başkanı Hasan Oktay'dan oluşan bir İzmir Halkevi Heyeti Narlıdere Köyü'ne gitmiş, buradaki okul bahçesinde Atatürk ve İnönü gibi büyük Türk kahramanlarının yarattığı tarihi partinin başarıları hakkında Dr. Sıtkı Şükrü Pamirtan tarafından bir konuşma yapılmıştır. Daha sonra köy konağı okuma odası inşaatı ve temel atma günü hakkında kararlar verilmiş ve bu köyün de Pınarbaşı Köyü gibi

²⁰⁴ "Köycülük Kolumuz", *Fikirler*, C: VIII, S. 198, 15 Şubat 1940, s. 16; "Evimiz Çalışmaları", *Fikirler*, S. 217-218, 1 Mayıs 1941, s. 28; Akyol, *a.g.e.*, s. 122; "Halkevimizin Köycülük Faaliyeti", *Anadolu*, 6 Mart 1940, s. 2.

²⁰⁵ "Köycülük Komitesi", *Fikirler*, S. 217-218, 1 Mayıs 1941, s. 28-29.

²⁰⁶ Özertem, *a.g.m.*, s. 26.

²⁰⁷ Akyol, *a.g.e.*, s. 122.

²⁰⁸ "Evimiz Çalışmaları", *Fikirler*, C: IX, S. 248-249, 30 Haziran 1943, s. 28.

Halkevi'nin örnek köyler arasına alınması için gerekli tedbirlere başvurulmuştur.²⁰⁹

1944 yılında Köycüler Kolu Başkanı Sıtkı Şükrü Pamirtan, Halkevi Başkanı Rahmi Balaban ve İnhisarlar Tütün Fabrikası Münir Kutal ile Şarap Fabrikası Müdürü Taylan'ı köy çalışmalarına davet ederek birlikte köylere (Doğanlar Naldöken, Kavaklıdere, Pınarbaşı) gitmişlerdir. Tütünlerin ıslahı ile, 12 yıldan beri bu köylerdeki nar meyvesinin çürüyüp gitmesine karşı alınacak tedbirler konuşulmuş ve üzüm suyu gibi nar suyu üretilerek Fuar'da halka satılması ve nar şurubu yapılarak piyasaya sunulması düşünülmüş ve bu faydalı işe başlanmıştır. Ayrıca Köycüler Komitesi'nin Örnekköy olarak ele aldığı Narlıdere Köyü'nde bir okuma odası ve köy konağının temel atma merasimi 15.10.1944 günü Sıtkı Şükrü Pamirtan'ın konuşması ile yapılmıştır.²¹⁰

1945 yılında Halkevlerinin 13. yıldönümü nedeniyle, İzmir Halkevi salonlarında her meslektan yurttaş ve köy gençlerinin katıldığı törenler düzenlenmiştir. Köylüler Komitesi tarafından davet edilen 50 kişilik bir grup, millî Türk kıyafetleri, köy şarkıları, mandolin ve armonik sazlarıyla sahne almıştır.²¹¹ 1946 yılında, Halkevlerinin 14. yıldönümü bayramında da İzmir Halkevi salonunda Köycüler Komitesi tarafından Cumhuriyet'in köy davasını ve gerçek efendisini temsil eden köy gençleri, milli kıyafetleriyle sahneye çıkmışlardır.²¹² Yine bu yılda da Köycüler Kolu, Işıklar, Pınarbaşı ve Naldöken Köyleri'ne Dr. Sıtkı Şükrü Pamirtan başkanlığında geziler düzenlemiş ve köyler için sosyal ve kültüre hizmetleri içeren konuşmalar yapılmış ve köy hastaları muayene edilmiştir.²¹³

1945 yılından itibaren ise, köycülük çalışmaları etkisini yitirmeye başlar. Gerek Halkevlerinin ve Halkodalarının küçük büyük hemen her birimde açılması, gerekse çok partili yaşama geçiş sorunlarının etkin olduğu bu durum sonunda şube hakkında şunlar söylenir.²¹⁴

²⁰⁹ "Evimiz Çalışmaları", *Fikirler*, C: IX, S. 254-255, 30 Eylül 1943, s. 22-23; "Cumhuriyette 20 Yıllık Köycülük Hareketleri", *Fikirler*, S. 256-257, 31 Ekim 1943, s. 31-33.

²¹⁰ "Köycüler Kolumuzun Çalışmaları", *Fikirler*, C: X, S. 280-281, 31 Ekim 1944, s. 13.

²¹¹ Sıtkı Şükrü Pamirtan, "İzmir Köylüleri Halkevimizde", *Fikirler*, C: X, S. 290-291, 31 Mart 1945, s. 10.

²¹² "İzmir Halkevinde Köylü Misafirler", *Fikirler*, C: XI, S. 312-313, 1 Mayıs 1946, s. 20.

²¹³ "Halkevi Haberleri", *Fikirler*, C: XI, S. 314-315, 1 Haziran 1946, s. 16.

²¹⁴ Akyol, a.g.e., s. 123.

“İzmir Halkevi kuruluşundan beri Köycülük Kolu’na ayrılan tahsisatın azlığı ve herhangi ciddi bir çalışma için şart olan nakil vasıtasının bulunmayışından bu kolun çalışmaları sembolik olmaktan yukarıya çıkamamıştır. Civardaki köylere yılda bir iki kez yapılabilecek iğreti ziyaretin köylüler üzerinde müsbet bir etki bırakmadığı tekrar tekrar görüldüğünden esaslı bazı tedbirler alınıncaya kadar bu kolun bu şartlar altında harekete getirilmeye çalışılmaması daha uygun görülmüştür”.²¹⁵

6.9. MÜZE VE SERGİ ŞUBESİ

Müze ve Sergi Şubesi kendi özel kazılarıyla Romalılar Dönemi’ne ait Eski Agora’nın bir köşesinde değerli eserler bulmuş, şehir müzesini birçok tarihi eserle süslemiş ve zenginleştirmiştir. Temmuz 1933’te Eski İzmir kazıları ilerlemiş, Romalılar Dönemi’ne ait “Şeref Yolu” meydana çıkarılmıştır. Yine 1933 yılında İzmir ve hinterlandının ürünlerinden oluşan bir daimi yerli mallar sergisi açılmaya çalışılmış, ancak sergi işi 1934 yılına sarkmıştır. 1935 yılında şube, 9 Eylül Panayırı’nda bir sergi açmış, farklı konular üzerinde filmler göstermiştir. 1936 yılında yayımlanan ve davetiye yerine de geçtiği belirtilen bir ilanda, Cumartesi günleri Halkevi’nde şube tarafından bir pul severler toplantısı yapıldığı duyurulmuştur.²¹⁶

1937 yılının ilk yarısında şube, kıyıda köşede kalmış sanatkârların meydana çıkarılması ve yurda mâledilmesi için bir ev işleri ve ev tezyinatı sergisi kurulması konusunda araştırmaya başlamıştır. Antikiteilerin korunması için sürekli ilgili makamların dikkati çekilmiş, şube üyeleri de bu göreve sevk edilmişlerdir. Antikiteileri dünyaya tanıtmak için, antikiteilerin resimlerini propaganda pulları yaptırarak yurt dışına giden mektuplara yapıştırılmasının temini düşünülmüş ve bu gibi pulları yapan birkaç firma ile (Fransız firması ve Romanya Devlet Matbaası) görüşme için girişimde bulunulmuştur. İzmir’de henüz olmayan bir Etnoğrafya Müzesi’ne zemin hazırlamak ve kimlerin elinde ne tür eserler bulunduğunu

²¹⁵ “Halkevimizin Çalışmaları”, *Fikirler*, S. 21 (Yeni Seri), 21 Mart 1949, s. 40.

²¹⁶ Akyol, *a.g.e.*, s. 123.

anlamak amacıyla Halkevi'nde bir Etnoğrafya Sergisi açmaya karar verilmiştir.

Bütün Ege Bölgesi'ndeki antikiteilerin fotoğraflarından bir albüm, birkaç açıklamalı broşür, kartpostal, seri halinde resimler yapılıp dağıtılması düşünülerek, antikiteilerin iyi çekilmiş resimleri toplanmaya başlanmış ve ilk hamlede Ankara'da bulunan eski resim fotoğrafhanesi sahibi Baha Bey'in elindeki 286 parça fotoğrafın alınması için görüşme başlatılmıştır. Şube üyeleri tarafından üç hafta İzmir içinde geziler düzenlenmiş, Bornova'ya, İzmir Hafriyatı'na, İsmet Paşa Okulu'ndaki İnkılâp Köşesi'ne gidilmiştir.²¹⁷

1937 yılının ikinci yarısında ise; Türk el emeklerini ve arkeolojiyi bir araya getiren bir sergi açılmıştır. Sergi, 3.000 aşan ziyaretçi tarafından görülmüş, yerel ve İstanbul basınında ses uyandırmıştır. 15 günlüğüne açılan sergi, halkın ilgisi nedeniyle 22. günü kapanmıştır. Yılın her ayında bir şube tarafından yapılması kararlaştırılan aylık toplantı, serginin kapatılacağı güne tesadüf ettirilerek bir çay düzenlenmiş ve Kâzım Demi tarafından İzmir'in eski coğrafya ve tarihi hakkında araştırması konferans şeklinde verilmiştir. Bu araştırma Fikirler dergisinde yayımlanmıştır.²¹⁸

1939 yılında, mevsimin uygunluğundan faydalanarak bir çiçek sergisi açmıştır (6 Mayıs 1939). Üç gün devam eden sergiyi yaklaşık on bin kişi sergiyi ziyaret etmiştir.²¹⁹ 1940 yılında da sergi, gördüğü ilgiden dolayı tekrarlanmıştır.²²⁰

1941 yılında şube, dört yıldan beri devam etmekte olan Eski ve Yeni Türk El Emekleri Sergisi'ni beşinci kez açmıştır.²²¹ İzmir Halkevi, üç seneden beri Müze ve Sergi Kolu aracılığıyla İzmir Enternasyonel Fuarı'na katılmaktadır. Bu katılma ilk iki sene İzmir Vilayet Pavyonu içinde kendisine ayrılmış bir köşede yapılmıştır. Bu yıl ise Halkevi, bağımsız bir pavyona sahip olmuştur.²²²

1942 yılında şube, 5 el emekleri sergisi, 4 kıyafet sergisi, 5 kıyafet ve çiçek balosu, 2 çiçek sergisi, 15 tarihi tetkik gezisi, düzenlemiş; bu sergi, balo ve gezilere

²¹⁷ "Müze ve Sergi Şubesi", *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 43-44.

²¹⁸ "Müze ve Sergi", *Fikirler*, C: VIII, S. 166-168, 1 Mart-15 Nisan 1938, s. 69-70.

²¹⁹ "Halkevimizin Mayıs Ayı İçindeki Çalışmaları", *Fikirler*, C: VII, S. 188, 1 Haziran 1939, s. 13.

²²⁰ Akyol, *a.g.e.*, s. 124.

²²¹ "Müze ve Tarih Komitesi", *Fikirler*, S. 217-218, 1 Mayıs 1941, s. 30.

²²² "Tarih ve Müze Kolu Çalışmaları", *Fikirler*, S. 222-223, 31 Ekim 1941, s. 17-18.

228.875 kişi katılmıştır. 95 eski kıyafet modeli yaptırılarak değişik yerlerde tanıtılmış, Halkevi Müzesi'nde ise daima halka gösterilmiştir. Halkevi, İzmir Enternasyonel Fuarı'na 6 kez katılmış, bunlardan 1941 yılına ait olanı, fuarda bağımsız bağımsız bir pavyon kurulması şeklinde olmuştur. Antikileri tanıtmak için 61.757 kart bastırılarak fuarda ve farklı yerlerde halka dağıtılmıştır.²²³ Ayrıca bu yılda Türk Mimari Eserleri Fotoğraf Sergisi açılmıştır.²²⁴

1943 yılında şube, "Altıncı Eski Türk El Emekleri ve Kıyafet Sergisi"ni açmıştır.²²⁵ 1944 yılında, "Selçuk ve Osmanlı Mimarisi Sergisi" açılmış; İzmir Arkeoloji Müzesi ile işbirliği yapan komite, yeni sergiler açmak için çalışmalarına başlamıştır.²²⁶

1945 yılında Halkevi'nde İngiliz Mimari Sergisi açılmıştır.²²⁷ 1946 yılında Selçuk Türkleri ve Türk Feodalitesi Mimari Sergisi açılmıştır. Ayrıca Ege Bölgesi civarında Osmanlı ve Selçuk Türklerinden önce yaşamış medeniyetler Arkeoloji sergisi ve Ege civarına ait arkeolojik harita tamamlamak üzere olup, yakında 200 parçadan oluşan bir derginin açılacağı haberi duyurulmuştur.²²⁸ 1947 yılında Mimar Sinan Sergisi açılmıştır.²²⁹

1949 yılında şube, sergiler açmak, yayınlar ve konferanslar düzenlemek, koleksiyonlar yapmak suretiyle çalışmalarını üç yönden düzenlemiştir. Halkevi'nde, Alsancak Halkodası'nda, Fuar'da ve Edremit'te olmak üzere Batı Anadolu ölmüş medeniyetlerine Selçuk Feodalite ve Osmanlı Türkleri mimarisine Mimar Sinan'a ait büyük çapta, yüzlerce fotoğrafı ihtiva eden yedi sergi açılmıştır. Batı Anadolu'da Truva'dan Antiochia (Eski Antalya)'ya kadar olan sahada mevcut şehirlere ait arkeolojik harita hazırlanmıştır.

Bu haritada adı geçen şehirlere ait ansiklopedi bilgisini toplayacak rehberin dört formalık kısmı bitirilmiştir. Bu rehberin kısım kısım çıkarılması uygun

²²³ Özertem, *a.g.m.*, s. 25-26.

²²⁴ Akyol, *a.g.e.*, s. 124.

²²⁵ "Evimiz Çalışmaları", *Fikirler*, C: IX, S. 248-249, 30 Haziran 1943, s. 28.

²²⁶ "Evimiz Çalışmaları", *Fikirler*, C: X, S. 276-277, 31 Ağustos 1944, s. 16.

²²⁷ "Halkevinde İngiliz Mimari Sergisi", *Anadolu*, 12 Nisan 1945, s. 2.

²²⁸ "Halkevi Haberleri", *Fikirler*, C: XI, S. 314-315, 1 Haziran 1946, s. 16; "Halkevi Haberleri", *Fikirler*, S. 326-327, Aralık 1946, s. 30.

²²⁹ Akyol, *a.g.e.*, s. 125.

görülerek birinci kitapta 25 şehir ele alınarak “Batı Anadolu’da Eski Şehirler” serisinin birincisi Eminönü Halkevi’nin katılımıyla yayımlanmıştır. Bu arada “Mimar Sinan”, “Anadolu’da arkeolojik araştırmalar” ve “Atatürk’ün hayatı” hakkında üç konferans vermiştir. Bu devre zarfında Selçuk, Osmanlı ve Feodalite Mimari Eserleri koleksiyonuna 243 parça yeni fotoğraf ve agrandisman ilâve edilmiştir. Arkeoloji mulaj heykelleri üçü büyük, ikisi kabartma, sekizi küçük olmak üzere on üç parçaya çıkarılmıştır.²³⁰

²³⁰ “Halkevimizin Çalışmaları”, *Fikirler*, S. 21 (Yeni Seri), 21 Mart 1949, s. 39-40.

7. BÖLÜM

İZMİR HALKEVİ DERGİSİ VE İZMİR'DE ÇIKARILAN DİĞER HALKEVİ DERGİLERİ

7.1. GENEL OLARAK HALKEVİ DERGİLERİ

Halkevleri dergilerinin yayımlandığı dönem 1930'larda dünyayı kısılcasına alan ekonomik buhranın etkilerinin Türkiye'de de görüldüğü yılları içerir. Ekonomik buhrandan etkilenen kurumlardan birisi de basın olur. Basın, bu zor şartlar altında yayını sürdürürken devlet destekli yayın organları devreye girer.¹ Çoğunluğu 1933'ten sonra çıkmaya başlayan bu dergiler, Türkiye'deki yayın çalışmalarına yeni bir canlılık getirir.

Dergi yayını, Halkevleri yayınlarının önemli bir bölümünü oluşturur. Dergideki yazılar, genel olarak Halkevlerinin kuruluş amaçları ile paralellik gösterir. Halkevleri dergilerinin nasıl bir yol tutup, nelerle meşgul olacakları CHP nizamnamelerinde, Halkevleri çalışma talimatnamesinde açıkça belirtilmiştir. Düzenli olarak çıkmaları, yerel değerleri işlemeleri, çok sayıda araştırmacı, yazar ve şairin yetişmesine imkân vermeleri bakımından Halkevleri dergileri, bu kurumlar bünyesinde yapılan yayın çalışmalarının önemli bir ayağını oluşturmuştur.²

Halkevleri dergileri yayımlandıkları bölgelerdeki basın organlarının boşluğunu doldurarak, Tek Parti ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişki içerisinde yayımlarını yürütmüşlerdir.³ Yayımlandıkları dönemde bir yandan Tek Parti ideolojisini yaymaya çalışırken, bir yandan da yayımlandıkları yörenin sosyal, kültürel ve ekonomik durumu ile ilgili bilgiler vermişlerdir. Folklor açısından da, zengin bir kaynak oluşturmuşlardır. Ayrıca özellikle 1950'li yıllardan itibaren toplumun aydın sınıfını oluşturan ve politik arenada tanınan simaların çoğu da, Halkevleri dergilerinde görev almış kişilerden oluşmuştur.⁴

¹ Nurettin Güz, *Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları Halkevleri Dergileri (1932-1950)*, Kariyer Matbaacılık, Ankara, 1995, s. 3.

² Mustafa Özşarı, "Ege Bölgesi Halkevleri ve Yayın Çalışmaları", *Atatürk Yolu*, C: VI, S. 23, Mayıs 1999, s. 408.

³ Güz, *a.g.e.*, s. 5.

⁴ Güz, *a.g.e.*, s. 3.

Halkevleri dergileri, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal ve kültür tarihini, hatta siyasi tarihini incelemek isteyenlerin başvurmaları gereken temel kaynaklar arasında seçkin bir yer tutmaktadır. İçerdikleri zengin malzeme ve araştırmalarla o yıllara damgasını vurmuş süreli yayınlardır. Bu dergiler, arşiv kaynaklarından, kadı sicillerinden, yerel malzeme ve yabancı eserlerden geniş ölçüde yararlanarak, buldukları yörenin tarih araştırmalarına önemli katkıda bulunmuşlardır.⁵

Cumhuriyet dönemi kültür hayatında önemli bir yere sahip olan Halkevlerinin mahiyetlerinin tam olarak ne olduğu, Halkevleri dergilerinin sayesinde ortaya çıkmıştır.

7.2. FİKİRLER (İZMİR HALKEVİ DERĞİSİ)

Fikirler, İzmir kültür hayatında önemli yeri olan, yayım hayatını 23 yıl sürdüren ve İzmir'de en uzun süre neşredilen bir kültür sanat dergisidir. Fikirler dergisini, eski Milli Eğitim Bakanlarından Mustafa Necati Bey'in önemli katkılarıyla İzmir Mıntıkası Maarif Müdürlüğü 1927 Haziran'ında yayımlamaya karar verir.⁶ Dergi, 1927 yılında İzmir Türk Ocağı tarafından yayım hayatına başlar.⁷

Derginin kurucuları İzmir'in eski maarif müdürlerinden Fuat ve Mithat Beyler'dir.⁸ Fikirler, iki devre halinde 370 sayı çıkmıştır. İlk devre 1 Temmuz 1927

⁵ Zeki Arıkan, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Atatürk Yolu*, C: VI, S. 23, İstanbul, 1999, s. 274.

⁶ Özşarı, *a.g.m.*, s. 409. Mustafa Necati 1894 yılında İzmir'de doğmuştur. Hukuk Mektebi'ni bitirmiş, avukatlık ve öğretmenlik yapmıştır. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafında işgal edilmesi üzerine Kuva-yı Milliye hareketine katılmış ve halkı direnmeye çağırmıştır. Vasıf Çınar'la birlikte "İzmir'e Doğru" gazetesini çıkararak kalemiyle milli mücadeleye destek sağlamış; halkı milli birlik ve beraberlik duygusu etrafında birleştirerek, "biz" bilincini aşılama çalışmıştır. Milletvekilliği ve çeşitli bakanlıklarda bulunmuştur. 1925-1929 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Mustafa Necati dönemi, milli eğitimde bir idealizm dönemi olmuştur. Harf İnkılâbı onun zamanında yapılmış, Millet Mektepleri kurulmuş; temel eğitimin zorunlu ve parasız hale getirilmesi, köy okullarının kurulması, karma eğitime geçilmesi, halk dershaneleri gibi uygulamalarla eğitimde fırsat eşitliği ve sosyal devlet anlayışını simgeleyen uygulamaları başlatmış, Cumhuriyet ilke ve devrimlerinin benimsenmesi ve yaygınlaşmasında etkili olmuştur (Mustafa Eski, *Cumhuriyet Döneminde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati*, AAM Yay., Ankara, 1999, s. 2-3; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Kültür Koleji Yay., İstanbul, 1993, s. 357; İ. Hakkı Baltacıoğlu, *Halkın Evi*, Ulus Basımevi, Ankara, 1950, s. 367; "Mustafa Necati Sempozyumu", Kastamonu Eğitim Yüksekokulu Yay., No: 8, Kastamonu, 9-11 Mayıs 1991, s. 1-2,106).

⁷ Güz, *a.g.e.*, s. 157; Yaşar Akyol, *İzmir Halkevi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2008, s. 127.

⁸ Özşarı, *a.g.m.*, s. 409.

Haziran 1947 tarihleri arasında 234 sayı; ikinci devre ise Temmuz 1947- Haziran 1950 tarihleri arasındaki 36 sayıyı kapsar. Dergi, 30. sayıya kadar (1 Ocak 1929) eski harflerle, bu sayıdan itibaren yeni harflerle yayımlanır.

Türk Ocaklarının kapanmasından sonra dergi, bağımsız olarak yayımını sürdürmüş, ancak 1935 yılında yayın krizine girmiştir. Bir yıl sonra dönemin İzmir valisi Avni Doğan'ın teşvik ve desteğiyle dergi, İzmir Halkevi'ne bağlanır ve 133. sayısı 1 Şubat 1936'da İzmir Halkevi Dergisi olarak yayımlanmaya başlar.⁹ Bu sayıdan itibaren Fikirler, yeni bir hız daha alabilecek bir düzeye ulaşır. Bundan sonra okuyucular dergide daha çeşitli konular bulabilme imkânını elde etmişlerdir.¹⁰

Dergi, uzun süre yayımlandığından dolayı farklı yazar kadrosu tarafından çıkarılmıştır. 1936'dan sonra bir yandan eski yazar kadrosunun yazıları yayımlanırken, bir yandan da bu kadroya yeni ve genç isimler eklenmiştir.¹¹

Bununla beraber hepsinin kilit taşı şu olmuştur: “*Devrim neslini en üst düzeyde kültürlü yapacak yazılar*” yazmak. Fikirler'in amacı da, Türk kültür kervanında İzmir'in mümessili olmaktır.¹² Böylece dergi, 1950 yılına kadar İzmir Halkevi'nin yayın organı olarak çıkarılmıştır.

7.2.1. Dergide Yer Alan Konular

Fikirler, aylık kültür ve sanat dergisidir.¹³ 1936 yılında İzmir Halkevi dergisi olarak çok zengin bir içerikle çıkmıştır. Bu sayıda Mahmut Esat Bozkurt'un “Türk gençliği için”, Recep Peker'in “İnkılâbın manâsı”, Reşat Akbay'ın “Savaş Gazları ve Bunlardan Korunma”, Dr. Mithat Orel'in “Spordan Ne Bekliyoruz”, M. Oksancak'ın “Kitaplarımız ve Kitap Evlerimiz”, A. Fuat'ın “Hayat Bilgisi”,¹⁴ Mustafa Rahmi Balaban'ın “Altı Oku Yaşama ve Yaşatma İş”, “Köy Enstitüleri” konuları gibi çok çeşitli ve değerli yazılar yer almıştır.¹⁵ 1937 yılından başlanarak, İzmir Halkevi

⁹ Özsarı, *a.g.m.*, s. 409; Akyol, *a.g.e.*, s. 127.

¹⁰ Rahmi Balaban, “Fikirler”, *Fikirler*, C: VI, S. 133, 1 Şubat 1936, s. 1.

¹¹ Özsarı, *a.g.m.*, s. 409.

¹² Balaban, *a.g.m.*, s. 1.

¹³ Güz, *a.g.e.*, s. 156.

¹⁴ “Fikirler”, *Anadolu*, 1 Mart 1936, s. 5.

¹⁵ Mustafa Şahin, S. Kalyoncu Şahin, *Mustafa Rahmi Balaban*, BERKSAV Yayını, İzmir, 1994, s. 107-108.

çalışmaları dergide yoğun olarak kamuoyunun bilgisine sunulmuştur. Bunun için ilk olarak 1938 yılında derginin 166, 167 ve 168. sayıları bir arada basılmış ve Halkevi'nin 1937 yılındaki tüm çalışmaları rapor şeklinde verilmiştir. Bundan sonra derginin deyimleriyle sonuna kadar “*Memleketin inkılâp kıymetleri Halkevi anlayışı içinde bilinçle savunulmuştur*”.¹⁶

Dergide özellikle 1936-1940 yılları arasındaki yazıların çoğunluğu felsefe ağırlıklıdır. Dergide felsefe grubu yazılarının özellikle de pedagoji yazılarının çok olması, dergi idarecilerinin genellikle eğitimecilerden oluşmasından kaynaklanmıştır. Ancak 1940'tan sonra Fikirler, İzmir'de yaşayan edebiyat çevrelerinin yönetimine geçmiş, zamanla tamamen edebî bir kimliğe bürünmüştür.

Dergi, Halkevi'nden aldığı maddi güçle İzmirli bilim, kültür, sanat adamları için bir okul vazifesi görmüş, Türk kültür hayatında bir dönem İzmir'i başarıyla temsil etmiştir.¹⁷ Fikirler, “*milli kültürü, muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmak*” ülküsünün demircilerinden biridir. Bu niyet ile çıkmış ve bu niyet ile çalışmıştır.¹⁸

Fikirler, İzmir ve Ege Bölgesi'nde yaşayan çok sayıda genç yeteneğin yetişmesini sağlamak suretiyle kültür ve edebiyat dünyasına yeni isimler kazandırmış, aynı zamanda Cumhuriyet dönemi edebi yönelimlerin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır.¹⁹

7.2.2. Derginin Biçimsel Özellikleri

Üçüncü hamur kağıda basılan dergi, 27. sayıdan sonra birinci hamur kağıda basılmıştır. Derginin birlikte basılan 23-24, 25-26, 27-28 ve 29-30. sayıları 64, diğer sayıları 40 sayfa olarak yayımlanmıştır. Dergide kapak dışında fotoğrafa pek yer verilmemiştir.

İzmir'de Hersabah Mürettiphanesi'nde dizilen ve Doğanlar Basımevi'nde basılan derginin fiyatı 25 (iki sayı birlikte basıldığı zaman 50) kuruş, altı aylık

¹⁶ Özsarı, *a.g.m.*, s. 410; Akyol, *a.g.e.*, s. 127.

¹⁷ Özsarı, *a.g.m.*, s. 409.

¹⁸ “KONUŞMA”, *Fikirler*, C: VII, S. 143, 20 Şubat 1937, s. 2.

¹⁹ Özsarı, *a.g.m.*, s. 410.

abonesi 150, yıllık abonesi 250 kuruştur. Dergi arka kapak ve son sayfalarında önemli oranda ilan ve reklam yer almıştır. Genellikle yazıları 8 punto ve 2 sütuna dizilmiştir. Derginin arka düzenlemesi ve baskı kalitesi oldukça iyidir. Dergi 14x20 cm. boyutlarındadır.²⁰

7.2.3. Derginin Yazar Kadrosu

Derginin sahibi Vedide Baha Pars, yazı işlerini fiilen idare eden Halil Dumanoglu'dur.²¹ Dergide sürekli yazan yazar, şair ve araştırmacılardan bazıları ise; Halil Dumanoglu, Vedide Baha Pars, Mustafa Rahmi Balaban, Hakkı Baha Pars, Akil Koyuncu, Ceyhun Atuf Kansu, Attila İlhan, Edip Cansever, Hüseyin Avni Ozan, Necati Cumalı, Orhan Hançerlioğlu, Ziya Somar, Samim Kocagöz, Şükran Kurdakul, Abidin Elderoğlu, Bara Arıkan, Berrin Taşan, Cahit Irgat, Fuat Edip Baksı, Fuat Muratoğlu, İbrahim Zeki Burdurlu, Gaye Nail Ozanoğlu, Kemal Bekir Mancu, Kemal Göksel, Kemal Dayan Kemal Kamil Aktaş, Mahmut R. Gazimihal, Metin Eloğlu, M. Şerif Onaran, Şinasi Özdenoğlu, Nahit Ulvi Akgün, Oğuz Harzem, Suat Taşer, Besim Akımsar, Neriman Güner, Limasoliu Naci, Fakir Baykurt, Gara Sarmat, Zeki Görgülü, Hikmet Dizdaroğlu, Talip Ayaydın, Cengiz İlhan gibi pek çok tanınmış isimdir.²²

7.3. İZMİR İLİ DAHİLİNDE ÇIKARILAN DİĞER HALKEVİ DERGİLERİ

7.3.1. Ocak (Urla Halkevi Dergisi)

Urla Halkevi tarafından yayımlanan dergi, 19 Şubat 1939-19 Mayıs 1939 tarihleri arasında iki sayı çıkmıştır.²³

Üçüncü hamur kağıda basılan derginin birinci sayısı 16, ikinci sayısı 20 sayfa çıkar. İlk sayıda Atatürk ve İnönü'nün portreleri dışında fotoğraf yayımlanmamıştır.

²⁰ Güz, *a.g.e.*, s. 157.

²¹ Güz, *a.g.e.*, s. 157.

²² Özşarı, *a.g.m.*, s. 409; Güz, *a.g.e.*, s. 157.

²³ Mahmut Şakiroğlu, "Halkevleri Dergileri ve Neşriyatı", *Kebikeç*, S. 3, Ankara, 1996, s. 140; *Ocak* (Urla Halkevi Dergisi), S. 1, 19 Şubat 1939, s. 1; Özşarı, *a.g.m.*, s. 412; Güz, *a.g.e.*, s. 141.

İzmir’de Meşher Basımevi’nde basılan derginin fiyatı 15 kuruştur. Tek sütun üzerinde dizilen yazılar için siyah ve normal harf karakteri kullanılmıştır.

Derginin imtiyaz sahibi Halkevi Başkanı Cihat Gökçek, neşriyat müdürü Hukuk Hakimi Şerif Kolhan’dır. Kısa ömürlü olmasına rağmen Şerif Kolhan, Hüseyin Batu, Ahmet Necati, Şadi Çalık, Bedri Kısakürek, Şeref Aytulun, Nihat Kobek, Kemal Karman, Cihat Gökçek gibi güçlü yazar kadrosu sayesinde edebiyat tarihinde adından söz ettiren bir dergi olmayı başarmıştır.²⁴ Necati Cumalı’nın ilk şiiri ve ilk tenkit yazısı bu dergide yayımlanmıştır. Ocak, kültür, sanat ve edebiyat içerikli bir dergidir.²⁵

İlk sayıda yayımlanan ve okuyucuya seslenen bir yazıda derginin “memleket kültürünün yükselmesi” yolunda Halkevi’nin etkinliğini arttıracığı belirtilmektedir. Yazıda, dergiye yazı açısından yardım çağrısı yapılmakta ve “Ocak, Altı Okun ateşi ile tutuşacak, ısıtacak ve aydınlatacaktır” denmektedir.²⁶

İki sayı çıkan dergide ağırlıklı konu şiirdir. Bundan başka dil, sanat ve insan, hikaye, tarım, tarih, halkevi haberleri derginin ele aldığı konulardır.²⁷

7.3.2. Küçük Menderes (Tire Halkevi Dergisi)

Tire Halkevi tarafından 25 Nisan 1940-23 Nisan 1942 tarihleri arasında yayımlanmıştır. İki aylık olan dergi, toplam 12 sayı çıkmıştır.²⁸ Üçüncü hamur kağıda basılan derginin ilk üç sayısı küçük boyutlu iken, daha sonraki sayıları 20x28 cm. olarak yayımlanmıştır.

İlk sayısında Atatürk ve İnönü’nün fotoğraflarını yayımlayan dergi, daha sonraki sayılarında fotoğrafa yer vermemiştir. İzmir’de Cumhuriyet Basımevi’nde basılan dergi, 10 kuruştan satılmıştır. Kapak ve iç sayfalarında diğer halkevleri dergilerine göre daha çok ilan ve reklam alan derginin yazıları iki sütuna dizilmiştir.

İmtiyaz sahipliğini Nahit Nafiz Edgüer’in yaptığı derginin umumi neşriyat

²⁴ Özsarı, *a.g.m.*, s. 412; Güz, *a.g.e.*, s. 141.

²⁵ Özsarı, *a.g.m.*, s. 412.

²⁶ *Ocak*, s. 1; Güz, *a.g.e.*, s. 141.

²⁷ Güz, *a.g.e.*, s. 142.

²⁸ Şakiroğlu, *a.g.m.*, s. 140; Özsarı, *a.g.m.*, s. 412; Güz, *a.g.e.*, s. 148.

müdürü Muammer Dülger'dir.²⁹ Yazarları arasında Nahit Nafiz Edgüer, Akile Ülke, Muammer Dülger, Ziya Hanhan, Cemil Öder, Dr. Ekin Derman, Faik Tokluoğlu, Dr. Suat Soyer, A. Rıza Günar, Rüştü Ülken, Hamdi Erbil, Ulvi Yelken, İbrahim Aker, Bedia Okan, Ekrem Özelmas, Türkan Ülke, Cihat Gökçe, Halit Nafiz Edgüer, Hadi Akyol, H. Sururi Gökbaş vardır.³⁰

İlk sayıda yayımlanan başyazıda amaçlarının “*millî sanat ve kültürümüze varmak ve bulmak*” olduğu belirtilmiştir. Yazının daha sonraki bölümünde gayelerinin Tire'nin doğal güzelliğini, tarihi, iktisadi, sıhhi, zirai, folklorik yapısını ve köylerini tanımak olduğu bildirilmiştir.

Derginin konuları arasında hemen her sayıda yer alan günün ve dönemin önemini belirten, devrimlerin ele alındığı başyazılar, şiirler, pamuk ekimi, bostancılık gibi konuların incelendiği “ziraat”, “sağlık”, Tire'yi coğrafik yönden ele alan yazıların yer aldığı “coğrafya”, yörenin adet, gelenek, göreneklerinin ele alındığı “folklor”, yöre ve halkevi haberleri yer almıştır.³¹

7.3.3. Güzel Günler (İzmir Halkevi Dergisi)

Dergi 26 Aralık 1931-29 Ekim 1933 tarihleri arasında dört sayı çıkmıştır. Yayınına Halkevi kurulmadan önce başlayan derginin ilk üç sayısı, CHP İzmir Vilayet Merkezi tarafından çıkarılmıştır. Dördüncü sayısı, İzmir Halkevi tarafından yayımlanır. Dergide yüksek edebî değere sahip eserler yerine daha çok didaktik, güdümlü ve propaganda amaçlı eserler yayımlanmıştır. Ayrıca dergide Cumhuriyet'in ilk 10 yılı ile ilgili makaleler de yer almıştır.³²

²⁹ Güz, *a.g.e.*, s. 148.

³⁰ Özsarı, *a.g.m.*, s. 412; Güz, *a.g.e.*, s. 148; “Halkevi Haberleri”, *Fikirler*, C: X, S. 213, 1 Mart 1941, s. 12; Murtaza Gürkaynak, “İzmir Mecmuaları Arasında”, *Fikirler*, S. 226-227, Ocak-Şubat 1942, s. 27.

³¹ Güz, *a.g.e.*, s. 149.

³² Özsarı, *a.g.m.*, s. 410.

SONUÇ

Kemalist rejim kendini gerçekleştirmek ve ifade edebilmek için bir dizi toplumsal kurum yaratmıştır. Halkevleri de toplumsal değişimin aracı olarak, Türkiye Cumhuriyeti tarihi içinde yaratılmış olan en geniş ve en etkili kuruluşlardan birisidir.

Halkevleri, tarihsel bir gelişim ve oluşum süreci sonucu doğmuş olan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin, geniş anlamıyla Türk Devrimi'nin, toplumsal bir değişim ihtiyacı olarak ortaya çıkmıştır.

Halkevlerinin tarihsel nitelikleri olan asıl toplumsal görevi, tüm toplumu hiçbir ayrıntı gözetmeksizin bir çatı altında Atatürk ilkeleri ve ulusal değerler ışığı altında toplamak ve tüm ulusu çağdaş uygarlık düzeyine yönelik bir uğraşı ve çaba ortamına sokmaktır. Yani Halkevleri, temelden toplumun bütün katlarına dönük bir iç yapıya ve felsefeye sahip olmuş; bireyin toplumdaki yerini kavramasına ve kişiliğini geliştirmesine yardımcı olarak, siyasal sürece bilinçle katılmasını sağlamak için gerekli eğitimi vermek ve bir kültür bütünlüğü sağlama amacı gütmüştür.

Bu anlamda Halkevleri, Cumhuriyet'i halka götürüp halk ile yeni Türk Devleti'ni bütünleştirmeye çalışan merkezler olmuş ve tüm vatandaşlara kucağını açarak yurttaki sosyal ve kültürel bir kalkınma sağlanmasında dönüm noktası olmuştur. Gerçekleştirdiği faaliyetlerle, modernize olmaya çalışan yeni Türk Devleti ile toplum arasındaki kopukluğu gidermeye çalışmış, 1932'den 1951 yılına kadar geçen süre içinde kültür sanat etkinlikleri ile Türkiye'de toplumsal gelişimin itici gücünü oluşturmuş, Cumhuriyet devriminin kültür ve sanat kurumları işlevini görmüştür. Çağdaş bir ulus yaratma çabası içinde Kemalist ideolojiyi oluşturan altı temel ilke doğrultusunda, çalışmalarını dokuz şube ile gerçekleştirmiş olan ve Kemalizmin Halk Okulları olarak da anılan Halkevleri, yaptığı çalışmalar itibarıyla ulusal kültür ve eğitim yuvası olarak ulusal kalkınma hareketiyle yakından ilgilenmiştir. Ferdin olgunluğu ve kültürel bir şahsiyet oluşturabilmesinde sosyal bir çevre oluşturarak kişiye hem kendini hem de başkalarını yetiştirme imkânı tanıyan Halkevleri, Cumhuriyet döneminin önemli sayıda yazar, şair ve araştırmacısının yetişmesine de ev sahipliği yapmıştır.

Görüldüğü üzere Halkevleri, Atatürk'ün düşüncelerinin topluma götürülmesi ve halk arasında kökleşmesinde, demokratik toplum düzeninin oluşumu açısından toplumsal değişimin aracı olarak önemli işlevler görmüş, Atatürk Devrimi açısından yeni bir aşama olup, ülke çapında yeni bir dönem başlatmıştır. Halkçılıkla desteklenen ulusalcılığın bir ideoloji olarak kitlelere yayılması, Halkevlerinin kuruluşu ile gerçekleşebilmiştir. Halkevleri, halk kültürünün aydınlar tarafından araştırılıp öğrenilmesi işlevini görmekle beraber, Kemalist kadronun halkçı ve ulusçu ideolojisinin Anadolu'ya yayılmasının kitle örgütleri olarak tarihsel bir görevi yerine getirmişlerdir.

Halkevi çalışmaları halka doğru, halka yönelik çalışmalar olduğundan, Halkevleri halktan dil derlemeleri, türkü derlemeleri, yerel ve millî oyunların derlemeleri, yani millî kültürün unsurlarını almış; halka ise çağdaş uygarlığın gerektirdiği bilgileri vererek halkla kaynaşmaya, millî kültüre bağlı aydın Türk insanını yetiştirmeye çalışmıştır. Türk halkından bir yandan folklorik derlemeler yaparken aynı zamanda çevrede tarihî ve etnografik araştırmalar yapmış; çevrenin sosyo-kültürel kalkınmasıyla da yakından ilgilenmiştir. Böylece aydın-halk dayanışmasının ve bütünleşmesinin en canlı örnekleri de Halkevlerinde yaşanmıştır. Buraları aynı zamanda birer halk eğitim merkezi olarak kütüphaneleri, tiyatro, konferans salonları, sahneleri ve daha pek çok kullanım alanlarıyla Türkiye'de yeni bir toplumsal anlayış, ruh ve yaşamın mekânları durumuna gelmişlerdir.

Devlet, bu dönemde sanatı yönlendirme ve canlandırma işini mecburen üstlenmek zorunda kalmış, bu arada Halkevlerinden propaganda maksadıyla da yararlanmayı bilmiştir. Dönemin şartları ve dünyadaki örneklere bakıldığında da Halkevlerinin CHP'nin kültürel ve siyasal ideolojisinin vasıtası olması kaçınılmaz gözükmektedir. Bu nedenle Halkevleri zaman zaman eleştirilere maruz kalmış olsalar da; her şeye rağmen, açıldıkları 1932 yılından kapatıldıkları 1951'e kadar Cumhuriyet devriminin kültür sanat işlevini görürken, özellikle de gençler ve kadınlar için birer çekim merkezi olmuş, Türk kültürünün gelişmesi ve yaygınlaşmasında büyük ve etkili bir rol oynamışlardır. Halkevi çalışmalarında eşit kalkınma modellerinin uygulanması önem taşıırken, bu süreç aynı zamanda demokrasi bilincinin oluşturulmasına da katkıda bulunmuştur.

Batı Anadolu'nun önemli yerleşim yerlerinden biri olan İzmir şehri de, Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyo-kültürel gelişimini Cumhuriyet idaresinin uyguladığı bu programla gerçekleştirmiştir.

İzmir Halkevi Dil, Edebiyat, Tarih Şubesi ile, şehir halkını İzmir'in tarihi hakkında bilgilendirmiş, TDK ve TTK ile işbirliği içinde çalışarak halka tarih bilinci aşılamış ve halkın edebi zevklerinin gelişmesine çalışmıştır. Düzenlediği konferans, anma törenleri, müsabaka vs. ile halkın etkinliklere bizzat katılımını teşvik ederek, halkta kültürel bilinçlenme ve sosyalleşme sağlamıştır. Ayrıca şube, Cumhuriyet dönemi İzmir'in tarihinin araştırılıp incelenmesinde temel kaynak olan İzmir Halkevi Dergisi'nin yayımını da gerçekleştirmiştir. Böylece, İzmir'in geçirmiş olduğu kültürel değişim sürecinde İzmir Halkevi faaliyetlerinin oynadığı rol daha geniş şekilde anlaşılabilmiştir.

Güzel Sanatlar Şubesi, resim, müzik, heykelticilik, fotoğrafçılık gibi pek çok alanda düzenlediği kurslar ile kent halkına sanat zevki aşılamıştır. İzmir ve Ege Bölgesi'ndeki genç yeteneklerin bir araya toplayarak sanatsal gelişimlerini gerçekleştirmelerine ev sahipliği yapmıştır.

Temsil Şubesi, bir yandan şehir halkının tiyatro ihtiyacını karşılarken, bir yandan da Cumhuriyet değerlerinin halka ulaşmasını sağlayacak oyunlar sergilemiş ve devrimlerin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Başarılı oyuncuların yetişmesinde de bir okul vazifesi görmüştür.

Spor Şubesi, düzenlediği kurs ve yarışmalar ile halkın sporun hemen her dalı ile ilgilenmesini, aktif olarak katılmasını ve sporu yaşam biçimi haline getirip daha sağlıklı yaşam için bilinçlenmesini sağlamıştır. İzmir Halkevi salonu, gençliğin ihtiyacına ve spor eğitimine verimli bir vasıta olarak kullanılmış, şehir halkı çeşitli spor dallarını bu sayede tanımış ve spora karşı büyük bir ilgi ve sevgi uyanmıştır.

Sosyal Yardım Şubesi, yardıma muhtaç vatandaşlara yiyecek, giysi, kitap, kırtasiye, hasta tedavisi, ilaç yardımı vs. ile halkın sevgi, şefkat, yardımlaşma duygusunu uyandırmıştır.

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, öncelikle halka okuma-yazma öğretmek halkın hemen her konuda bilinçlenmesine çalışmıştır. Yabancı dil kursları, spor,

resim, müzik, el sanatları, pozitif bilimler kursları ile halkın kültür düzeyinin yükselmesine büyük rol oynamıştır. Çalışmalar, diğer şubelerle ortaklaşa yürütülmüş, böylece katılımcı sayısı arttırılmıştır. Şube, yabancı vatandaşlar için de, Türkçe kursları düzenleyerek Türk kültürü ve milli değerlerin yaygınlaşmasına büyük katkı sağlamıştır.

Kütüphane ve Yayın Şubesi ile, hemen konuda yayın çeşidi ve sayısı arttırılmış ve diğer şubelerle de yardımlaşma sağlanarak köylere kadar seyyar kütüphaneler gönderilmiş, kısa sürede okuyucu sayısında önemli bir yükseliş sağlanmıştır. Fikirler dergisinde “Gençlik Sayfası” açılarak gençlere okuma-yazma alışkanlığı kazandırılmış, duygu ve düşüncelerini geliştirmeleri için fırsat yaratılmıştır.

Köycülük Şubesi ile, İzmir Halkevi'nin şehir halkına sağladığı tüm olanakları köy halkına da sağlamak amacıyla birçok köy ile temas kurularak ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır. Köylere geziler düzenlenerek konferanslar verilmiş, tiyatro oyunları sergilenmiş, okuma odaları açılmış, köy hayatı ile ilgili konularda köylünün anlayabileceği dilde broşürler (köy temizliği, köy sağlığı, ziraat, hayvancılık vs.) bastırılmıştır. İzmir Halkevi salonunda köy gençlerinin katıldığı törenler düzenlenmiş, böylece sağlık, estetik, kültür açısından köylü ile şehirli arasındaki fark giderilmeye, dayanışma duygusu güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Müze ve Sergi Şubesi, halka tarih kültürü vermek amacıyla eski uygarlıkların eserlerini toplayıp folklorik araştırmalarla elde ettiği malzemeleri sergilemiştir. Eski eserlerin korunması için ilgili makamların dikkati çekilmiştir. Türk el emekleri sergisi ve arkeolojiyi bir araya getiren sergiler açılmış; halkın, İzmir'in eski coğrafya ve tarihi hakkında bilgilenmesi sağlanmıştır. İzmir Enternasyonel Fuarı'nda düzenlenen Eski ve Yeni Türk el emekleri sergileri de, Türk kültürünün dışa tanıtılması için imkân sağlamıştır.

Bütün bu faaliyetleriyle İzmir Halkevi, laik Türkiye'nin benimsediği yeni hayat anlayışı doğrultusunda çalışmalarını gerçekleştirirken, köylü-şehirli arasında dayanışma duygusunu geliştirerek, birlik ve beraberliği sağlamış ve sosyo-kültürel farkı gidermeye çalışmıştır. Halkın yapılan tüm çalışmalara aktif olarak katılımını

sağlayarak şehir hayatını canlandırmıştır. Halk, devrimlerin anlamını, getirdiklerini, Halkevi faaliyetlerinde görmüş, kavramış; edebiyat, kültür, sanat, spor vs. pek çok konu Halkevi'nin yaptığı etkinliklerle hayat bulmuş, halk böylece modern hayatı gerektiği gibi yaşama imkânına sahip olmuştur. İzmir Halkevi, açıldığı günden itibaren dokuz şubesi ile gerçekleştirmiş olduğu tüm faaliyetlerle halkın bilinçlenmesinde ve sosyalleşmesinde kentin en önemli sosyo-kültürel kurumu olarak, değişim ve gelişim sürecinde İzmir için bir kilometre taşı olmuştur.

KAYNAKÇA

1. SÜRELİ YAYINLAR

a. Gazeteler

Anadolu
Halkın Sesi
Hakimiyet-i Milliye
Hizmet
Yeni Asır
Ulus

b. Dergiler

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
Atatürk Yolu
Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
Erdem
Fikirler (İzmir Halkevi Dergisi)
Kadro
Kebikeç
Ocak
Tarih ve Toplum
Toplum ve Bilim
Toplumsal Tarih
Ülkü

2. KİTAP VE MAKALELER

AKYOL, Yaşar, *İzmir Halkevi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2008.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Kültür Koleji Yayınları, İstanbul 1993.

- ALBAYRAK, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.
- ARIKAN, Zeki, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, C: VI, S. 23, *Atatürk Yolu*, İstanbul, 1999.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (ASD)*, C: II-III, TTK, Ankara, 1997.
- AVŞAR, Abdülhamit, *Bir Partinin Kapanmasında Basının Rolü (Serbest Cumhuriyet Fırkası)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998.
- AYBARS, Ergün, *Atatürk, Çağdaşlaşma ve Laik Demokrasi*, İleri Kitabevi, 1994.
- BALABAN, Rahmi, “Fikirler”, *Fikirler*, C: VI, S. 133, 1 Şubat 1936.
- BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı, *Halkın Evi*, Ulus Basımevi, Ankara, 1950.
- BAŞGÖZ, İlhan, *Türkiye’nin Eğitim Çıkması ve Atatürk*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- BAYDAR, Mustafa, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, Menteş Kitabevi, İstanbul, 1968.
- BOYACIOĞLU, Levent, “Tek Parti Döneminde İnkılâp Temsilleri-I”, *Tarih ve Toplum*, C: XVII, S. 102, İletişim Yayınları, Haziran, 1992.
- CEM, İsmail, *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- CHP Halkevleri Öğreneği*, Recep Ulusuoğlu Basımevi, Ankara, 1938.
- CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*, Zerbamat, Ankara, 1940.
- CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, Ankara, 1940.
- CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943*, Ankara, 1944.
- CHP 1935, *Halkevleri 1932-1935: 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?*, Ankara, 1935.
- CHP 3. Büyük Kongre Zabıtları (10-18 Mayıs 1931)*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.
- CHP 16. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları*, Ulus Basımevi, Ankara, 1948.
- ÇANÇAR, Hamdi Nüzhet, “Halkımızda Sanat Terbiyesi”, *Fikirler*, C: VIII, S. 14, Haziran 1937.
- ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi, Ankara, 2008.

- ÇEÇEN, Anıl, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000.
- _____, “Atatürk'ün Kurduğu Halkevleri”, *Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler, Atatürk ve Halkevleri*, TTK, Ankara, 1974.
- ÇELİK, Bilgin, “Tek Parti Döneminde Aydın'ın Sosyo-Kültürel Yaşamında Halkevi'nin Yeri”, *Toplumsal Tarih*, S. 66, Tarih Vakfı, İstanbul, Haziran 1999.
- DEMİREL, Meral, “Vanguard ve Cephe'de Londra Halkevi”, *Tarih ve Toplum*, Nisan 2003.
- DÖNMEZER, Sulhi, “Atatürk İnkılapları ve Sosyal Değişme Teorileri”, *Atatürk Konferansları*, TTK, Ankara, 1989.
- EKİNCİ, Necdet, *II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkiler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997.
- EMRE, Necmettin, “İzmir Valisi Kâzım Dirik ve Eserleri”, *Fikirler*, S. 272-275, 30 Haziran-31 Temmuz 1944.
- ESKİ, Mustafa, *Cumhuriyet Döneminde Bir Devlet Adamı Mustafa Necati*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1999.
- ERGÜN, Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997.
- EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.
- GERAY, Cevat, *Halk Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 73, Ankara, 1978.
- _____, *Halk Eğitime Giriş*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 11, Ankara, 1970.
- GÖKBERK, Macit, “Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk”, *Çağdaş Düşünce Işığında Atatürk*, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı, İstanbul, 1983.
- GÜMÜŞOĞLU, Firdevs, *Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005.
- GÜNEŞ, Günver, Müslime GÜNEŞ, “Cumhuriyet Döneminde Manisa'nın Sosyo-Kültürel Yaşamında Halkevi'nin Yeri ve Önemi”, *ÇTTAD*, C: VI, S. 15, Güz/2007.
- GÜNGÖR, Nazife (der.), *Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil, Kültür, Eğitim*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara, 2007.

- GÜRKAYNAK, Murtaza, “İzmir Mecmuaları Arasında”, *Fikirler*, S. 226-227, Ocak-Şubat 1942.
- GÜZ, Nurettin, *Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları Halkevleri Dergileri (1932-1951)*, Ankara, 1995.
- “Halkevlerinin Sekizinci Yıldönümü”, *Ülkü*, C: XV, S. 85, Mart 1940.
- “Halkodaları Talimatı”, *Ülkü*, C: XIV, S. 79, Eylül 1939.
- HAYRİ, Münir, “Gezgin Tiyatrolar”, *Ülkü*, C: IV, S. 34, Aralık 1935.
- İNALCIK, Halil, “Atatürk ve Türkiye’nin Modernleşmesi”, *Atatürk Konferansları*, TTK, Ankara, 1991.
- İNAN, Mehmet Rauf, “Gazi’nin (Atatürk’ün) Halkçılık Ülküsü Halkevleri ve Sonrası”, TTK, Ankara, 1988.
- _____, *Orta Avrupa’da Gelişmenin ve Demokrasinin Temeli*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1971.
- KAFADAR, Osman, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batıllaşma*, Vadi Yayınları, Ankara, 1970.
- KARADAĞ, Nurhan, “Halkevleri Tiyatro Çalışmaları 1932-1951”, *Erdem*, C: IV, S. 12, Eylül 1988.
- _____, “Halkevleri Oyun Dağarcığı: 1932-1951”, *Erdem*, C: V, S. 13, Ankara, Ocak 1989.
- KARAÖMERLİOĞLU, M. Asım, “Tek Parti Döneminde Halkevleri ve Halkçılık”, *Toplum ve Bilim*, S. 88, Bahar 2001, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- KARAL, Enver Ziya, *Atatürk ve Devrim (Konferanslar ve Makaleler) 1935-1978*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 1998.
- KOCATÜRK, Utkan, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992.
- KOÇAK, Cemil, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, Yurt Yayınevi, Ankara, 1986.
- KONGAR, Emre, *Atatürk ve Devrim Kuramları*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1981.
- “Konuşma”, *Fikirler*, C: VII, S. 143, 20 Şubat 1937,
- KURTCEPHE, İsrail, Aydın BEDEN, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Alp Yayınevi, Ankara, 2007.

- MİNEZ, Behzat, “Halkevlerimiz ve Sosyal Yaşayışımızdaki Roller”, *Fikirler*, 1 Mart 1946.
- Mustafa Necati Sempozyumu (Sempozyum Bildirileri)*, Kastamonu Eğitim Yüksekokulu Yayınları No: 6, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1991.
- Ocak* (Urla Halkevi Dergisi), 1 Şubat 1939, S. 1.
- “Necip Ali Bey’in Nutku”, *Ülkü*, C: I, S. 2, Mart 1933.
- ORAL, Mustafa, “Halkevlerinin Toplumsal ve Kültürel İşlevleri”, *AAMD*, C: XVIII, S. 53, Temmuz 2002.
- ÖLÇEN, Ali Nejat, *Halkevlerinin Yokedilişi*, Halkevleri Genel Merkezi Yayını, Ankara, 1988.
- ÖZERTEM, Kemal, “İzmir Halkevi Çalışmaları”, *Fikirler*, S. 226-227, Ocak-Şubat 1942.
- ÖZSARI, Mustafa, “Ege Bölgesi Halkevleri ve Yayın Çalışmaları”, *Atatürk Yolu*, C: VI, S. 23, Mayıs 1999.
- ÖZTÜRK, Cemil, Yahya AKYÜZ, Mustafa KAÇAR, *Türk Tarihi ve Kültürü*, Pagem Yayıncılık, Ankara, 2006.
- PAMİRTAN, Sıtkı Şükrü, “İzmir Köylüleri Halkevimizde”, *Fikirler*, C: X, S. 290-291, 31 Mart 1945.
- PEKER, Recep, “Halkevleri Açılma Nutku”, *Ülkü*, C: I, S. 1, Şubat 1933.
- SALİHOĞLU, Mehmet, “Atatürk Devriminin Anlamı ve Ereği”, *Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler, Atatürk ve Devrim*, Halkevleri Atatürk Enstitüsü Yardımcı Yayınları, Ankara, 1973.
- SARINAY, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 1994.
- SENCER, Muzaffer, *Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri*, Geçiş Yayınları, İstanbul, 1971.
- SEVİNÇLİ, Efdal, *İzmir’de Tiyatro*, Ege Yayıncılık, İzmir, 1994.
- SÖZER, Ersan, Tanju GÜRKAN, Şefik YAŞAR, *Türk Eğitim Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir, 2011.
- ŞAHİN, Mustafa, Semiha Kalyoncu ŞAHİN, *Mustafa Rahmi Balaban*, BERKSAV (Bergama Kültür ve Sanat Vakfı) Yayını, İzmir, 1994.

- ŞAKİROĞLU, Mahmut H., “Halkevleri Dergileri ve Neşriyatı”, *Kebikeç*, S. 3, Ankara, 1996.
- ŞEMSETTİN, Reşat, “Garp Memleketlerinde Halk Terbiyesi”, *Ülkü*, C: I, S. 4, Mayıs 1933
- ŞİMŞEK, Sefa, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2002.
- TARCAN, Selim Sırrı, “İtalya’da Halk ve Gençlik Teşkilatı”, *Ülkü*, C: I, S. 3, Nisan 1933.
- TARTAN, Fikret, *İzmir Devlet Tiyatrosu*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2004.
- TEKEREK, Nurhan, “Halkevleri (1932-1951), Temsil Şubeleri ve Bir Örnek Adana Halkevi Temsil Şubesi”, *Erdem*, C: XV, S. 43, Ankara, 2005.
- T.C. İzmir Vilayeti İstatistik Müdürlüğü İstatistik Yıllığı*, Bilgi Matbaası, İzmir, 1933.
- Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2008.
- Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu*, Ankara, 2009.
- TİMUR, Taner, *Türk Devrimi, Tarihî Anlamı ve Felsefî Temeli*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1968.
- TOPUZ, Hıfzı, *Dünya’da ve Türkiye’de Kültür Politikaları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998.
- TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, III. Kitap (Birinci Bölüm), Bilgi Yayınevi, Ankara, 2005.
- _____, *Türk Devrim Tarihi*, III. Kitap (İkinci Bölüm), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.
- _____, *İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.
- TUĞLUOĞLU, Fatih, “Türkiye’de Halkçılık İdeolojisi ve Halkevleri”, *Erdem*, C: XIV, S. 42, Ocak 2005, Ankara, 2005.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C: I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- TUNÇAY, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.
- TUTSAK, Sadiye, *İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

- UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih*, Der Yayınları, İstanbul, 2008.
- ULUSKAN, Seda Bayındır, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2010.
- ÜSTEL, Fusun, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- YETKİN, Çetin, *Atatürk'ün Başarısız Demokrasi Devrimi Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997.
- YEŞİLKAYA, Neşe Gurallar, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.
- YILDIZ, Ahmet, Meral UYSAL (der.), *Yetişkin Eğitimi*, Kaldeon Yayınları, İstanbul, 2009.

3. ANSİKLOPEDİLER

- ÇAVDAR, Tefik, “Halkevleri”, *CDTA*, C: IV, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.
- “Halkevleri”, *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, C: X, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- “Halkevleri”, *Türk Ansiklopedisi*, C: XVIII, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1970.
- “Halkevleri”, *Büyük Larousse Ansiklopedisi*, C: X, İnterpress Basın ve Yayıncılık, İstanbul, 1986.

4. TEZLER

- GÜNEŞ, Günver, *İzmir Türk Ocağı Faaliyetleri (1923-1931)*, Dokuz Eylül Üniversitesi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 1990.
- KARA, Adem, *Türkiye’de Halkevleri ve Çorum Halkevi Faaliyetleri*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Basılmamış Lisans Tezi), Tokat, 1997.

EKLER

Ek-1: İzmir Halkevi Binası

Kaynak: *Anadolu*, 22 Şubat 1934, s. 1.

Ek-2: İzmir Halkevi'nin Bir Aylık Çalışma Raporu

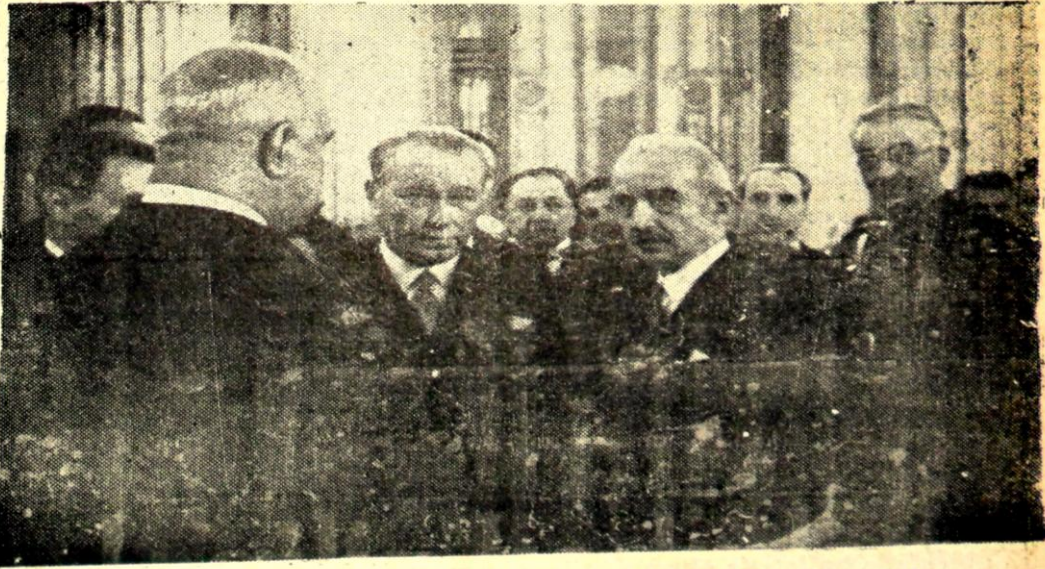
<u>Yapılan iş</u>	<u>Tarihi</u>	<u>Gelenler</u>
Halkevi Salon Orkestrasının yıldönümü konseri	24-2-1946	650
Halkevleri Yıldönümü töreni	23-2-1946	650
Balo	21-2-1946	350
Temsil Halkevi ekibi	24-2-1946	550
" Asansör "	16-3-1946	367
" Buca "	9-3-1946	550
Yurt gezisi Resim sergisi	24-2-1946 dan 20-3-1946 tarihine kadar	6180
Mandolin Konseri	2-3-1946 ve 2-3-1946 tarihlerinde	1150
Şehir Orkestrası konseri	17-3-1946	405
Mandolin konseri	21-3-1946 ve 22-3-1946	600
İngiliz çocukları resim sergisi	21-3-1946 dan 21-3-1946 tarihine kadar	570
		976

Kaynak: *Fikirler*, 1 Nisan 1946, S. 310-311, s.y.

Ek-3: Fethi Okyar'ın İzmir Halkevi'ni Ziyareti

Adliye Vekilimizin dünkü tetkikleri

Şehri, müzeyi, Kültürparkı gezdi
Halkevine de giderek çalışmalar
üzerinde tetkikler yaptı

Millî Şefimiz İnönü, Adliye Vekilimizle bir arada

Şehrimizde bulunan Adliye Vekilimiz B. Fethi Okyar dün muhtelif tetkiklerde bulunmuş, şehirde bir gezinti yaparak Kadifekalesine kadar çıkmış, öğle üzeri Kültür Parkı ve oradaki

tesisatı, hayvanat bahçesini gezmiş, öğleyin belediye tarafından Kültür parkındaki Göl gazinosunda şerefine verilen ziyafette bulunmuş ve sonra asa-

—Devamı 2 nci Sahifede —

— Baştarafı 1 inci sahifede —

riatika müzesiyle eski İzmir hafriyatını ve Akşam üzeri Halkevini ziyaret etmişlerdir.

HALKEVİNDE:

Adliye Vekili, saat on sekize yakın Halkevine gelmiş, Halkevi reisi Dr. Hüseyin Hulki Cura ile idare heyeti azası tarafından karşılanmıştır. Vekil, Halkevini gezdikten sonra üst kat salonda parti müfettişi ve reisi ve daha bazı zevat bulunduğu halde Halkevi idare heyeti azası ile muhtelif mevzular üzerinde bir saat süren has-pihallerde bulunmuş, müteakiben İzmirpalasa dönmüştür.

Ek-4: İzmir Halkevi'nde Yılbaşı Kutlaması

Bu gün 1938'ze ayak basıyoruz

Yılbaşı, her tarafta büyük bir neşe ile kutlandı

Öğretmenler, Halkevinde toplandılar. Kulübler ve eğlence yerleri baştanbaşa dolu idi

Bu gün, 938 senesinin ilk günüdür. Yeni yılın yurda ve hepimize saadetler getirmesini temenni ederiz.

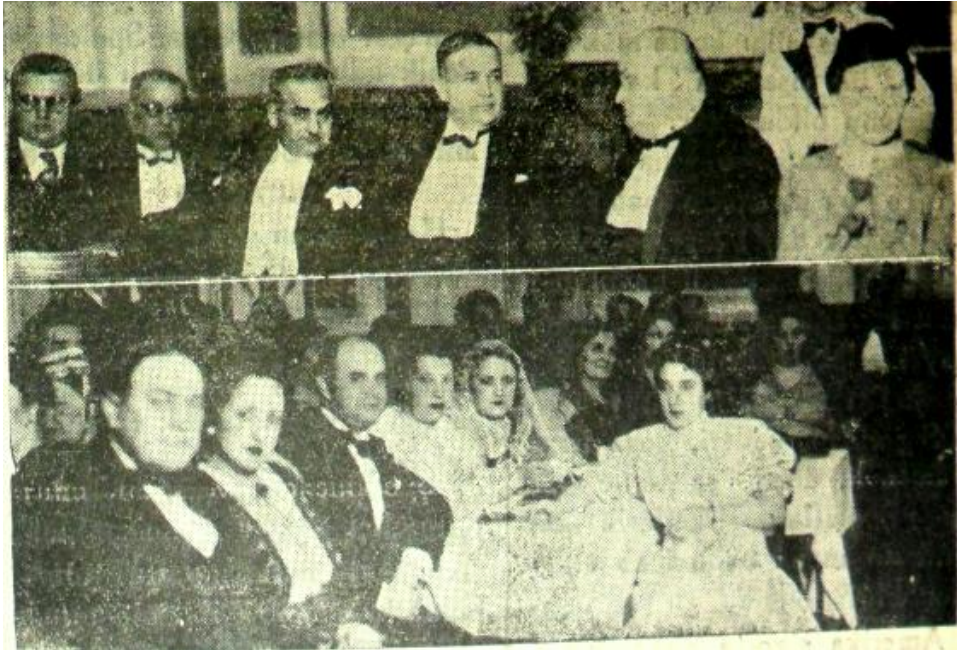
Dün gece, memleketimiz hesabına pek hayırlı geçen 937 yılının son saatleri şehrimizin her tarafında yapılan toplantılarla uğurlanmış, yeni yıl neşe içinde karşılanmıştır.

Muallimler Halkevinde toplanmışlar, İzmir halkının bir kısmı büyük gazinolar ve otellerle kulüplerde verilen balolarda bulunmuşlar, bazı aileler de kendi aralarında yaptıkları toplantılarla eğlenmişler, hoş vakit geçirmişlerdir. Gece yarısından sonra bile, bir çok evlerden ve gazinolardan sokaklara müzik sesleri taşmıştır.

Kaynak: *Anadolu*, 1 Ocak 1938, s. 1.

Ek-5: İzmir Halkevi'nde Düzenlenen Resmi Kostümlü Balo

Kaynak: *Anadolu*, 25 Ocak 1938, s. 1.

Ek-6: Halkevleri Yıldönümü Kutlaması

Kaynak: *Fikirler*, 1 Mart-15 Nisan 1938, S. 166-168, s. 52.

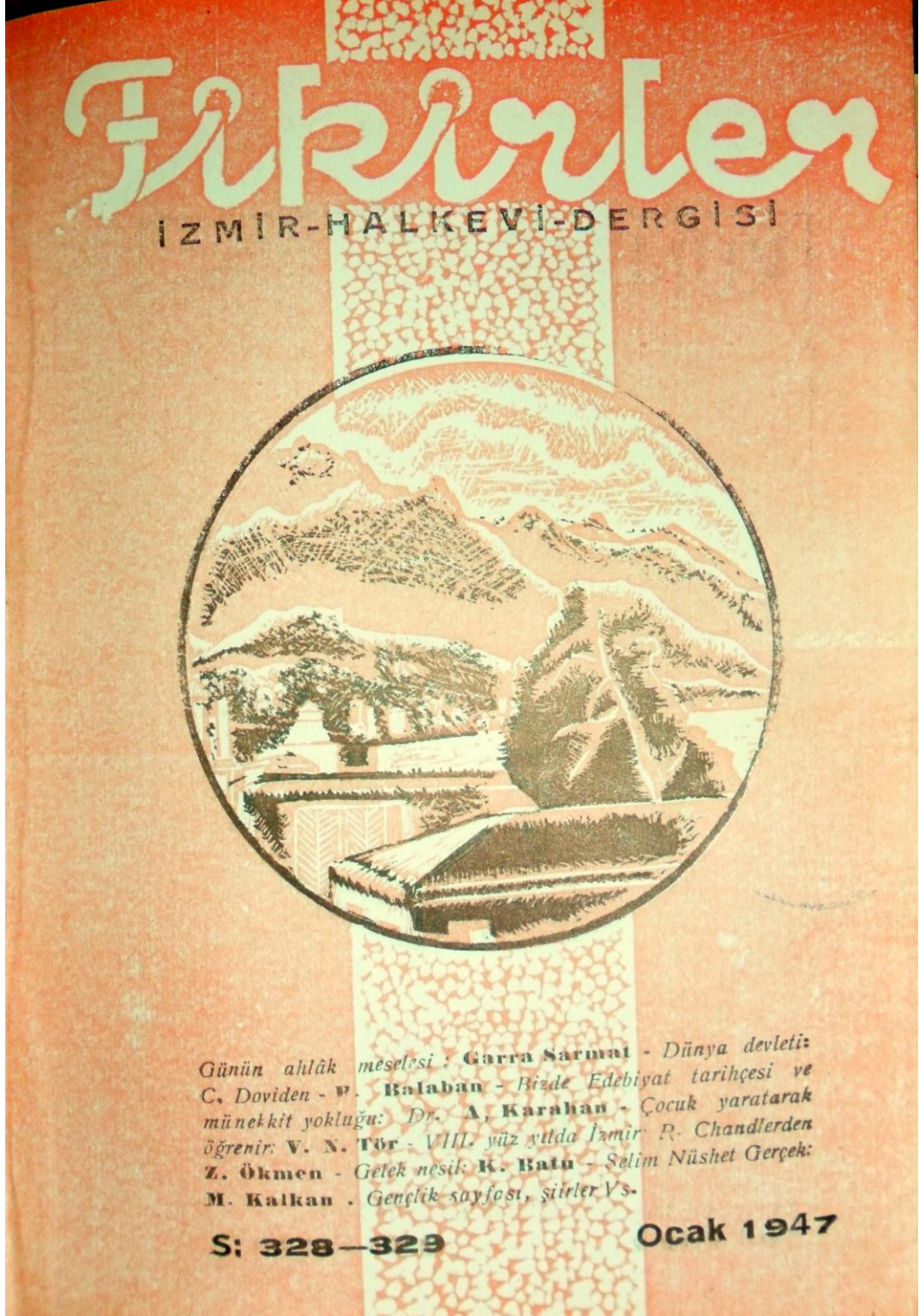
Ek-7: Fikirler Dergisi Tahrir Heyetinden Bir Grup

İlhan İleri, Şinasi Revi, Rahmi Balaban, Hikmet Bozkurt, Ahsen Gürtin, Dr. Lebit, Hadi Akyol, Sıtkı Şükrü Pamirtan, Fahamet Kökel, Nerime Doğrul, Nuri Erkoldaş, Şahap Gürsel, Vedide Baha Pars, Şükrü Çağatay, Aladdin Candemir, Muzaffer Uras, Behzat Minez.

Kaynak: *Fikirler*, 30 Haziran-31 Temmuz 1944, S. 272-275, s. 24.

Ek-8: Fikirler Dergisi Kapak Resmi

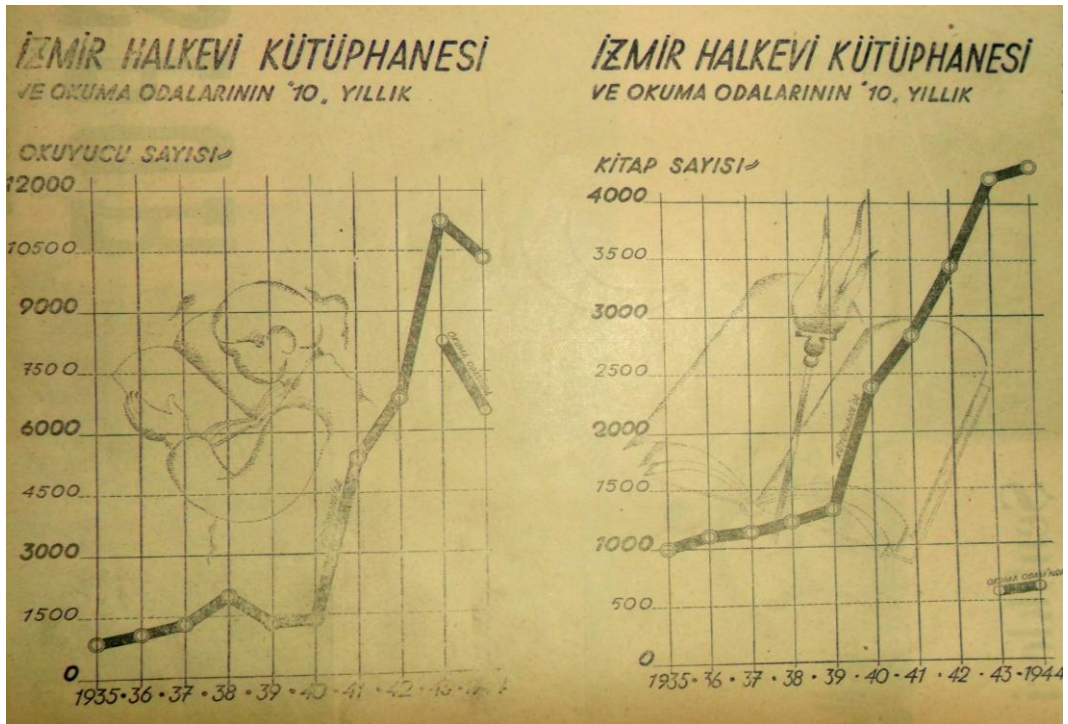
Kaynak: *Fikirler*, Ocak 1947, S. 328-329.

Ek-9: İzmir Halkevi Kitapsarayına Devam Eden Gençler

Kaynak: *Fikirler*, 1 Mart-15 Nisan 1938, S. 166-168, s. 37.

Ek-10: 1935-1945 yılları arasında kitap ve okuyucu sayısındaki değişim

(1945 yılında kitap sayısı: 6.106; okuyucu sayısı: 7.942'ye yükselmiştir.)

Kaynak: *Fikirler*, 1 Mart 1946, S. 308-309, s. 16.

Ek-11: İzmir Halkevi'nin düzenlediği daktilo kursu

Kaynak: *Fikirler*, 1 Mart-15 Nisan 1938, S. 166-168, s. 65.

Ek-12: İzmir Halkevi tarafından düzenlenen gece kurslarına katılanlar

Kaynak: *Fikirler*, 1 Mart-15 Nisan 1938, S. 166-168, s. 36.

Ek-13: İzmir Halkevi Sosyal Yardım Şubesi tarafından hapisanede kadın tutuklulara verilen dersler

Kaynak: *Fikirler*, 1 Mart-15 Nisan 1938, S. 166-168, s. 59.

Ek-14: Hapisanede halk dershanesine devam edenler

Kaynak: *Fikirler*, 1 Mart-15 Nisan 1938, S. 166-168, s. 61.

Ek-15: Halk Dershanesi ve Kurslar Şubesi'nin düzenlediği Türkçe kursuna devam eden Musevi gençleri

Kaynak: *Fikirler*, 1 Mart-15 Nisan 1938, S. 166-168, s. 36.

Ek-16: İzmir Halkevi mandolin kursu katılımcıları

Kaynak: *Fikirler*, 1 Mart-15 Nisan 1938, S. 166-168, s. 23.

Ek-17: Sosyal Yardım Şubesi tarafından düzenlenen millî kıyafet balosu

Kaynak: *Fikirler*, 1 Mart-15 Nisan 1938, S. 166-168, s. 33.

Ek-18: İzmir Halkevi'nde düzenlenen millî kıyafet balosu

Kaynak: *Fikirler*, 1 Mart-15 Nisan 1938, S. 166-168, s. 44.

Ek-19: Halkevleri yıldönümünde kızlar korusu

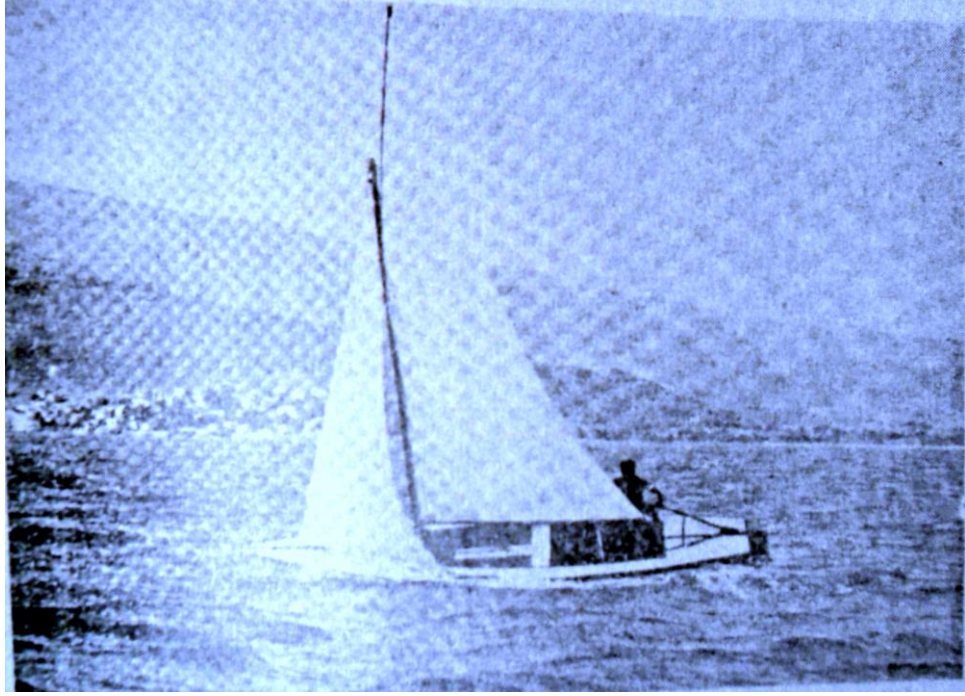
Kaynak: *Fikirler*, 1 Mart-15 Nisan 1938, S. 166-168, s. 87.

Ek-20: Müzik Kolunun düzenlediği halk şarkıları konseri

Kaynak: *Fikirler*, 1 Mart-15 Nisan 1938, S. 166-168, s. 56.

Ek-21: Spor kolunun düzenlediği yle ve Şarpi yarışları

Kaynak: *Fikirler*, 1 Mayıs 1941, S. 217-218, s. 21.

Ek-22: Avcılar kulübü müzesinden bir köşe

Kaynak: *Fikirler*, 1 Mart-15 Nisan 1938, S. 166-168, s. 69.

Ek-23: İzmir Halkevi resim çalışmalarından bir görüntü

Kaynak: *Fikirler*, 1 Mart-15 Nisan 1938, S. 166-168, s. 25.

Ek-24: İzmir Halkevi'nde düzenlenen Karagöz oyunu

Kaynak: *Fikirler*, 1 Mart-15 Nisan 1938, S. 166-168, s. 49.

Ek-25: Halkevi Marşı*Halkevi marşı [1]*

*Ne mermerden, ne gümüşten, ne altındandır yapısı
Halkın evi, bir ev değil bir ülkedir şafak dolu :
Dokuz ülkeye açılır, Dokuz kanatlı kapısı:
Onyedi milyon elele : evimizin dokuz kolu!*

*Onyedi milyon yolcuyuz, en başta Atatürkümüz!
Güneşlere kanat açtık, hep inanlı, hep umutlu,
Yer, gök bizi dinlemekte, sarsın dördü ufku türkümüz :
Ne mutlu "Türküm!," diyene, "Türküm!," diyene ne mutlu!*

*Bir tek dilekte birleştik; bir Atalı bir evliyiz.
Bir gönülde aşka daldık, ırmaklar aktı denize;
Yurt uğruna ölmek için anı içmişiz, ödevliyiz
Ölsek te bize ne mutlu, kalsak ta ne mutlu bize !*

*Bayrağımız altı oklu, oklarımızın ucunda
Göz alıcı ışıklarla yazılı dileklerimiz.
Alev alev okunuyor başımızın sorgucunda :
Türküz iğilmez başımız!, bükülmez bileklerimiz !*

*Bitmez, tükenmez saygılar, sonsuz, sayısız alkışlar
Yurdun büyük Atasına, Ulusun en Ulusuna !
Onun uğurlu elile solmaz bahar oldu kışlar
Ne mutlu ulu Öndere, ne mutlu Türk ulusuna*

İzmir : 24/2/938

ALİ RİZA ÖZKUT

